

De iurisprudentia et iure publico

JOG- ÉS POLITIKATUDOMÁNYI FOLYÓIRAT
JOURNAL OF LEGAL AND POLITICAL SCIENCES

HU ISSN 1789-0446

IX. évfolyam

2015/1. szám

Kiadja a
Magyar Jog- és Államtudományi Társaság

6725 Szeged
Bécsi krt. 2-4/B. II/9.

Főszerkesztő:
PACZOLAY Péter

Társszerkesztők:
FEJES Zsuzsanna, KOVÁCS Endre Miklós, TÓTH J. Zoltán

HU ISSN 1789-0446

TARTALOMJEGYZÉK

BÁLINT Péter

Az alternatív szankció végrehajtására irányuló jogsegély hazai elismerésének és végrehajtásának szabályozása és dilemmái

CZÉDLI-DEÁK Andrea

A beismerő vallomás szerepének változása

KUPECKI Nóra

A személyi szabadság átmeneti elvonásával járó kényszerintézkedések Ausztriában

János MÉSZÁROS

Two different approaches of the data protection law: the European Union and the United States

MIKOLA Orsolya Irén

A fogyatékossgal élő személyek munkaerőpiaci kiszolgáltatottságáról és a munkáltatók ésszerű alkalmazkodási kötelezettségének hiányáról – az EuB HK Danmark ügyének ismertetése

VARGA Zoltán

A véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása a munkaviszonyban – az Emberi Jogok Európai Bírósága Matúz ügyben hozott ítéletének tükrében

Az alternatív szankció végrehajtására irányuló jogsegély hazai elismerésének és végrehajtásának szabályozása és dilemmái

I. Bevezetés

A XX. század második felében a jogsegély típusú kooperációk kiemelkedő szerephez jutottak. Az Európai Uniónak a kormányközi, azaz a III. pilléres együttműködés területén is megvannak a közösségi vívmányai. Az Amszterdami Szerződés az Európai Unió céljai közé tűzte ki a „szabadság, biztonság és jog térségének” létrehozását, mellyel a nemzetközi bűnügyi együttműködés területén jelentős változások előtt nyitotta meg a kapuit.¹ Az Európai Tanács Tampere-i ülésén elhatározták, hogy „a bírói határozatok és ítéletek kölcsönös elismerésének kell a büntető ügyekben is az igazságügyi együttműködés alapkövévé válnia”. A kölcsönös elismerés elve a tagállamok közötti kölcsönös bizalomra épül, amelynek eredményeként az Európai Unióban meghozott valamennyi bírósági határozatot annak ellenére, hogy az egyes tagállamok között eltérőek a büntető igazságszolgáltatási rendszerek, egyenértékűnek kell tekinteni.²

A kölcsönös elismerés elvének az ítéletekre és a próbaidőt megállapító határozatokra való, a próbaidő alatti magatartási szabályok és alternatív szankciók felügyelete céljából történő alkalmazásáról szóló 2008. november 27-i 2008/947/IB tanácsi kerethatározat (a továbbiakban: Kerethatározat) megteremtette a lehetőséget az Európai Unióban a felfüggesztett szabadságvesztésről, a próbára bocsátásról és egyéb alternatív szankciókról rendelkező határozatok kölcsönös elismerésének és végrehajtásának.

Jelen tanulmány célja, hogy a gyakorlati tapasztalatokra is figyelemmel megkísérelje bemutatni az Európai Unióban a jogsegély típusú együttműködés egyik legfontosabb formájának, az alternatív szankció végrehajtására irányuló jogsegély szabályozásának magyar jogba történő átültetését, annak legfontosabb ismérveivel, illetve dilemmáival. A tanulmány ugyan nem törekszik a végrehajtási jogsegély komplex bemutatására, azonban az egyéb végrehajtási jogsegélyek hasonló szabályozására figyelemmel azokra is kitékintést ad.

Az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködés tárgyában elfogadott 2003. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: EUBE) az Európai Unió keretében 2000-ben elfogadott Eljárási Jogsegély Egyezmény hazai jogba történő implementálását szolgálta, mely az alternatív szankciókra nem terjedt ki. Az integráció kiszélesedése a jogalkotót arra késztette, hogy a hatályos rendelkezések módosítása helyett azt felváltandó jogszabályt alkosson az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi jogsegély forgalom felgyorsulásának, a hatékonyság növelésének, illetve a hazai eljárások rövidülésének reményében.

¹ Farkas Ákos: *Büntetőjogi együttműködés az Európai Unióban*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.112. o.

² A Törvényhez fűzött miniszteri indokolás

Elmondhatjuk, hogy immár több mint két éve hatályba lépett az EUBE rendelkezéseit felváltó, az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2012. évi CLXXX. törvény (a továbbiakban: Törvény), azonban az már kevésbé mondható el, hogy a jogalkalmazásban nem gördít akadályokat a bíróság elé. A jogszabályszöveg ugyanis csak első ránézésre egyértelmű, azonban ellentétes értelmezésekre is adott a lehetőség.

A Törvény Negyedik Része szabályozza a végrehajtási jogsegélyeket, mely fejezetekre tagolódik. A IX. fejezet szolgálja az újabb kooperációnak való megfelelést azzal, hogy megteremti a lehetőségét a feltételes szabadság valamint a próbaidő tartamára előírt magatartási szabályok és egyéb alternatív szankciók részletes végrehajtási szabályait. A Törvényből bemutatásra kerülő rendelkezések a Kerethatározat rendelkezéseit implementálja.

Lényeges azonban, hogy a nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló 1996. évi XXXVIII. törvény (a továbbiakban: Nbjt.) a Törvény háttérnormája, amelyet a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvénnyel (a továbbiakban: Be.) és a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvénnyel (a továbbiakban: Btk.) - illetve az időbeli hatályra figyelemmel az 1978. évi IV. törvénnyel - együtt akkor kell alkalmazni, ha a Törvény másképp nem rendelkezik.

II. A tagállami határozat elismerése

A Törvény alkalmazása során a jogsegélykérelem teljesítését esetlegesen megghiúsító feltétel vizsgálata elkerülhetetlen, az elutasító határozat megszületésének a lehetősége pedig már első ránézésre is felveti annak a rémképét, hogy a terhelten szemben kiszabott büntetés végrehajthatatlanná válik.

A Törvény 136. §-ában szabályozott értelmező rendelkezés határozza meg az alternatív szankció végrehajtására irányuló jogsegély alkalmazási körét. Így a Törvény IX. Fejezetének alkalmazásában alternatív szankció a végrehajtandó szabadságvesztés büntetéstől, az elzárástól, a szabadságelvonással járó intézkedéstől, illetve a pénzbüntetéstől eltérő szankció.

A hatásköri és illetékességi szabályokat a jogalkotó a célszerűségi szempontok alapján határozta meg.³ Ennek értelmében az elítélt lakóhelye vagy tartózkodási helye szerint illetékes törvényszék székhelyén működő járásbíróság, Budapesten a Budai Központi Kerületi Bíróság jár el.

A Törvény 137. § (5) bekezdése kizárólagos illetékességi szabályt is rögzít, amikor kimondja, hogy abban az esetben, ha a Magyarországon lakóhellyel vagy tartózkodási hellyel nem rendelkező elítélt a jogerős tagállami határozatba foglalt magatartási szabály, közérdekű munka, sportrendezvények látogatásától való eltiltás vagy jóvátételi jellegű munka magyar hatóság által történő végrehajtását kéri, és igazolja, hogy Magyarországhoz családi, kulturális vagy gazdasági kapcsolataira tekintettel szorosan kötődik, az alternatív szankciót kiszabó tagállami határozat elismeréséről és végrehajtásáról a Budai Központi Kerületi Bíróság dönt.

A Törvény sajátossága, hogy főszabály szerint a terhelt lakóhelye alapozza meg a törvény alkalmazhatóságát, így a terhelt hozzájárulásának kívánalmát nem követeli meg a tagállami határozat elismerése és végrehajtása. A rendelkezés alól kivételt képez a kizárólagos illetékességet is rögzítő rendelkezés.

Az alternatív szankció elismerését külföldi állampolgárra vonatkozóan is végre lehet hajtani, hiszen azt nem tilalmazza sem az Nbjt., sem az Alaptörvény, másrészt a Törvény a Magyarországon tartózkodó terheltet említi, így helyes értelmezés szerint a magyar állampolgárokon kívül magába foglalja a külföldi bűnelkövetőket is. Elképzelhető ugyanis, hogy a szabad mozgás jogával élve egy szlovák állampolgárságú terhelt valójában életvitelszerűen

³ A Törvényhez fűzött miniszteri indokolás

Magyarországon él. Ezáltal a reszocializációs cél kudarcot vallana, ha a terhelten szemben kiszabott alternatív szankció nem a tényleges lakóhelye szerinti államban kerülne végrehajtásra.

Ha egyik fent írt körülmény sem alapozza meg az adott bíróság illetékességét, az iratokat átírással továbbítani kell az illetékes bíróságra, és erről a megkereső tagállami hatóságot tájékoztatni kell.⁴

Amennyiben a bíróságnak van hatásköre és illetékessége, úgy azt kell megvizsgálni, hogy a külföldi ítélet elismerhető-e, illetve végrehajtható-e. Az eljárás keretében a nemzeti büntetőbíróság nyilvánítja a külföldi ítéletet végrehajthatóvá.

A Törvény az eljárás hatékony és gyors befejezése érdekében kimondja, hogy a bíróságnak a tagállami határozat és tanúsítvány kézhezvételétől számított hatvan nap áll rendelkezésére a tagállami határozat elismeréséről és végrehajtásáról szóló döntés meghozatalára. Amennyiben a döntés a Törvényben meghatározott határidőn belül nem hozható meg, a bíróság haladéktalanul tájékoztatja a késedelem okáról a tagállami hatóságot.⁵

Eltérően alakul azonban a Törvény 10. számú mellékletében felsorolt bűncselekmények kapcsán a határozatokban rögzített cselekmények jogi megítélése. Ezekben az esetekben a Törvény a kettős inkrimináció elvét áttörve mérlegelést nem tűrő módon kötelezővé teszi a végrehajtás iránti intézkedést (ugyanis a kettős büntetendőség elvét nem lehet alkalmazni a cselekmény büntetendő jellegétől függetlenül). A 10. számú mellékletben felsorolt cselekményeket a joggyakorlat kategorizált bűncselekményeknek nevezi. Ilyen cselekmény például a bűnszervezetben való részvétel, terrorizmus, emberkereskedelem, gyermekek szexuális kizsákmányolása és gyermekpornográfia, kábítószer és pszichotrop anyagok tiltott kereskedelme, fegyverek, lőszerek és robbanóanyagok tiltott kereskedelme, vesztegetés, csalással kapcsolatos bűncselekmények és a bűncselekményekből származó jövedelmek tisztára mosása.

Ezzel szemben a nem kategorizált bűncselekményeknél a bíróság köteles megvizsgálni, hogy a külföldi határozatban szereplő történeti tényállás a magyar jog szerint bűncselekménynek minősül-e.

Lényeges azonban, hogy kerülni kell az összes ténybeli és jogi kérdés vizsgálatát, mivel ez azzal a szükségképpen veszéllyel járna, hogy az ügy újból érdemi elbírálásra kerül. Éppen ezért a jogsegély iránti megkeresés teljesítésekor az eljáró bíróságot kötik a külföldi bíró ténybeli és jogi megállapításai, s így tulajdonképpen nem az ítélet tartalmi lényegét vizsgálja és értékeli újra, hanem azt az utat veszi górcső alá, amely során az ítélet külföldön megszületett. A bíróság tehát alapvetően azt teszi vizsgálatának tárgyává, hogy az ítélet még összeegyeztethető-e saját nemzeti jogrendszerének alapelveivel. Nem kizárt azonban, hogy amennyiben az ítéletben foglalt történeti tényállási elemek alapján az átalakító állam joga szerint nyilvánvaló felmentésre kerülne sor, az *exequatur* eljárás végén a bíró megtagadja az ítélet végrehajthatóvá nyilvánítását.⁶

A Törvény 139. § (1) bekezdése negatív taxációt alkalmaz, amikor kimondja, hogy mely esetekben nem kerülhet sor a határozat elismerésére és végrehajtására. Ennek keretében kell eldönteni, hogy a taxatív felsorolásban írt kötelező megtagadási okok közül bármelyik fennáll-e. Ezek az okok a következők: a) az alternatív szankciót kiszabó tagállami határozat alapjául szolgáló cselekmény a magyar törvény szerint nem bűncselekmény; b) a 137. § (1), (3) vagy (5) bekezdésében foglaltak nem teljesülnek; c) Magyarországon, illetve egy tagállamban az elítélt ellen az alternatív szankciót kiszabó tagállami határozat kibocsátásának alapjául szolgáló cselekmény miatt már olyan határozatot hoztak, amely a büntetőeljárás megindításának akadályát képezi, vagy amely alapján az előírt magatartási szabályt vagy alternatív szankciót, illetve az ennek megfelelő szankciót már végrehajtották, annak végrehajtása folyamatban van, vagy a jogerős határozatot hozó tagállam joga szerint az nem hajtható végre; d) az elítéltet egy harmadik államban ugyanazon cselekmény miatt jogerősen elítélték, feltéve, hogy az előírt magatartási szabályt vagy alternatív

⁴Törvény 137. § (7) bekezdés

⁵Törvény 138. § (1) és (2) bekezdés

⁶M. Nyitrai Péter: *Nemzetközi bűnjogi jogsegély Európában*. KJK-KERSZÖV Kft., Budapest, 2002. 300. o.

szankciót, illetve az ennek megfelelő szankciót már végrehajtották, annak végrehajtása folyamatban van, vagy a jogerős határozatot hozó állam joga szerint az nem hajtható végre, illetve az elítéltet egy harmadik államban ugyanazon cselekmény miatt jogerősen felmentették; e) az alternatív szankciót kiszabó tagállami határozat alapjául szolgáló bűncselekmény magyar joghatóság alá tartozik, és a magyar törvény szerint a kiszabott büntetés elévült; f) az elítélt közjogi tisztség betöltésén alapuló vagy nemzetközi jogon alapuló mentességet élvez, és a mentelmi jogát, illetve a diplomáciai mentességet nem függesztették fel; g) az elítélt a magyar szabályok szerint gyermekkor miatt nem büntethető; h) a tagállami hatóság által megküldött tanúsítvány nyilvánvalóan nem a mellékelt, alternatív szankciót kiszabó határozatra vonatkozik; i) a tagállami hatóság által megküldött tanúsítvány hiányos, pontatlan vagy a tanúsítvány hiányzik, és a hiánypótlásra, kijavításra tűzött határidő eredménytelenül telt el, illetve a kiegészített tanúsítvány végrehajtása továbbra sem lehetséges; j) az alternatív szankciót kiszabó tagállami határozat olyan orvosi kezelést rendel el, amelyet Magyarország a magyar jognak megfelelő átalakítása ellenére sem tud végrehajtani; k) az alternatív szankciót kiszabó tagállami határozat alapjául szolgáló bűncselekmény magyar joghatóság alá tartozik, és a bűncselekményre a magyar törvény szerint közkegyelem terjed ki; l) a felfüggesztett szabadságvesztés, a próbára bocsátás, vagy a feltételes szabadságra bocsátás tagállami határozatban megállapított próbaideje, tartama, illetve a sportrendezvények látogatásától való eltiltás tartama nem éri el a hat hónapot.

Hangsúlyozandó, hogy a Törvény értelmében a fent fel nem sorolt okokon kívül a megkeresés megtagadására nem kerülhet sor.

A Törvény 140. § (7) bekezdése rendelkezik arról az esetről, ha a tagállami hatóság által megküldött tanúsítvány hiányos, vagy a tanúsítvány hiányzik. A tagállami határozat elismerése és végrehajtása ugyanis az előbb említett esetben *ex lege* nem tagadható meg. Ezzel ellentétes döntés esetén azonban azzal kell számolni, hogy újabb megkeresés érkezik, esetlegesen már a megtagadás indokolásában kifejtett hiányokat pótolva. Ezért megfontolandó, és egyben „udvariasabb” a jogszabályhely második fordulata alapján a részletesen szabályozott hiánypótlásra előírt rendelkezéseket alkalmazni. Amennyiben azonban a hiánypótlásra vagy kijavításra kitűzött határidő eredménytelenül telik el, vagy a kiegészített tanúsítvány végrehajtása továbbra sem lehetséges: a tagállami határozat elismerését és végrehajtását meg kell tagadni.

A Törvény 140. § (4) bekezdése akként rendelkezik, hogy ha a magatartási szabály, vagy alternatív szankció tagállami határozatban megjelölt időtartama meghaladja a Btk. szerint megállapítható leghosszabb időtartamot, akkor a bíróság a szankció időtartamát a Btk. szerint meghatározható leghosszabb időtartamban állapítja meg.

Mindez alapján megállapítható tehát, hogy a Törvény a *lex mitior* elvét érvényesíti, ennek fényében az átalakított ítéletben foglalt büntetés nem súlyosbíthatja az ítélkező államban meghatározott büntetés nemét és tartamát, illetőleg nem haladhatja meg a végrehajtó állam nemzeti joga szerint kiszabható maximumot.⁷

A bíróság a megtagadásról szóló határozatát indokolni köteles, ugyanakkor a határozattal szemben nincs helye jogorvoslatnak a Törvény 139. § (4) bekezdése értelmében.

A bíróság az alternatív szankciót kiszabó tagállami határozat elismeréséről és végrehajtásáról hozott határozatát megküldi a tagállami hatóságnak.

III. A tagállami határozat elismerésének joghatásai

Amennyiben a bíróság egy tagállami határozatot elismer és végrehajthatónak nyilvánít, e tény egyaránt pozitív és negatív hatással jár.

⁷M. Nyitrai 2002.: 300. o.

Negatív hatása, hogy az elismerésről szóló határozat ugyanabban az ügyben ugyanazon terhelttel szemben a jövőre nézve eljárási tilalmat keletkeztet. A kétszeres eljárás tilalmát, azaz a tényállás azonosságát és a jogerős elítélés, illetőleg végrehajtás tényét a belső jog *res indicata* kifejezéssel jelöli, melyet nemzetközi kontextusban a *ne bis in idem* elve testesít meg. Hangsúlyozandó azonban, hogy ezen elv érvényesülése nem függhet a külföldi ítélet érvényének elismerésétől. Abban az esetben ugyanis, ha a külföldi elítélés bármely okból nem feleltethető meg a magyar jognak, a *ne bis in idem* elvét alkalmazni kell. A külföldi ítélet érvényének megtagadása nem járhat azzal a joghatással, hogy egy másik tagállami bíróság ugyanazért a cselekményért ismételten büntetőeljárást folytasson le.⁸ Elutasítás esetén az esetben csupán azzal a jogkövetkezménnyel jár, hogy a külföldi elítélés nem kerül be a magyar büntügyi nyilvántartásba.

A tagállami határozat elismerésének két pozitív hatása van. Az egyik az, hogy az ítéletet elismerő tagállam bizonyos körülmények kapcsán köteles ezt figyelembe venni.⁹ Így például a visszaesés megítélésénél, vagy a felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatti elkövetés esetében, mely összefügg a tagállami határozat másik pozitív hatásával: az ítélet végrehajthatóságával. Amennyiben ugyanis az újabb bűncselekmény miatt szándékos bűncselekmény miatt szabadságvesztés büntetést szab ki a bíróság, úgy az elismert tagállami határozatban kiszabott felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtását el kell rendelni.¹⁰

IV. A végrehajtási jogsegély néhány implementációs és intézményi problémája

Az új együttműködési forma látszólag egy teljesen új, *sui generis* jogsegélyformaként kíván működni, azonban a tagállami implementációk, így például a hazai jogalkotás eredményeként a Törvényben megtestesülő szabályozási mechanizmus továbbra is inkább az Nbjt. tartalmi körén belül maradó intézménnyé teszi. Ennek eklatáns példája az ebből adódó lehetséges problémákban érhető tetten. Nem túl szerencsés megoldás minden esetben, amikor az egyes területeket szabályozó normák egymásra hivatkoznak, illetve amikor egyik norma a másikat háttérjogszabálynak tekinti. Ez a helyzet áll elő a Törvény és az Nbjt. viszonyában is. Addig, amíg a jogsegély típusú együttműködés központi ismérve a megkeresési elv, melyet az Nbjt. maradéktalanul érvényesít is, addig a Törvényben szabályozott végrehajtási jogsegély a kölcsönös elismerés elvén alapul. A Törvény 1-2. § -ai határozzák meg a szabályozási és alkalmazási körét, amely jóval szűkebb, mint az Nbjt. esetén. Noha a Törvény csak az Európai Unió tagállamaival folytatott igazságügyi hatóságok közötti büntügyi együttműködés során alkalmazható, az Nbjt. szabályozási köre az államok szélesebb csoportjára terjed ki.

Dilemmára ad okot, hogy a kölcsönös elismerés elvének feloldására lehetőséget ad a Kerethatározat, amikor az általa eltörölni, vagy korlátozni rendelt hagyományos együttműködési akadályokat részben, vagy egészben – teret adva az eltérő értelmezés lehetőségére – továbbra is fenntartja, sőt, mint ahogy azt a Törvény is tette, kötelező megtagadási okként implementálta.¹¹

⁸ Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 50. Cikke akként rendelkezik, hogy senki sem vonható büntető eljárás alá, és nem büntethető olyan bűncselekményért, amely miatt az Unióban a törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.

⁹ Az Nbjt. 47.§ (1) bekezdése alapján a külföldi bíróság jogerős ítélete a magyar bíróság ítéletével azonos érvényű, ha az elkövetővel szemben folyamatban volt eljárás, valamint a kiszabott büntetés, illetve alkalmazott intézkedés nem ellentétes a magyar jogrenddel.

¹⁰ Amennyiben a külföldi ítéletet elismerő határozat jogerőre emelkedik, a bíróság a büntügyi nyilvántartásba kerülés érdekében 6. számú adatlapot tölt ki.

¹¹ M. Nyitrai Péter álláspontja szerint a Bizottság, illetve a tagállamok jogi szempontból elhamarkodottan cselekedtek akkor, amikor a büntetőjogi rendelkezések harmonizációjának még koránt sem végét ért folyamata előtt nyúltak a kölcsönös elismerés elvének eszközához. Így átgondolatlan a lépés, amellyel a jogharmonizációt a politikailag kellemesebb megoldást kínáló kölcsönös elismerés princípiumára alapozott bűnüldözés alternatívájaként, s nem

Amint arra utaltam, a magyar bíróságoknak indokolt határozatot kell hozniuk az alternatív szankciót kiszabó tagállami határozat elismerésének és végrehajtásának megtagadásáról, mely határozattal szemben nincs helye jogorvoslatnak. A Törvény viszont adós marad a tagállami határozat elismeréséről és végrehajtásáról szóló határozattal szemben támasztott követelményekkel, így a jogorvoslat szabályozásával is, annak ellenére, hogy a X. Fejezetben szabályozott pénzbüntetés végrehajtására irányuló jogsegély rendelkezései között *expressis verbis* rögzítésre került, hogy a bíróság határozata ellen, ha a Törvény nem zárja ki, fellebbezésnek van helye, amelyet a törvényszék tanácsulésen bírál el.¹² A Törvény szerkezetét vizsgálva azonban megállapítható, hogy a Negyedik Rész általános rendelkezéseket nem tartalmaz, így a X. Fejezet rendelkezései nyilván nem alkalmazhatóak a IX. Fejezet háttérnormájaként.

Kodifikációs hiányosság, hogy a Törvény nem rendelkezik arról az esetről sem, ha a tagállami hatóság a tanúsítvány kijavítására, illetőleg kiegészítésére vonatkozó felhívásnak nem tesz eleget. Ugyanakkor a pénzbüntetés végrehajtására irányuló jogsegély esetében a Törvény egyértelműen rendezi ezt az esetet, amikor kimondja, hogy amennyiben a hiánypótlásra vagy kijavításra kitűzött határidő eredménytelenül telik el, vagy a kiegészített tanúsítvány végrehajtása továbbra sem lehetséges: a tagállami határozat elismerését és végrehajtását meg kell tagadni.

A hatásköri szabályokat vizsgálva megállapítható, hogy a Törvény - szakítva a Be. vertikális feladatkört megosztó rendszerével, mely alapvetően a vád tárgyává tett bűncselekményen alapul - a tagállami hatóság által kiszabott szankció alapján határozza meg az első fokon eljáró bíróság hatáskörét. Azzal egyet kell érteni, hogy a Törvény Negyedik Részének VIII. Fejezete a szabadságvesztés büntetést kiszabó vagy szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazó ítéletek végrehajtására irányuló jogsegélyt a Fővárosi Törvényszék hatáskörébe utalja. Azonban aggodalomra ad okot, hogy a Törvény a járásbíróság hatáskörébe utalja kivétel nélkül a felfüggesztett szabadságvesztésről, feltételes szabadságra bocsátásról rendelkező határozat elismerését és végrehajtását. Az említett szankciók alkalmazása során ugyanis nem zárható ki, hogy olyan bűncselekmények elkövetése miatt kerülnek kiszabásra, mely cselekmények a Be. rendelkezései alapján nem tartoznak a járásbíróság hatáskörébe, azonban a nem kategorizált bűncselekmények esetében a kettős inkrimináció vizsgálata elkerülhetetlenné válik. A korábban említett szabályozási technika alapján a Törvény *lex specialis* a Be. rendelkezéseihez képest, így álláspontom szerint arra a következtetésre nem juthatunk, hogy a Be. hatáskört rendező szabályai a Törvény rendelkezéseit a dilemmára okot adó esetben felülírnák.

Dilemmára ad okot, hogy a Törvény 141. § (1) bekezdése akként rendelkezik, hogy az alternatív szankciót kiszabó tagállami határozat végrehajtása során a magyar jog szabályai irányadók, ideértve a feltételes szabadság megszüntetésére, a próbára bocsátás megszüntetésére és büntetés kiszabására, a felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtására, az előírt magatartási szabályok módosítására, a közérdekű munka átváltoztatására, a sportrendezvények látogatásától való eltiltás szabályainak megszegése esetén - szabálysértés miatt - büntetés vagy intézkedés kiszabására vagy alkalmazására, illetve a jóvátételi munka előírása esetén a büntetés kiszabására vonatkozó szabályokat. A Törvény 142. § (1) bekezdése viszont azon esetekről rendelkezik, amelyek fennállása esetén az alternatív szankciót kiszabó tagállami határozat végrehajtását a bíróság haladéktalanul megszünteti.

Kérdésként merül fel, hogy a Törvény hivatkozott 142. §-a miként kerül alkalmazásra abban az esetben, ha az elítélt a tagállami határozat elismerését követően, annak próbaideje alatt Magyarországon újabb bűncselekményt követ el. A korábban kifejtettek szerint ugyanis az Nbjt. 47.§ (1) bekezdése alapján a külföldi bíróság jogerős ítélete a magyar bíróság ítéletével azonos érvényű, így az újabb cselekmény elbírálása esetén mind a Btk. 40.§ (1) bekezdésében meghatározott feltételes szabadság megszüntetését előíró, mind a Btk. 65. § (1) bekezdésében

pedig előfeltételeként kezelik. (M. Nyitrai Péter: *A nemzetközi büntügyi együttműködés hazai jogának nemzetközi jogi konformitása*. 26. o. In Büntetőjogi Kodifikáció, 2005/1. szám, <http://ujbtk.hu/buntetojogi-kodifikacio-2005-1/>)

¹² Törvény 152.§ (6) bekezdés

meghatározott próbára bocsátást kizáró rendelkezések a feltételek fennállása esetén kötelezően alkalmazandók. Ezzel szemben a Törvény a 142. §-ában a tagállami határozat végrehajtását haladéktalanul megszüntető rendelkezéseket ír elő, mely a tagállami határozat elismerését nyilvánvalóan nem érinti, ekként az a bünygyi nyilvántartásban továbbra is rögzítve marad, mint a magyar bíróság ítéletével azonos érvényű határozat.

Magyarország fenntartó nyilatkozatot fűzött a Kerethatározathoz, amit az Európai Unió Hivatalos Lapjában közzétettek. A Törvény 137. § (3) bekezdése alapján nemcsak a tanúsítványt, hanem a tagállami határozatot is magyar nyelven kell megküldenie a megkereső tagállami hatóságnak. Ezzel szemben a Kerethatározat 21. cikke akként rendelkezik, hogy a tanúsítványt le kell fordítani a végrehajtó állam hivatalos nyelvére, illetve hivatalos nyelveinek egyikére. Bármely tagállam e kerethatározat elfogadásakor vagy egy későbbi időpontban a Tanács Főtitkárságánál letétbe helyezett nyilatkozatban kijelentheti, hogy kész elfogadni a tanúsítványt az Európai Unió intézményeinek más hivatalos nyelvén, illetve nyelvein készült fordításban is. A gyakorlatban a Kerethatározatnak megfelelően a tagállami határozatot a tanúsítvánnyal ellentétben a saját nyelvén küldi meg a tagállami hatóság. Így a magyar fordítás beszerzése okán a bíróság hiánypótlásra hívja fel a tagállami hatóságot a tanúsítványban megjelölt nyelven, határidő biztosítása mellett. Amennyiben a megjelölt határidő elteltét követően nem érkezik meg a magyar nyelvű határozat, az alternatív szankciót kiszabó tagállami határozat elismerését és végrehajtását a Törvény 139. § (1) bekezdésének b) pontja alapján meg kell tagadni.

Kérdésként merül fel, hogy a jogalkotót az implementálás során milyen indok vezette arra, hogy a Kerethatározat 21. cikkének nyelvi szabályaira vonatkozó rendelkezéseitől eltérjen. Az mindenesetre rögzíthető, hogy az eljárási költségek csökkentésével egy újabb akadályt állított a bünygyi jogsegély forgalom felgyorsulása és a hatékonyság növelése előtt.

V. Zárszó

Az igazságszolgáltatással kapcsolatban, annak mély társadalmi beágyazottságára és tagállamonkénti eltéréseinek ellenére az Európai Unióban formálódóban van egy egységes kriminálpolitika kialakulása, mely az állami szuverenitás hagyományos fogalmát ártértelmezi. Az igazságszolgáltatással kapcsolatos közvetlen együttműködés egyik legnagyobb vívmánya a büntetőügyekben hozott bírósági határozatok elismerése és végrehajtása.

A tanulmányban figyelemfelkeltő jelleggel próbáltam bemutatni az alternatív szankció elismerésére és végrehajtására irányuló jogsegély jogintézményét. Álláspontom szerint mind a jogalkotásra, mind a jogalkalmazásra kihívások várnak ahhoz, hogy az Európai Tanács által megfogalmazott, fent idézett Tampere-i cél megvalósuljon, és az Unión belüli igazságügyi együttműködés a büntető ügyekben is szorosabbá váljon.

A Törvénnyel szemben megfogalmazható kritikák miatt úgy gondolom, hogy azok kiküszöbölése megfelelőbben szolgálná az egységes jogalkalmazói gyakorlat kialakulását. Azt sem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy az Európai Unió kötelezettségeinknek meg kell felelnünk, így a hangsúly a nemzeti jogi normák származékos, illetőleg eredeti voltának kérdésköréről a belső jogagyag nemzetközi jogi összebékíthetőségének problémájára helyeződik át. Azonban az Európai Unió joganyagának való megfelelésnek nem szabad egyoldalú dilemmává válnia, az Európai Unió joganyagát bizonyos esetekben meg kell feleltetni a nemzeti elvárásoknak is.¹³

¹³ M. Nyitrai Péter 2005.: 24. o.

A beismerő vallomás szerepének változása

I. A beismerésen alapuló bizonyítás a kontinentális jogrendszerben

Európában egészen a 20. század végéig klasszikus bizonyítási eszköz szerepén kívül nem tulajdonítottak egyéb jelentőséget a beismerő vallomásnak. Az, hogy a beismerésért cserébe a terhelttel szemben – lényegében egyezségkötés útján – csökkentett mértékű büntetést szabjanak ki, törvényi szinten semmilyen formában nem nyert szabályozást. A terhelt korai jogfosztott helyzetét látva nem meglepő, hogy az eljárás gyorsításának ellentételezéseként számára a legcsekélyebb kedvezményt sem kívánták biztosítani. Ennek oka abban keresendő, hogy a mai értelemben vett, a büntetőeljárás hatékonyságát célzó törekvések a középkori és újkori jogéletben nem jelentek meg. Egy olyan felfogást követő joggyakorlatban, ahol a halál- és testi büntetések szerepe volt meghatározó, nem is lehetett reális elvárás bármilyen szabályozott formáját keresni a vád és a védelem közötti beismerésen alapuló megállapodás-keresésnek. Nyilvánvaló, hogy informális módon létrejöhetnek ilyen aktusok a vádlott és a kihallgatást végző személyek között, de megfelelő garanciák hiányában a terheltnek semmilyen biztosíték nem állt a rendelkezésére, hogy az ígéretet valóban be is tartja a másik fél.

Ennek eklatáns példája egy francia kisvárosban 1899-ben megtörtént eset, amikor is az államügyész a beismerő vallomásért cserébe a halálbüntetés elengedését ígerte meg egy emberölési ügyben. A vádlott erre beismerő vallomást tett, azonban nem sokkal később mégis nyaktíló általi halált halt.¹ Ebből kifolyólag egészen a terhelt ügyféli minőségének elismeréséig nincs ráció abban, hogy a beismerő vallomás alkukötési funkcióját illetően mélyrehatóbb vizsgálatba bocsátkozzunk.

A beismerő vallomás – mint bizonyítási eszköz – lényegében az 1215-ös lateráni zsinatot követően, az inkvizitórius büntetőeljárás térhódításával vált általánosan elismertté az európai joggyakorlatban.² Célja elsődlegesen nem a kinszenvedés hatására megtört vádlottól elnyert terhelt bizonyíték megszerzése volt, hanem az, hogy a korábban alkalmazott istenítéletek és párbajok helyett rendelkezésre álljon egy olyan személyi bizonyítási eszköz, amely a konkrét ügghöz köthető, és amelynek köszönhetően a bűnösség eldöntése nem egy tusa végeredményéhez vagy valamely felsőbb erőben rejlő igazságkereséshez kötődik. III. Ince pápa innentől kezdődően ugyanis nem támogatta az istenítéletek alkalmazását, melynek hatására a bizonyításban keletkező űrt a papok ellen elkövetett bűncselekmények felderítésénél, és később az eretnekek elleni eljárás során alkalmazott inkvizíciós kihallgatási technika töltötte be. Noha kezdetben egyházi

¹ Günther Antal: *A terhelt és a vádlott kihallgatása*. 18. o. In Jogtudományi Közlöny, 1889/3. szám, 18-20. o.

² Langbein, John H.: *Torture and Plea Bargaining*. 4. o. In Law School Publications, 1978. www.chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1005&context=crosskey_lectures (letöltési idő: 2014.11.01.)

célokat szolgált és a beismerés kicsikarására eretnekek, valamint boszorkányok elleni perekben használták, később a fejedelmi és hercegi udvarok is átvették ezt a gyakorlatot.³

Az eljárás korai formájánál a megbánás tanúsítása játszott központi szerepet, amikor is az önkéntes beismerést tevő büntetését gyakran jelentősen csökkentették, nem beszélve arról, ha még szövetségeseit is megnevezte. A római-kánonjogi módszer – alapozva az *unus testis nullus testis* jogelvre – megkövetelte, hogy a kínvallatás lefolytatásához rendelkezésre álljon egy ún. „fél-bizonyíték”, tehát például legalább egy tanú vallomása és az azt alátámasztó valamilyen más közvetett bizonyíték is. Ezek megléte esetén volt csak megkezdhető a kínvallatás, amelyet később meg kellett ismételni, és az így nyert beismerő vallomást vissza is lehetett vonni.⁴

Az a tény, hogy a beismerő vallomást nem tevő vádlottat nem lehetett súlyosabb büntetésben marasztalni, kiváltképp halálbüntetésre ítélni, elősegítette a tortúra intézményének elterjedését.⁵ Ennek folyományaként IX. Lajos francia király 1252-ben rendelettel engedélyezte a bizonyítékszerzés eme módját, így a kínvallatás Franciaországban is megengedetté vált.⁶ A tortúra intézménye az 1670. évi Grand Ordonnance Criminelle útján nyert törvényi szabályozást. A bizonyítás az inkvizíció révén történt,⁷ amely továbbra sem szakított a kínvallatás útján nyert beismerési gyakorlattal, szabályai mégis rendezettebb mederbe terelték a kihallgatást.⁸

Az Ordonnance javaslatának tárgyalása során már felmerült, hogy a kínzás végrehajtása országszerte eltérő módokon zajlik, így a helyi jogszokásoktól függően a vádlottat esetlegesen eltérő mértékű szenvedésnek teszik ki. Míg Párizsban például kétféle eszközt alkalmaztak: a vizes és a spanyolcsizmás megoldást, addig Bretagne-ban a vértágok fájdalmas összezúzásával vallattak. Az akkori joggyakorlatban egyébként kétféle cél érdekében alkalmaztak kínzást: egyrészt a bűncselekmény elkövetésének beismerésére, másrészt a már elítélt vádlott kényszerítésére a többi elkövető megnevezése céljából.⁹ Az Ordonnance rendelkezései szerint akkor minősült megengedettnak a kínvallatás, ha a bíró a vizsgálati eljárás lefolytatása után arra a következtetésre jutott, hogy a bizonyítékok nem elegendők a vádlott elítéléséhez, de belső meggyőződése alapján nagy valószínűséggel feltételezhető a büntetőjogi felelőssége. Ezt olyan bizonytalansági tényezőnek tekintette az akkori szemlélet, amelynek értelmében a bíró inkább bűnösnek tartotta a vádlottat, mint ártatlannak, viszont ennek bizonyításához hiányzott a beismerő vallomás. Elrendelésére csak akkor került sor, amikor egyértelmű bűnjelek mellett megfelelő mennyiségű bizonyíték állt már rendelkezésre. Jelentős előrelépés ugyanakkor, hogy a vallatás elrendeléséről megfellebbezhető határozatot hoztak. A kínzás után azonnal kihallgatták a terheltet, hogy lássák valóban fenntartja-e a beismerő vallomását. Általános szabály volt, hogy bármilyen új bizonyíték is merült fel, a vádlottat ugyanazon tények vonatkozásában nem lehetett még egyszer kínzás alá vetni. Amennyiben végrehajtását mégis mellőzték, a határozatot visszavonták, és még egyszer nem lehetett elrendelni.¹⁰

Németországban a világi inkvizítorok a római jogi-kánonjogi megszorítás nélkül alkalmazták a kínvallatásokat, gyakran önféjűen és brutálisan jártak el a kihallgatásokon. Többek között ennek visszaszorítására született meg 1532-ben a Constitutio Criminalis Carolina, amely már a bizonyítási eszközök között említi a tortúra útján nyert beismerést.¹¹ A törvénykönyv abból

³ Fantoly Zsanett: *Az akkusztórius és inkvizitórius büntetőeljárás (tárgyalás) történeti fejlődése és alapvető jellemzői*. 89-90. o. In Acta Juridica et Politica, Szeged, 2009. Tom. LXXII. Fasc. 1-22., 85-150. o.

⁴ Fantoly: i. m. 95-98. o.

⁵ Angyal Pál: *A magyar büntetőeljárás jog tankönyve. I. kötet*. Athenaeum Irodalmi és Nyomda R-T. Kiadása, Budapest, 1915. 363. o.

⁶ Fantoly: i. m. 95. o.

⁷ Ruszoly József: *Európa jogtörténete*. Püski, Budapest, 2002. 137. o.

⁸ Fantoly: i. m. 98. o.

⁹ Esmein, Adhemar: *A History of Continental Criminal Procedure With Special Reference to France*. The Lawbook Exchange Ltd. Union, New Jersey, 2000. 235. o.

¹⁰ Esmein: i. m. 234. o.

¹¹ Fantoly: i. m. 103. o.

De iurisprudencia et iure publico

a felfogásból indult ki, hogy valamely múltbeli eseményre vonatkozóan az igazság felderítése legjobban azok megkérdezése útján válik világossá, akik az eseményt saját maguk észlelték. Ezzel a meglátással pedig felértékelődött a terhelt nyilatkozatának jelentősége.¹² Nemcsak, hogy a vádat alátámasztó eszközök egyike, hanem a bizonyítékok királynője volt a terhelti *confessio*. Mindez azért bírt kiemelt jelentőséggel, mert a gyakorlat beismerés hiányában nem alkalmazott *poena ordinara*-t, azaz testfenyítő- vagy halálbüntetést. A Carolinában egyértelműen jelennek meg a pozitíve kötött bizonyítási rendszer jegyei. A törvény csak a vádlott beismerését tekintette teljes értékű bizonyítási eszköznek, amelyet két vagy három szavahihető tanúnak kellett megtámogatnia. A kínvallatás eredményeként nyert beismerő vallomás azonban nem minősült elégséges feltételnek az elítéléshez, hanem azt néhány nap múltán meg kellett ismételni a peres eljárás keretében.¹³ A procedúrát nyomozás előzte meg, amelynek során törekedtek a kínvallatást megalapozó tények felderítésére. Súlyosabb büntettek esetén, ha elegendő gyanúok állt rendelkezésre, azonnal elrendelték a kínvallatást. Gyanúok lehetett a tett helyszínéről menekülés, vagy ha ott a terheltet vértől szennyezett ruhában fegyverrel látták.¹⁴ Ha ennek hatására beismerő vallomást tett a vádlott, és ezt „szabad” akaratából fenn is tartotta, rendes büntetesként halált alkalmaztak vele szemben. Ha visszavonta beismerését vagy újabb gyanúok kerültek felszínre, megismételték a kínvallatást, a súlyosabb büntetteknél akár háromszor is.¹⁵

A nyomozó rendszernek megfelelően, a Carolina nyomán létrejött gyakorlat abból indult ki, hogy a terhelt kötelessége tisztázni magát a gyanú alól, azaz köteles bevallani bűnét. Abból kifolyólag, hogy a terhelt rendszerint tagad, és az eljárás kerékkötője akar lenni, kényszerítő eszközökkel kell kicsikarni belőle a beismerést. Ez a szemlélet a terheltet a vizsgálat tárgyának tekintette, ami hathatós szellemi bázist teremtett a továbbiakban a kínpad (Folter) elterjedéséhez a XVI-XVII. század Közép-Európájában.¹⁶

A felvilágosodás szellemében egyre többen kardoskodtak a beismerő vallomás kicsikarása eme kegyetlen módjának eltörlése mellett. Nicolas A. dijoni felsőbb bírósági elnök már 1682-ben a fejedelmek és a zsinat figyelmébe ajánlotta a boszorkányperek és a kínvallatás megszüntetését emberieségi tényezők alapján. Stryk Sámuel hallei egyetemi tanár is amellet foglalt állást, hogy nem lehet a bűbájosságot kimutatni, Thomasius pedig 1712-ben vonta kétségbe a boszorkányság büntetének létezését. Nagy Frigyes porosz király 1740-ben rendeleti úton tiltotta meg a tortúrát, azt kizárólag hűtlenség, felségsértés és több emberen elkövetett emberölés esetén hagyta meg. Mária Terézia – fia erőteljes fellépésére – 1776-ban törli el a tortúrát,¹⁷ Napóleon 1808-as „*Code d'instruction criminelle*”-je pedig már az egykori inkvizitórius eljárás átdolgozott változatát vezeti be, megfosztva azt a kínvallatástól.¹⁸

A tortúra fokozatos visszaszorításának, végül pedig eltörlésének köszönhetően a beismerő vallomás egyeduralgó bizonyítási eszköz szerepének jelentősége csökkent, és elindult azon szellemi irányzat térhódítása, miszerint a vádlott beismerése esetén is be kell szerezni a vádat alátámasztó egyéb bizonyítási eszközöket is.

¹² Katona Géza: *Bizonyítási eszközök a XVIII.–XIX. században. A kriminalisztika magyarországi előzményei*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977. 154. o.

¹³ Pusztai László: *A modern büntetőeljárás jog kialakulása Magyarországon*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994. 7-8. o.

¹⁴ Rüping, Hinrich – Jerouschek, Günter: *Grundriss der Strafrechtsgeschichte. 4. Auflage*. Verlag C. H. Beck, München, 2002. 48-49. o.

¹⁵ Finkey Ferencz: *A magyar büntető perjog tankönyve (negyedik kiadás)*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1916. 28. o.

¹⁶ Finkey: i. m. 236. o.

¹⁷ Finkey: i. m. 33. o.

¹⁸ Fantoly: i. m. 108. o.

II. A beismerés jelentősége az angolszász jogrendszerben

Az angolszász hagyományt követő országok a terhelt beismerését kezdetben kirekesztették a bizonyítási eszközök sorából,¹⁹ mivel ha a terhelt beismerte a cselekmény elkövetését, a bíró bármilyen további bizonyítás felvétele nélkül köteles volt bűnösséget kimondó ítéletet hozni. A vádrendszer a beismerést lényegében kizárta a bizonyítékok sorából, mivel ilyen esetben nem volt helye bizonyításnak; a vádlott saját magát ítélte el. Az angolszász jog tehát teljes egészében lemondott arról, hogy a terhelt vallomását bizonyítási eszközként használja. Ha a vádlott mégis elismerte bűnösségét, a bíró azt valónak fogadta el, és az esküdtek közreműködése nélkül hozott ítéletet. Ha viszont tagadt, hozzá kérdések nem voltak intézhetők.²⁰

A beismerő vallomás bizonyítási eszköz funkciója az angolszász jogrendszerben eltérő fejlődési képet mutat kontinentális megfelelőjéhez képest, amely az angolszász eljárásjog egyik legismertebb sajátossága, a vádalku kialakulását eredményezte. Bár a vádalku modern kori jogintézmény, és létjogosultságát is csak az utóbbi évtizedekben ismerték el Amerikában, mégis rendelkezünk írásos forrásokkal arról, hogy már egy 1485-ös angol törvény tartalmazott rá utalásokat. A törvény ugyanis lehetővé tette, hogy a terheltet ne büntett, hanem vétség miatt vonják felelősségre, amennyiben beismerő vallomást tett.²¹ A 19. századot megelőzően leginkább a vétségi ügyekben eljáró bíróságok gyakorlatában volt ismert a vádalkuhoz hasonló tárgyaláson kívüli rendezési mód, a *nolo contendere* („a vádat nem vitatja”) eljárás, amikor is a vádlottat a bűnösség elismerése nélkül pénzbírságra ítélték.²² Súlyosabb bűncselekmények esetében a bírák elzárkóztak a *nolo* eljárás elől, hiszen a beismerés eredményeként a terheltet akár halálbüntetésre is ítélték, így számára kellő megfontolási időt biztosítottak a vallomás visszavonására.²³

Nem kétséges, hogy a 19. század közepén az informális joggyakorlat, bár nem általános jelleggel, de alkalmazta a vádalku egy kezdetleges formáját. Mivel a 19. század második felében a tárgyalások futószalag módjára aránytalanul nagy számban végződtek bűnösítő ítélettel, így vonzó alternatívát jelentett a terhelt számára az alkumód szer választása, melynek köszönhetően maguk rendelkeztek saját sorsukról, anélkül, hogy ki lettek volna szolgáltatva a bíró vagy az esküdtek kegyének. A kialakult gyakorlatot sem a jogalkotás, sem az ítélkezési fórumuk nem szentesítették, ám ténylegesen szemet hunytak felette.²⁴

Megengedhetőségének feltételeit rögzítő jogszabályi háttér hiányában a jogintézmény konkrét törvényi szabályozás nélkül terjedt el a gyakorlatban, és az alkudozás szigorúan titokban folyt. Az ügymenet lényege szerint a terhelt beismerésének fejében az ügyész a védelemmel már korábban ismertetett vád helyett kedvezőbb feltételek szerint emelt vádat; a bíróság erről ugyanakkor elviekben semmit nem sejtetett. Az eljárás-gyorsítási cél általában akként valósult

¹⁹ A magyar jogi szaknyelv az angolszász jogrendszer elnevezést a kontinentális jogrendszertől eltérő, precedenseken alapuló, tipikusan Anglia, Wales és az Amerikai Egyesült Államok területén alkalmazott esetjog megjelölésére használja. Érdemes ugyanakkor megjegyezni, hogy az angolszász jog és a common law kifejezés az ún. „angolszász” országok szakirodalmában nem szinonim fogalmak. Az angolszász jog kifejezés a normann hódítás előtti időkből letelepedett népcsoportok egyikének, az angolszászok helyi jogának megnevezésére szolgál azzal, hogy természetesen több más helyi jog is élt egy időben, így a kelta, a skandináv és egyes helyeken még a római jog is. Ehhez képest jött létre a normann hódítás után, a politikailag tagolt ország egyesítésének érdekében az ország egész területére közös jog, azaz a common law, amely hagyományosan esetjogi ítélkezésen alapult. A tanulmány a meghonosodott magyar terminus technicusra tekintettel angolszász jog alatt továbbra is a precedensjogot érti.

²⁰ Finkey: i. m. 300-302. o.

²¹ Dungdung, Anubhuti – Plea Bargaining: The Indian Experience. 3. o. www.papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2049826 (letöltési idő: 2014.10.31.)

²² Kuss, Jana L.: *Endangered Species: A Plea for the Preservation of Nolo Contendere in Alaska*. 540-546. o. www.blogs.gonzaga.edu/gulawreview/files/2011/02/Kuss.pdf (letöltési idő: 2014.10.31.)

²³ Caldwell, Mitchell H.: *Coercive Plea Bargaining: The Unrecognized Scourge of the Justice System*. 79. o. In Catholic University Law Review, Fall 2012. 66-96. o. www.scholarship.law.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=lawreview (letöltési idő: 2014.10.15.)

²⁴ Caldwell: i. m. 80. o.

meg, hogy terhelti beismerés esetén, amennyiben nem kívánt élni a vádesküdszék előtti eljárással, hivatásos bíró hozta meg ügyében az ítéletet. A gyakorlat által kimunkált szabályok szerves fejlődésének eredményeként a beismerés és néhány további feltétel esetén semmilyen bizonyítást sem kellett lefolytatni.²⁵ A bíró az előkészítő ülésen csupán arról kérdezte a vádlottat, hogy beismerése az ügyész ígéretének eredménye-e, mire a vádlott természetesen nemmel válaszolt.²⁶ Noha a bíró a legtöbb esetben tudta, hogy a kijelentés nem egyezik meg a valósággal, mégis belement egy olyan játékba, amelynek eredménye még felülvizsgálattal sem volt támadható.²⁷

George Fisher ügyész Middlesex megyében végzett kutatása szerint az ügyészek kezdetben a bíró bevonása nélkül egyoldalúan folytattak egyezkedést a terhelttel, különösen az alkoholtilalom megszegése miatti esetekben és emberölési ügyekben. Előljáróban érdemes megemlíteni, hogy az ügyészek a 19. század elején részmunkaidőben látták el tevékenységüket, így annak érdekében, hogy magánpraxisuk működtetésére is maradjon idejük, érdekükben állt, hogy mielőbb szabaduljanak a vádlói kötelezettségükkel járó feladatoktól. A részükről meglevő ösztönző erő ellenére ekkor még nem rendelkeztek hatékony eszközökkel ahhoz, hogy a vádlottal kötött megállapodás eredményeként gyorsabban fejezzék be a büntetőügyet. A legfőbb probléma az volt, hogy nem tudták garantálni a terheltnek, hogy a bíró valóban tartani fogja magát a kialakult büntetési mértékhez. Az ügyészek ennek köszönhetően két területen tudtak egyezkedésbe bocsátkozni, ahol valóban egyértelmű ráhatásuk volt a büntetés mértékére.²⁸ Az alkoholtilalom megszegése miatti eljárás volt az egyik olyan terület, ahol az ügyész egyoldalúan dönthetett, hogy hány rendbeli bűncselekmény miatt emel vádat. Így előfordulhatott, hogy egy négyrendbeli esetről csupán egy bűncselekményt foglalt a vádiratba, ami természetesen az esetek száma szerinti fix pénzbüntetés esetén valóban nagy kedvezménynek számított.²⁹ A másik csoportba sorolhatók az előre megfontolt szándékkal elkövetett emberölési esetek, amikor az ügyész szándékos emberölés alapesetére minősíthette le a vádat. Mindkét bűncselekményi kör kapcsán felmerült a veszélye ugyanakkor annak, hogy az ügyész a vád túlminősítése révén kedvezőbb pozícióba került. A törvényhozás felismerte ezt az ügyészi kiskaput, és végül betiltotta a sorozatosan alkalmazott gyakorlat folytatását.³⁰

Ennek hatására a vád újabb módszert dolgozott ki, nevezetesen a beismerésért cserébe az ügyet úgymond félrerakta, és csak akkor vette elő, ha a terhelt újabb bűncselekményt valósított meg. Ebben az eljárási formában lényegében a mai vádemelés elhalasztása, illetve a próbára bocsátás jelei mutatkoznak meg. A bírói gyakorlatnak végül el kellett fogadnia ezt a technikát, hiszen nem tudott mit kezdeni az elfojtási kísérlet ellenére folyamatosan feltörekvő igényvel a vádalku-eljárás iránt. A bíróság, amely korábban vonakodott attól, hogy átengedje ítélezési tevékenységének akár csak egy kis szeletét is a vád részére, végül belátta, hogy az egyre növekvő ügyteher miatt fel kell adnia az ítélet meghozatalában játszott egyeduralkodó szerepét. Innentől kezdve megnyílt az út afele, hogy bármilyen jogtárgyat sértő és bármilyen súlyú bűncselekmény esetén alku-megállapodást lehessen kötni.

A 19. század végén ugrásszerű növekedésnek indult az egyezségeken alapuló ítéletek száma, amely részben annak tudható be, hogy a törvények lehetővé tették a terhelt tanúkénti kihallgatását. Ha a terhelt nem élt ezzel a lehetőséggel, az esküdtek ebből a bűnösségére következtettek. Ha viszont mégis tanúskodott, és tagadása ellenére mégis elítélték, akkor a

²⁵ Tarr Ágnes: *A vádalku szabályozásának egyes kérdései*. 146-147. o. In Szabó Krisztián (szerk.): *Tanulmányok Dr. Kovács Andor Professzor születésének 120. évfordulójára*. Debreceni Egyetem, Debrecen, 2004. 141-170. o.

²⁶ Nagy Anita: *Lemondás a tárgyalásról történeti fejlődése*. 161. o. In Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Iuridica et Politica, Miskolc, 2007, Tom. XXV/1., 155-172. o. (Nagy 2007)

²⁷ Nagy Anita: *Büntetőeljárást gyorsító rendelkezések az Emberi Jogok Európai Egyezményében, az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlásaiban, az Európai Unióban és a hazai jogalkotásban*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2008. 47. o. (Nagy 2008a)

²⁸ Bibas, Stephanos: *Plea's Progress*. 1025. o. In Michigan Law Review, May 2004., 1022-1041. o.

²⁹ George Fisher: *Plea Bargaining's Triumph*. Stanford University Press, Stanford, 2003. 23. o.

³⁰ Bibas: i. m. 1025. o.

De iurisprudencia et iure publico

bíróság súlyosító körülményként értékelte a „hamis esküt”. Célszerűbb volt inkább a vádalku biztonságosabbnak ígérkező útját járni.³¹

A gyorsító eljárások számának növekedését egyes szerzők, így például Langbein is azzal magyarázzák, hogy a bűnözés növekedése miatt a bírakra háruló ügyteher belekényszerítette őket abba, hogy megtűrjék az egyszerűbb ügykezelés jelenlétét. Ugyanakkor Fisher rámutat arra, hogy a büntetőügyek számának emelkedését nem igazolják a 19. század végi statisztikák. Sokkal valószínűbb az a megközelítési mód, hogy éppen a polgári ügyek számának növekedése indukálta azt, hogy a büntetőügyek gyors befejezésével kompenzálva, figyelmüket a hosszas kártérítési ügyeknek szenteljék. Az iparosodás következtében megnőtt azoknak a veszélyforrásoknak a száma – vasút, gépjárművek, gyárak –, amelyek alkalmasak voltak az élet, testi épség sérelmének okozására. A bírák itt nem tudtak lemondani arról, hogy részletes bizonyításba ne bocsátkozzanak, hiszen mind a két fél eltérő szakértői vélemények sokaságával próbálta meggyőzni a bíróságot igazáról az egyébként is kétséges megítélésű ügyben.³²

A 19. századi megjelenését követően rohamosan nőtt a jogintézmény népszerűsége, jóllehet az amerikai polgárháború után a másodfokú ítélkezési gyakorlat elítélően nyilatkozott róla. Előfordult olyan eset, amikor a tennessee-i Legfelsőbb Bíróság egy tiltott szerencsejátékkal kapcsolatos ügyben a tárgyalás megismétlésére utasítva nem fogadta el az alku, mivel álláspontja szerint bizonyos vádpontok eljuttatása cserébe a beismerés nem tekinthető olyan jogszerű eszköznek, amely megfoszthatná a terheltet a tárgyaláshoz fűződő jogától.³³ Ennek ellenére az 1920-as években végzett igazságszolgáltatási felmérések szerint, a vádalkus eljárások hatalmas fölényrel bírtak a hagyományos elbírálási móddal szemben: Chicagóban 85, Minneapoliban 90, Los Angelesben 81, míg St. Louis-ban az ügyek 84 %-át intézték vádalku keretében.³⁴ Míg a 20. század elején átlagosan az ügyek kb. 50%-át rendezték vádalkuval, addigra ez a szám a 60-as évekre már a 80%-ot is meghaladta.³⁵

Az egyezkedési modell előretörésében természetesen az is közrejátszott, hogy az ezredfordulóra megváltozott az egyén társadalmi rendeltetése, az állami autoritás visszaszorulásával kiemelkedhetett alárendelt pozíciójából, és egyenlő partnerré válhatott.³⁶ Égető szükség mutatkozott arra, hogy a jogintézmény végre szabályozott kereteket nyerjen.

Az Egyesült Államok elnökének Büntetőjogi Tanácsadó Testülete fenntartásainak kifejezése mellett, megengedhetőnek tartotta a vádalku gyakorlati alkalmazását, majd 1968-ban az Amerikai Ügyvédi Testület is lefektette irányelveiben a vádalkut érintő elképzeléseit.³⁷ Noha az amerikai Alkotmány III. Cikk 2. § (3) bekezdése minden bűncselekmény esetén biztosítja a jogot az esküdtszék előtti tárgyaláshoz, a vádalku megengedhetőségi feltételeinek elemzése a jogintézmény elterjedtével egyre nagyobb szerepet kapott a Legfelsőbb Bíróság döntéseiben.

1971-ben a *Santobello v. New York* ügyben a Bíróság igazolta a vádalku alkotmányosságát, és egészen addig ment, hogy az igazságszolgáltatás nélkülözhetetlen eleme címmel „tüntette ki”. Itt az ügyész megígérte a vádlottnak, hogy a bűnösség beismeréséért cserébe nem javasol bünteteskiszabást a bírónak. Néhány hónap elteltével helyét egy másik ügyész vette át, aki a legsúlyosabb büntetést indítványozta. A Legfelsőbb Bíróság ellenszavazat nélkül úgy határozott, hogy az ügyész jogtalanul járt el, megszegve ezzel a vádalkut.³⁸ Kikristályosította azt a jogelvet,

³¹ Bibas: i. m. 1026-1027. o.

³² Bibas: i. m. 1029. o.

³³ Alschuler, Albert W.: *Plea Bargaining and Its History*. 145-146. o. In Abel, L. Richard (ed.): *The Law and Society Reader*, New York University Press, New York, 1995. 138-160. o.

³⁴ Alschuler: i. m. 150. o.

³⁵ Thaman, C. Stephen: *Plea Bargaining, Negotiating Confessions and Consensual Resolutions of Criminal Cases*. 19. o. www.ejcl.org/113/abs113-34.html (letöltési idő: 2014.10.10.)

³⁶ Delmas-Marty, Mireille – Spencer, J. R.: *European Criminal Procedures*. University Press, Cambridge, 2008. 646. o.

³⁷ Nagy Anita: *A vádalkuról*. 24. o. In *Ügyészek Lapja*. 2008/5. szám, 19-35. o. (Nagy 2008b)

³⁸ Révész Judit: *A vádalku alkalmazásának tapasztalatai az Amerikai Egyesült Államokban*. 268-269. o. In *Jogtudományi Közlöny* 1999/6. szám, 265-274. o.

hogy ha a beismerő vallomás az ügyesség ígérete vagy a megkötött egyezés eredményeként születik meg, akkor az ellenszolgáltatásnak tekinthető, ezért az ígéret mindkét fél oldalán kikényszeríthető.³⁹

1974-ben a Legfelsőbb Bíróság elnöke a Kongresszus elé terjesztett egy javaslatot az Amerikai Szövetségi Büntető Eljárási Kódex kiegészítéséről, melynek köszönhetően 1975-ben a vádalku a *Rules of Criminal Procedure*-ben törvényi szinten is létjogosultságot nyert.⁴⁰

III. A beismerés intézményének történeti fejlődése a magyar eljárásjogban

A magyar büntető eljárásjog történeti fejlődését vizsgálva sarkalatos pont annak megfogalmazása, hogy egészen a rendi társadalom maradványainak letűnéséig nem működött egységes, az ország területén mindenkre azonos szabályokat alkalmazó büntető igazságszolgáltatási rendszer. Az ítélezés mind társadalmilag, mind területileg partikuláris képet mutatott.⁴¹ Az Árpád-házi királyok számos a büntetőjog körébe eső dekrétumot adtak ki, melyeknek célja az államhatalom megszilárdítása volt, azonban a rendi társadalom kialakulásával a büntetőjog is rendi arculatot nyert. A központi hatalom mellett a széttagolt hűbéri gazdaságokban önkényes és erőszakos ítélezés folyt, emellett a városok és kiváltságos kerületek különböző privilégiumokat élveztek saját büntető joghatósággal. A büntetőeljárási szabályok egyes néprétegeknél és területeken eltérő módon érvényesültek, amelyen az sem változtatott, hogy történetek kísérletek – így Werbőczy Hármaskönyvében is – arra, hogy a szokásjogi szabályok egyes főbb kérdéseit egységesen szabályozzák.⁴²

Árpád és Mátyás király uralkodásának idején tehát nem volt egységes, a büntetőeljárást általános jelleggel szabályozó törvény, hanem egyes rendelkezések be nem tartása esetén a részkérdésekkel foglalkozó törvények végtelen sora és a szokásjog határozta meg a büntetéseket. A büntetőjog a középkorban büntetés centrikus volt, a vádlott bűnösségét vélelmezték, mellyel szemben őt terhelte a bizonyítási kötelezettség. Neki kellett ártatlanságát vagy bűnössége csekélyebb fokát bizonyítani.⁴³ Ennek keretében nyert jelentőséget a beismerő vallomás, hiszen a tények feltárásával a kiszabható büntetés mértékét, annak emberségesebb vagy kegyetlenebb végrehajtási módját befolyásolhatta.

Magyarországon az inkvizíciós eljárás térnyerésének idejében nem szabályozta perjogi kódex a gyanúsított kihallgatására vonatkozó normákat. A kínvallatás ugyanakkor hazánkban is bevett gyakorlat volt, alkalmazásának megtörésére, a kényszerítéssel övezett vallatás visszaszorítására Mátyás király tiltó törvényt hozott.⁴⁴

Az 1541-ben elkészült Hármaskönyv a tortúrát illetően már megszorító rendelkezést tartalmazott, mivel a kínvallatást illetően kimondta, hogy az kizárólag paraszttal szemben alkalmazható. Ennek ellenére a kínvallatás széles körben elterjedt a bírósági gyakorlatban, figyelemmel arra, hogy a törvényhatóságok önkényesen, statútum kiadásával alakították ki a tortúra jogi kereteit. Elrendelése mindazonáltal megkövetelte a gyanúsítottal szembeni alapos gyanú fennállását.⁴⁵

³⁹ Herke Csongor: *Megállapodások a büntetőperben*. Pécs, 2008. 105. o.

⁴⁰ Nagy 2008a: i. m. 48. o.

⁴¹ Stipta István: *A magyar bírósági rendszer története*, DUP Multiplex Media, Budapest, 1997. 22. o.

⁴² Csizmadia Andor – Kovács Kálmán – Asztalos László: *Magyar állam- és jogtörténet*. Magyar Tankönyvkiadó, Budapest, 1998. 243-249. o.

⁴³ Balogh Elemér: *Reformkori büntetőjogunk "bűncselekmény-fogalma"*. 24. o. In Tóth Károly (szerk.): *Acta Juridica et Politica, Emlékkönyv dr. Tokaji Géza c. egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára*, Szeged, 1996. Tom. XLVIII. Fasc. 2., 23-34. o.

⁴⁴ Katona: i. m. 158. o.

⁴⁵ Katona: i. m. 187-188. o.

A 1790/91. évi LXII. törvénycikk - büntetés terhe mellett - megtiltotta a tortúrát, melynek részletszabályait felsőbb rendeletek és parancsok fektették le, és fontos előrelépésként hivatalvesztést helyeztek kilátásba a kínvallatókkal szemben. A Curia 1883-ban kimondta, hogy a bíróságon kívül tett beismerő vallomás önmagában nem olyan bizonyíték, amely a marasztaló ítélet alapjául szolgálhatna, továbbá a bíróságon kívüli beismerés az azt alátámasztó más bizonyítékok hiányában nem szolgáltat kellő alapot marasztaló ítélet meghozatalára.⁴⁶ A beismerés ellenére is nem egy esetben hozott a Curia felmentő ítéletet, mindazonáltal a terhelt makacs tagadása sem mentette őt meg a marasztalástól.⁴⁷ 1887-ben az igazságügy-miniszter utasítást adott ki, amelyben nyomozást rendelt el a letartóztatottak testén felfedezett kínzásokból eredő sebhelyek felderítésére.⁴⁸

Az 1896. évi Bünvádi perrendtartás immáron leszögezte, hogy a beismerést követően rendszerint be kell szerezni az egyéb bizonyítékokat, „ha azonban a beismerés teljesen kimerítő és azt az eljárás egyéb adatai támogatják, a további nyomozás és vizsgálat teljesítése a vádló indítványtól függ.”⁴⁹ A Bünvádi perrendtartás indokolása kifejezésre juttatta azt az álláspontot, hogy a terhelt vallomása bizonyítási eszköz mellett védelmi eszköznek is minősült. Noha „a törvény súlyt helyez ugyan a beismerésre, azonban minden rendelkezésből kitűnik az a törekvés, hogy csak a tiszta és külső befolyásoktól mentes beismerés képezze az ítélet alapját.”⁵⁰

Vámbéry Ruzstem 1916-os tankönyvében az indiciumok (gyanujelek) közé sorolta a beismerést. Értelmezésében „gyanujel oly érzékileg észlelhető tény, amelyből a vele összefüggő bizonyítandó tény valóságára vagy valótlanságára lehet következtetni.”⁵¹ Meglátása szerint a gyakorlat megkülönböztette az ítélőbíróság előtti és a bíróságon kívüli beismerést, mivel az előbbinek nagyobb súlyt tulajdonított. Az utóbbit rendszerint gyanúoknak tekintette, amely önmagában nem szolgáltatott alapot a bűnösség megállapítására.⁵²

Az 1951. évi III. törvény és az 1962. évi 8. törvényerejű rendelet is kifejezésre juttatta azt a Bünvádi perrendtartásban kialakult szemléletet, hogy a terhelt beismerése nem teszi feleslegessé egymagában egyéb bizonyítási eszközök alkalmazását.⁵³ Ezzel a jogalkotó a szabad bizonyítás mellett tört lándzsát, azaz elismerte, hogy a bizonyítékoknak nincs a büntetőperben előre meghatározott bizonyító értéke, és azokat összességükben, egymással összevetve kell értékelni. Ez a koncepció megfelel a jelenleg is hatályos büntetőeljárás törvénynek, amely rögzíti, hogy a terhelt beismerése esetén is be kell szerezni az egyéb bizonyítékokat.⁵⁴

IV. A beismerő vallomás, mint alkueszköz hiánya a magyar joggyakorlatban

A társadalom nemzetiségi alapon történő szerveződése idején kialakult az a szokás, hogy a terhelt elkerülhette a sértett családjának bosszúját, ha azt vagyoni javak kiadásával (compositio) kárpótolta. Ez lényegében azzal járt, hogy a felek szabad alkudozásba bocsátkozhattak a megváltás összegéről, azonban itt nem a beismerő vallomás, hanem a jóvátételi díj megfizetése volt az alku tárgya.⁵⁵

⁴⁶ Erdei Árpád: *A trónfosztott királynő uralkodása avagy a bizonyításelmélet szent tevékenisége*. 210. o. In Magyar Jog 1991/4. szám, 210-216. o.

⁴⁷ Finkey: i. m. 304. o.

⁴⁸ Günther: i. m. 18. o.

⁴⁹ Erdei: i. m. 211. o.

⁵⁰ Havas Károly: *Bizonyító eszközök értéke a büntető perben*. 3. o. In Jogtudományi Közlöny. 1934/1. szám, 3-5. o.

⁵¹ Vámbéry Ruzstem: *A bünvádi perrendtartás tankönyve, 3. kiadás*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata. Budapest, 1916. 157. o.

⁵² Vámbéry: i. m. 159. o.

⁵³ Erdei: i. m. 211. o.

⁵⁴ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról, 118. § (2) bekezdés

⁵⁵ Csizmadia et al.: i. m. 243. o.

A magyar büntetőeljárás egészen a huszadik század végéig mellőzte az egyezségkötésen alapuló eljárás-egyszerűsítési metódust. Ennek oka egész egyszerűen abban keresendő, hogy ez a terhelt eljárási jogosítványait megnyirbáló jogintézmény ellentétben állt a garanciák kiépítésre törekvő jogalkotási igényekkel és társadalmi elvárásokkal. Több kísérlet történt magának az eljárás hatékonyságának előmozdítására a honi joggyakorlatban, azonban téves lenne olyan következtetést levonni, miszerint bármelyik megoldás megfeleltethető lenne a hatályos szabályozás elődjének. Annyi mindenesetre előrebocsátható, hogy a szinte előzmény nélkül bevezetett lemondás a tárgyalásról külön eljárás egy, a kontinentális felfogástól sokáig idegen jogintézményt, a vádalkut próbálta elfogadható formába kovácsolni. Mindez a kijelentés nem lehet és nem is egyenértékű azzal, hogy ne történt volna bármilyen kísérlet a bírósági ügyteher mérséklésére, csupán annyit kell megállapítani, hogy a hatékony elintézési formák közül hiányzott az egyezségkötésen alapuló megközelítési mód.

Amellett, hogy az alkukötésre sokáig semmilyen igény nem jelentkezett, a helyzetet globálisan tovább nehezítette az is, hogy a 18. században a magyar büntető eljárási jog nem volt egységes. Összességében az is megkérdőjelezhető, hogy létezett-e egyáltalán a szó szoros értelmében vett magyar eljárási jogunk. A földesúri bíróságok sajátos ítélkezést folytattak jobbágyaik felett, eltérő szabályok vonatkoztak a városi polgárookra, a hajdú és jászkun kerületekben élőkre.⁵⁶ Az alkalmazandó jog kérdését tovább bonyolította az osztrák büntető perrendtartás 1853-as császári pátenssel történő bevezetése,⁵⁷ illetve az, hogy a bizonytalan szabályok helyett 1861-ben az Országbírói Értekezlet visszaállította az 1848 előtti, régi magyar jogrendet.⁵⁸ Joggal merül fel a kérdés, hogy mit is tekintünk a mindenkire egységesen alkalmazandó honi szabályoknak, ha még mindig éltek a kiváltságos néprétegek előjogai, a nyilvánosság hiánya, a letartóztatási garanciák kiépítetlensége.

Bárminemű beismerő vallomáson alapuló egyezségkötés akár a sértettel (közvetítői eljárás), akár az állami vádhatósággal (vádalku) teljességgel elképzelhetetlennek tűnt, mind az abszolutizmus, mind pedig a polgári kor igazságszolgáltatásában. A vádelv, melynek értelmében a büntettek csak a sértett vádjára folytán vétethetnek fenytetés alá, az állam legfőbb céljával, a jogbátorsággal (jogbiztonsággal) összeegyeztethetetlennek minősült.⁵⁹ Nem csoda, hogy az állami szervek részéről felmerülő alkukötés még kevésbé tűnt elfogadhatónak.

Az alku kifejezés ugyan nem idegen a 18. század eljárási gyakorlatában, ám az alakilag azonos kifejezéshez teljesen eltérő tartalmat társítottak. Hajdu szerint ugyanis nem engedhető meg, hogy az egyén élete alku tárgya legyen a bírói tisztségek megvásárlása tekintetében.⁶⁰ Ebből a megfogalmazásból teljesen nyilvánvaló, hogy az egyezkedéshez társított negatív felhang a hivatali pozíciókra irányuló licitáláshoz, nem pedig egy a terhelt és a vád közötti megegyezéshez köthető.

Az 1795-ös Büntetőjogi Tervezet is alapvető követelményként fektette le, hogy az ítélet meghozatalát nyilvános és szóbeli tárgyalásnak kell megelőznie. Ezen követelmények hangoztatása alapvető jelentőséggel bírt egy olyan rendszerben, ahol más eljárási szabályok vonatkoztak a nemes és nem nemes ügyére, a tárgyalást pedig a közönség kirekesztésével, az iratok alapján titkosan folytatták le. A Tervezet más helyeken is hangsúlyozta, hogy senkit nem lehet elítélni tárgyalás nélkül, továbbá nagy hangsúlyt fektetett a bíró mérlegelési jogára egyedi ügyekben, amely ellentváltott volna az ügy körütekintő, alapos kivizsgálását mellőző egyezség elfogadásának. Hajdu szavaival élve, rendkívül káros, ha a törvényhozó a bírót ítélethozó géppé kárhoztatja, ugyanakkor a cselekmény önkéntes és nem színlelt bevallását enyhítő körülményként

⁵⁶ Szekeres Róbert: *A magyar igazságszolgáltatás története*. Pécsi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Kar, Pécs, 2004. 15-16. o.

⁵⁷ Csizmadia et al.: i. m. 463. o.

⁵⁸ Mezey Barna: *Magyar jogtörténet*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004. 443. o.

⁵⁹ Pauler Tivadar: *Büntetőjogtan*. Pfeifer Ferdinánd, Budapest, 1869. 353. o.

⁶⁰ Hajdu Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkérdex-tervezet*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971. 209. o.

De iurisprudencia et iure publico

értékelt. Hangsúlyozza továbbá, hogy a polgárt nem lehet elítélni, amíg a bíróság kellő módon ki nem hallgatta.⁶¹

A 19. század végi eljárási szabályok még csak említést sem tesznek a beismerő vallomás rendeltetésének esetleges más megközelítéséről. Pauler Tivadar tankönyvében rendkívüli eljárások címszó alatt foglal össze három olyan jogintézményt, melyek a hagyományos eljárási formától eltérően szabályozzák a büntető processzust: ezek a mai külön eljárások egyikének (eljárás távollevő terhelttel szemben) megfeleltethető távollevők elleni eljárás, valamint a rögtönbíráskodási és a sajtóvétségek esetében alkalmazott formák. A rögtönbíráskodási eljárás bár nevéből adódóan gyorsítást feltételezne, azonban elrendelésének oka és célja jelentősen eltér a mai egyszerűsítést célzó megoldásoktól. Egyedül három bűncselekmény: rablás, rablógyilkosság és gyújtogatás esetében tartott a fórum azonnal lefolytatandó eljárást, amelyben a rögtön kifejezés nem az egyszerűsítési célhoz, hanem a példastatuálás időszerűségéhez kötődött. A cél a tárgyalás késedelem nélküli lefolytatása volt a formaságok teljes mellőzésével, melynek során a vádlott vallomását kivették a bizonyítási eszközök sorából. A maximum nyolc nap alatt lebonyolított eljárás szinte bizonyosan halált jelentett a terhelt számára, hiszen a jogainak teljes figyelmen kívül hagyásával meghozott ítélet egyedüli következménye a kötél általi halál volt.⁶²

Nem mutatható ki egyetlen olyan konkrét jogintézmény sem, amely arra irányult volna, hogy a vádlott beismerő vallomásaért bármilyen ellentételezést kaphatott volna, noha Pauler említést tesz arról, hogy az önterhelő vallomás egy formáját költött vallomásnak (*confessio ficta*) nevezték, ez pedig ajánlott egyezkedésből származott.⁶³ A forrás ugyanakkor semmilyen további információt nem tartalmaz arra vonatkozóan, hogy az egyezkedés a kiszabott büntetésre volt-e bármilyen hatással, vagy csak éppen azt jelentette, hogy a vallatás keményebb módszereitől tekintett el a hatóság a vizsgálat során.

A reformkor szellemisége sem hozott változást a beismerés szerepét illetően. Deák Ferenc és kortársai a polgári eszméket valló büntetőeljárási tervezet kidolgozása mellett kardoskodtak. Tagadták az elmaradott és a jogegyenlőséget tagadó feudális szemléletet, amely a büntetőeljárás, mint finális cselekmény célját a vádlott egyoldalú elmarasztalásában és a bűncselekmény megtorlásában látta. A büntetőeljárási kódex tervezetének tárgyalása során alapvető követelményként fektették le, hogy a vádlottnak „alkalmat kell adni a tökéletes védekezésre”, és vallatása során semmilyen ígéret, alku nem ajánlható fel a beismerő vallomásaért cserébe.⁶⁴

A hagyományostól eltérő, egyszerűbb szabályokat alkalmazó eljárási formák bevezetése iránti első lépéseket 1896-ban a Bűnvádi perrendtartás tette meg. A büntető parancsnak nevezett új jogintézmény azonban a terhelt számára semmilyen kedvezményt nem biztosított, egyetlen célja a speciális körülmények miatti gyorsító rendelkezések törvénybe iktatása volt. A büntető parancs kibocsátására – melynek a beismerő vallomás nem volt a feltétele – a nyomozás adatai alapján akkor nyílt lehetőség,⁶⁵ ha a törvényben taxatív felsorolt személyek valamelyike (hatóság, közhivatalnok, katonai őr, felesketett erdőőr, stb.) hivatalos eljárása során szerzett közvetlen tapasztalata alapján tett feljelentést, és ennek valósága ellen nem merült fel aggodalom. A jogszabály megszabta, hogy csak bizonyos bűncselekmények, így kihágás vagy csupán pénzbüntetéssel büntetendő vétség esetén bocsáthatta ki a bíró, és akkor is csakis abban az esetben, ha mérlegelése alapján kétszáz koronát meg nem haladó pénzbüntetést talált kiszabandónak.⁶⁶

⁶¹ Hajdu: i. m. 260. o

⁶² Pauler: i. m. 504. o.

⁶³ Pauler: i. m. 432. o.

⁶⁴ Varga János: *Deák Ferenc és az első magyar polgári büntetőrendszer tervezete*. In Baranyai György – Kerecsényi Edit – Müller Róbert – Németh József (szerk.): Zalai gyűjtemény 15. szám. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 1980. 58. o.

⁶⁵ Szekeres: i. m. 65. o.

⁶⁶ Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc: *A bűnvádi perrendtartás magyarázata*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1910. 402. o.

De iurisprudencia et iure publico

A jogintézmény lényege abban állt, hogy a bíróság a terhelt meghallgatását mellőzve a feljelentés kétségtelen igazságtartalmára alapozva állapította meg a terhelt bűnösségét. Tovább gyengítette a vádlott jogait, hogy a közzvádló hozzájárulása mellett a feljelentés akár magánügyéntől is származhatott, ha köz- vagy magánokirattal, illetve más bizonyítékkal valószínűvé tette a vád megalapozottságát. Mindez azonban azzal járt, hogyha a vádlónak sikerült meggyőznie a bírót az általa vélt igazságról, az a terhelt büntetőjogi felelősségét csupán okirati bizonyítékra alapította úgy, hogy a nyilvánosság, a szóbeliség és a közvetlenség elvét mellőző tárgyalás hiányát semmi sem kompenzálta.⁶⁷

A törvény indokolása szerint a parancs különlegessége, hogy „előleges tárgyalás nélkül”, a terhelt bűnössége megállapításának hiányában szabott ki büntetést, figyelmen kívül hagyva, hogy szankciót megállapító határozat meghozatalára jogállamban csakis ítélet keretében kerülhet sor. Bár a terhelt a fizetési határidő letelte előtt és elmulasztása után is kérhette tárgyalás tartását, azonban ez olyan kifogásolható gyakorlat megteremtésére adott alapot, miszerint előfordulhatott, hogy a terhelt csak azután terjeszthette elő védekezését, miután a kellő jogalap nélkül megállapított fizetési kötelezettségét nem teljesítette. Lényegében egy jogszerűtlen mulasztási cselekmény eredménye teremtette meg azt a lehetőséget, hogy korábban hiányzó eljárási jogosítványával mégiscsak éljen.⁶⁸ A tárgyalás tartása iránti kérelem hiánya, azaz a határozat tudomásulvétele, mint hallgatólagos beismerés nem megalapozta, hanem szentesítette a bírói döntést. Mindazonáltal, amennyiben valamely okból kifolyólag sor került tárgyalás tartására, a korábbi határozat (parancs) semmilyen irányban nem kötelezte a bíróságot.⁶⁹

V. A 20. század kezdeti vívmányai: egyszerűsítés, de alku nem

A Bűnvádi perrendtartás rendelkezéseit az első világháború a rendkívüli helyzetre tekintettel bevezetett gyorsított bűnvádi eljárás szabályaival változtatta meg. A háborús törvényhozás korlátozta a terhelt és a védő érintkezésének szabályait és a nyilvános tárgyaláshoz fűződő jogot,⁷⁰ ugyanakkor lényegi, forradalmi lépéseket nem hozott a beismerő vallomás szerepének megítélését illetően. Az eljárás időszerűségét szolgáló azon törekvés, hogy a terhelt önterhelő vallomásaért cserébe kedvezményt kapjon még továbbra is idegen testnek számított.

Nem változtatott ezen az 1951. évi III. törvénnyel meghonosított bíróság elé állítás jogintézményének bevezetése sem, amely lehetővé tette a büntetőügy elbírálását vádirat és tárgyalás kitűzése nélkül.⁷¹ Rendszerint a járásbíróság hatáskörébe tartozó ügyben, de öt évig terjedő börtönnél nem súlyosabban büntetendő szabadságvesztés esetén kerülhetett sor az előzetes letartóztatásban lévő terhelt ügyének gyorsabb elbírálásra, ha annak ténybeli és jogi megítélése egyszerű volt, és az összes bizonyítékot nyomban a bíróság elé lehetett tární. A beismerés ennél fogva nem minősült központi kérdésnek, hiszen a nagyrészt tetten érés esetén túl is kellő bizonyíték állt rendelkezésre a vád alátámasztásához.

Az 1962. évi 8. számú tvr. megalkotásával az éppen csak bevezetett bíróság elé állítást felváltotta a pénzbüntetés kiszabása nélküli tárgyalásmellőzéses eljárás, amelyre úgy is tekinthetünk, mint a büntetőparancs kiérleltebb, továbbfejlesztett változata. A miniszeri indoklás egyértelműen a büntetőeljárás egyszerűsítését és gyorsítását jelöli meg szabályozás indokaként, külön kiemelve, hogy ezzel megkíméli mind az érdekeltet, mind a tanúkat a bíróság

⁶⁷ Balogh et al.: i. m. 403. o.

⁶⁸ Balogh et al.: i. m. 405. o.

⁶⁹ Balogh et al.: i. m. 410. o.

⁷⁰ Angyal Pál: *A háború hatása büntetőjogunkra*. In *Magyar Jogászegyleti Értekezések*. Franklin Társulat Bizománya, Budapest, 1916. 28. o.

⁷¹ 1951. évi III. törvény a büntető perrendtartásról, 150. §

De iurisprudencia et iure publico

előtti megjelenéstől, amely elkerülhetővé teszi, hogy azok munkahelyükről eltávozni kényszerüljenek.⁷²

Csekély jelentőségű, egyszerű tényállású büntett esetben szabhatott ki a bíró tárgyalás nélkül pénzbüntetést, ha a törvény a büntetettre pénzbüntetés kiszabását tette lehetővé, és az ügy körülményeinek mérlegelése alapján úgy látta, hogy a büntetés célja tárgyalás nélkül is elérhető.⁷³ A beismerő vallomást a törvény már maga is konjunktív feltételként írta elő, azonban semmilyen jogszabályi utalás nem volt arra nézve, hogy az önterhelő vallomást bármilyen ellenszolgáltatás fejében honorálta volna az állam. Az indokolás kiterjesztő értelmezése szerint, a beismerést ugyanakkor nem csak a nyomozás, hanem az előkészítő eljárás során is megtehetette a terhelt.⁷⁴

Az 1973. évi I. törvény a beismerés kérdéskörének szempontjából lényegi változást nem hozott, ugyanakkor az 1954. évi V. törvénnyel megszüntetett bíróság elé állítást módosult tartalommal ismét bevezette a külön eljárások közé. A „rég-új” jogintézményt innentől kezdve nem lehetett megyei bíróság hatáskörébe tartozó ügyben alkalmazni, ugyanakkor igénybe vétele nemcsak az előzetes letartóztatásban lévő terhelt státuszához kötődött. Új elemként került be az a konjunktív feltétel, hogy alkalmazásához szükség volt arra, hogy a terhelt tetten érjék, vagy hogy beismerő vallomást tegyen. Beismerés alatt a bűncselekményt megvalósító tények előadását kellett érteni, ahhoz nem szükségeltetett a bűnösség elismerése,⁷⁵ noha ilyenkor is meg kellett szerezni az egyéb bizonyítékokat.⁷⁶

VI. A törvényi úton bevezetett korlátozott vádalku

Az új büntetőeljárás kódex előkészítése már 1991-ben megkezdődött, melynek kialakításánál egyik alapvető célkitűzés volt az állampolgárok bizalmának növelése a hatékony igazságszolgáltatás iránt, amely egyszerű és gyors eljárásokkal könnyebben elérhető. A tárgyalásról lemondás meghonosítása sok elvi akadályba és kételkedésbe ütközött: egyesek az angolszász vádalku bevezetése mellett kardoskodtak, mások úgy vélték felesleges a vádlottnak az általa is mérlegelt bizonyítékok hatására tett beismerésért kedvezményt adni. A jogintézmény parlamenti vitájában sem igyekeztek a képviselők lándzsát törni amellett, hogy megindokolják, miért szükséges bevezetni ezt az általuk is még alig ismert eljárási formát.⁷⁷

A 2002/1994 (I. 17.) Kormányhatározat, a büntetőeljárás koncepciójáról egyértelmű célkitűzésként fogalmazta meg, hogy „ki kell alakítani az egyszerűsített eljárásokat, amelyek megfelelő alkalmazása lehetőséget ad az ügyek differenciált elbírálására.”⁷⁸ Az idézett jogszabály mellékletének 2. pontja további követelményként fektette le azt a kívánalmat, hogy a felek rendelkezési jogának erőteljesebben érvényre kell jutnia.⁷⁹ Ezen előzmények után, a koncepció elvi tételeinek eleget téve került megalkotásra az 1999. évi CX. törvény, amely 113. §-ával (XVII/B. Fejezet) teljesen szűz talajba vetette el a tárgyalásról lemondás magvait.⁸⁰

⁷² 1962. évi 8. tvr. a Büntető Perrendtartásról. Miniszteri Indokolás. In *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye*. Budapest, 1963. (a továbbiakban: Miniszteri Indokolás) 108. o.

⁷³ Miniszteri Indokolás 86. o.

⁷⁴ Miniszteri Indokolás 119. o.

⁷⁵ 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról. In *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye*. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1974. 126. o.

⁷⁶ 1973. évi I. törvény 87. § (4) bekezdés

⁷⁷ Tarr: i. m. 164. o.

⁷⁸ 2002/1994 (I.17.) Kormányhatározat a büntetőeljárás koncepciójáról. Melléklet 7. pont. In *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye*. 1994. 3. kötet. Közlöny-és Lapkiadó Kft., Budapest, 1995. 3242. o.

⁷⁹ 2002/1994 kormányhatározat 3241. o.

⁸⁰ 1999. évi CX. törvény az Országos Ítéltábla székhelyének és illetékességi területének megállapításáról, valamint az igazságszolgáltatás működését érintő egyes kérdésekről.

A jogintézmény meghonosítására gyakorlati megfontolásból került sor, hiszen világosan megmutatkozott az a probléma, miszerint az ügyek elhúzódásának okai egyértelműen a tárgyalási szakaszhoz kapcsolódtak. Ezek közül a késedelmet leggyakrabban előidéző okok: a vádlott és a tanú meg nem jelenése; a szakértői vélemény késedelme; a megkeresés eredménytelensége; a tárgyaláson felmerült új bizonyítási indítvány;⁸¹ a bírókra háruló kurrenciális feladatok. Az 1998. évi XIX. törvény miniszteri indokolása is úgy érvel a jogintézmény hazai jogrendbe iktatása mellett, hogy a megszokottól eltérő eljárási formákra a gyorsítás kívánalma és a bíróságok tehermentesítése ad okot.⁸² Célszerű a büntetőeljárásban egy új, eddig ismeretlen elem bevezetése, amely az ügyek mihamarabbi bevezését eredményezheti.⁸³ A részletes indokolás a bírósági munkateher jelentős csökkentésében (a bizonyítási eljárás mellőzésében) jelentkező előnyt e külön eljárás bevezetése csaknem döntő okának tekintette.”⁸⁴

A törvényi indokolás szerint a jogintézmény bevezetésének egyik fő mozgatórugója, hogy a terheltnek joga van a tárgyaláshoz, és erről le is mondhat. Nem mond ez ellent annak az elvnek, hogy a terhelt ellen emelt vádról bíróság döntsön, és a bűnösség megállapítására, valamint büntetés kiszabására is egyedül a bíróság legyen jogosult. Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy a külön eljárás nem a bírósági eljárás teljes egészéről, hanem csak a tárgyalásról való lemondást teszi lehetővé a vádlott számára, mindezzel azonban jelentős munkateher csökkenést is biztosít.⁸⁵

Ami a korábbi eljárás gyorsítási törekvésekkel szemben mérföldkőnek számított, hogy a beismerő vallomás ellenében a speciális eljárási rend a terheltnek jelentős előnyöket kínált, mivel a kiszabható büntetés felső határa jelentősen alatta maradt a cselekményre a Btk.-ban meghatározott büntetési tétel felső határának. A vádalkun alapuló hazai külön eljárás koncepciója mindazonáltal különbözött angolszász megfelelőjétől: míg a mintaeljárás a vád és a védelem közötti, a büntetés konkrét mértékére is kiterjedő széleskörű egyezségkötésre helyezi a hangsúlyt, addig a magyar változat csupán az enyhébb büntetési tételkeretet alkalmazó külön eljárásra történő áttérés lehetőségét és az egyszerűbb eljárási szabályokat biztosítja a védelem számára azzal, hogy a büntetéskiszabás terén sokkal meghatározóbb szerepet tulajdonít a bírónak. A Be. összességében „a tényekre és azok büntetőjogi megítélésére is kiterjedő konszenzust kíván meg a terhelt részéről a vele szemben emelt vád és a bírósági eljárás formája tekintetében”.⁸⁶

Tárgyalásról lemondásra az eredeti változat szerint – az együttműködő terhelt esetét kivéve – legfeljebb nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények körében biztosított lehetőséget a jogalkotó, illetőleg pontosan meghatározta azon büntetéskiszabási sávokat, amelyekben belül a konkrét szankció megállapítható volt.⁸⁷ Az eljárás a nyomozás során vagy a vádirat kézbesítésétől számított tizenöt napon belül beismerő vallomást tevő vádlott kezdeményezésére, és – mint minden külön eljárás – ügyészi indítványra indult, mindazonáltal a terhelt indítványozási joga kizárólag arra terjedt ki, hogy a bíróság az ügyet nyilvános ülésen bírálja el.⁸⁸

A büntetőeljárás időszerűségének javítását irányzó 2009. évi LXXXIII. törvény szignifikáns változást hozott egy olyan új eljárási sajátosság bevezetésével, amely lehetővé tette, hogy az ügyész és a terhelt írásban megállapodhasson a tényállásról, a cselekmény jogi minősítéséről és a kiszabható szankció keretéről. Mindazonáltal az igazságügyi és rendészeti miniszter kormány elé irányuló előterjesztésében hangsúlyozta, hogy az új, a korábbi jogintézményt azonban nevében

⁸¹ Nagy 2008a: i. m. 271. o.

⁸² Nagy 2007: i. m. 156. o.

⁸³ Indokolás a büntetőeljárásról szóló törvényjavaslathoz. IV. A külföldi minták és a Javaslat. In *Igazságügyi Közöny*. CVI. évfolyam 7. szám 1092. o.

⁸⁴ Cséka Ervin: *Megjegyzések az új büntető eljárási törvény koncepciójához*. 13. o. In *Acta Juridica et Politica*. Szeged, 1998. Tom. LIV. Fasc. 5., 1-13. o.

⁸⁵ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (Be.), indokolás az 533. §-hoz. (2009. augusztus 12-én hatályos állapot)

⁸⁶ 422/B/1999. AB határozat

⁸⁷ 1978. évi IV. törvény a Büntető törvénykönyvről, 85/A. §, 87/C. §

⁸⁸ Be. 535. § (1) bekezdés b./ pont

De iurisprudencia et iure publico

őrző külön eljárás nem azonos a vádalkuval.⁸⁹ A törvényi indokolás szerint a jogintézmény egyértelmű célja az általános szabályok szerint benyújtott vádirattal kezdeményezett eljárások számának jelentős csökkentése, előmozdítva az állami büntetőigény ésszerű időn belüli érvényesítését. Lényeges változás a korábbi szabályok fényében, hogy a megállapodásban rögzíteni kellett azt a keretet, amelyen belül a bíróság megállapíthatja a büntetés mértékét.⁹⁰ Az egyezségkötés ezen újítás keretében tehát úgy jelent meg, hogy tovább szűkült a bíró mozgásteré a büntetéskiszabás kapcsán azáltal, hogy az egyezségben és nem a törvényben meghatározott kereten belül mérlegelhetett.

A jelentős módosítást értékelve elmondható, hogy a terhelt továbbra is anyagi jogi kedvezményben részesült, hiszen az egyezség csupán a Btk. által körülhatárolt bűncselekmények és büntetési tételek között volt megköthető.⁹¹ Az együttműködő terhelt esetét ide nem értve a legfeljebb nyolc évig terjedő szabadságvesztés behatárolta a felek mozgásterét,⁹² amely a súlyosabb bűncselekmények elkövetőivel szemben indokoltnak tűnt.⁹³ Lényeges ismérvbeli változás ugyanakkor, hogy a büntetés mértékéről folyó alkudozás révén a konszenzus már nem csupán az eljárási formára terjedt ki.⁹⁴

A 2011. július hó 13. napjától hatályos 2011. évi LXXXIX. törvény jelentősen változtatott a tárgyalásról lemondás esetén alkalmazandó szankciókiszabási gyakorlaton, ugyanis az együttműködő terheltre vonatkozó tételkeret meghagyása mellett, minden más terhelt esetében a büntetés alsó határának enyhítésére irányadó szabályokat rendelte alapul venni.⁹⁵ Rendkívüli visszalépésként értékelhető az, hogy az új szabályozás a büntetés mértékét meghatározó írásbeli egyezséget kizárólag az együttműködő terheltek körére szorította, míg az eljáró bíró minden más – az ügyek nagyobb részét érintő – esetben a vádirattal egyező tényállás és minősítés alapján a büntetés alsó határának csökkentésére vonatkozó szabályok figyelembe vétele mellett szabhatott ki szankciót.⁹⁶ Fontos kiemelni, hogy a fenti korlátozás mellett a Be. ugyanakkor már nem írta elő azt, hogy a szankció mértékét illetően az egyezséget kötő feleknek meg kell állapítani a büntetés vagy intézkedés tartamának, illetve mértékének alsó és felső határát.⁹⁷ Ez a szabályozás az új Btk. hatályba lépését követően sem változott meg, így a beismerő vallomás ellentételezéseként akár a büntetés konkrét mértékét megállapító kedvezményt is jelenleg csak az együttműködő terheltek esetén teszi lehetővé a törvény.

⁸⁹ A tervezetben eredetileg a vádról történő megegyezés szerepelt fejezet címként. www.irm.gov.hu:IRM/BKFO/67/2009. (letöltési idő: 2009. 10. 20.)

⁹⁰ 2009. évi LXXXIII. törvény a büntetőeljárások időszerűségének javítása céljából a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. indokolása. I. A tárgyalásról lemondás szabályainak átalakítása. 3. o. www.irm.gov.hu:IRM/BKFO/67/2009. (letöltési idő: 2009.09.10.)

⁹¹ Erre utal az indokolás, amikor egyértelműen leszögezi, hogy az eljárás nem azonos az angolszász jogrendszerből ismert vádalku intézményével.

⁹² A Be. 537. §-a értelmében együttműködő terheltről beszélünk, ha a bűncselekményt a terhelt bűnszervezetben követte el, és a nyomozás során az ügy vagy más büntetőügy bizonyításához hozzájárulva az ügyésszel, illetve a nyomozó hatósággal jelentős mértékben együttműködött, de a nyomozás megszüntetésére bármely okból nem került sor.

⁹³ Az ilyen cselekmények miatti eljárás rendszerint összetettebb, másrészt a speciális és generális prevenció szempontjából is indokolt, hogy a terhelttel szemben a tárgyalást a maga teljességében lefolytassa a bíróság. (2009. évi LXXXIII. törvény indokolása a 47. §-hoz. Complex Jogtár Plusz)

⁹⁴ Király Tibor: *Büntetőeljárás jog*. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 629.o.

⁹⁵ 2011. évi LXXXIX. törvény 22. §

⁹⁶ Be. 534. § (1)-(2) bekezdés (2011. július hó 13-án hatályos állapot)

⁹⁷ Az 1998. évi XIX. törvény 538. §-ához fűzött Nagykommentár indokolása szerint természetesen a mérték és tartam meghatározásakor nem évre, hónapra, napra meghatározott mérték és tartamra vonatkozó nyilatkozatot tesz az ügyész, hanem azttól-ig határban jelöli meg. Etól-ig határ nem azonos a Btk. Különös Részében meghatározotttól-ig határral, annak mértéke a Btk. 83. § (2) és (3) bekezdésében meghatározott keretek között kerül megjelölésre. Ennek ellenére a konkrét normaszövegben nincs atól-ig időtartamra történő utalás, mint ahogy az a megelőző törvénymódosításban is szerepelt.

De iurisprudencia et iure publico

A módosítások érintetlenül hagyták a nyilvános ülés tartására vonatkozó kötelezettséget, amelyen a bíróság a külön eljárás következményeire figyelmeztetett vádlott kihallgatása után dönt arról, hogy a beismerő vallomás és a nyomozás iratai alapján elfogadhatónak tartja-e az ügy egyszerűsített befejezését. Fontos kiemelni, hogy a vádlottnak lehetősége van a döntése megváltoztatására, és amennyiben a vallomástételt megtagadja, vagy ha a bíróság úgy ítéli meg, hogy a beismerés önkéntessége, hitelt érdemlősége iránt ésszerű kétely mutatkozik, az ügyet tárgyalásra utalja.⁹⁸ Amennyiben a bíró a nyomozati iratokkal alátámasztott beismerést elfogadja, tárgyalás, azaz bizonyítási eljárás lefolytatása nélkül – figyelemmel a csökkentett büntetési tételkeretre – szabja ki a vádiratban indítványozott nemű szankciót a vádlottal szemben.

VII. Összegzés

A beismerő vallomás bizonyítási eszköz szerepének változása kapcsán az akkuzatórius és inkvizitórius eljárási rendszerek eltérő utat jártak be, amely fejlődési folyamat szintéziseként foglалható össze a terhelti beismerés mai magyar eljárásjogban betöltött helyzete. Az akkuzatórius rendszer kezdetben nem tekintette azt bizonyítási eszköznek, hiszen a vádlott beismerése önmagában megalapozta a bűnösségét. A kínvallatás nem terjedt el a gyakorlatban, az törvényi úton nem került szabályozásra, hiszen a hallgatás joga védte a vádlottat attól, hogy bármikor is kényszer hatására önmagára terhelő vallomást tegyen.

Az inkvizitórius rendszer az istenítéletek és a párbaj eredményeként hozott döntések eltörlése érdekében legalizálta a kínvallatást, azonban annak elrendeléséhez az eredeti koncepció szerint szükség volt egy indíciumra. Ez a követelmény az eretnek- és boszorkányüldözések idején elhalványult, majd a világi igazságszolgáltatás is egyre inkább önkényesen alkalmazta. Németországban a XVI. században, míg Franciaországban a XVII. században elfogadott törvények szabtak gátat a tortúra kegyetlenkedéseinek, konkrétan megvonva azokat a határokat, amelyeken belül alkalmazása megengedhetővé vált. A felvilágosodás eszméjének elterjedésével azonban a kínvallatásnak már nem maradhatott helye a bizonyítás funkciójában, hiszen teret nyert az a gondolatosság, hogy a terhelt beismerése mellett meg kell szerezni a további bizonyítási eszközöket is.

A magyar jogtörténet szintén ismerte a tortúra intézményét, jóllehet annak alkalmazását törekedett a jogalkotás útján visszaszorítani, korlátozni, majd a felvilágosodás szellemiségének térnyerésével eltörölni. Az a jogelv, hogy a terhelt bűnösségét nem lehet kizárólag a beismerésére alapozni, a joggyakorlatban már a XIX. század végén elterjedt, bár törvényi szinten ezt a tételt csak az 1926-ban elfogadott Bűnvádi perrendtartás szabályozta tételes jogilag.

A jogtörténeti és a modern kori törvényhozás történetét egybevetve megállapítható, hogy a tárgyalásról lemondás, mint megegyezésen alapuló eljárás,⁹⁹ minden korábbi társadalmi igény és szabályozás nélkül jelent meg a magyar jogéletben. A 19. századi jogalkotás éppen hogy a garanciák bővítését szorgalmazta a túlon túl gyors, titkos és a terheltet származásától függően egyenlőtlenül kezelő eljárásokkal szemben. A 20. századi törvényhozás jóllehet felismerte a speciális helyzetekben megengedhető egyszerűbb szabályok létjogosultságát, azonban semmilyen kedvezményt nem biztosított a terhelt beismerésének ellentételezéseként. Angolszász alapokra építve, mindazonáltal az eljárási forma lényegének, az írásos egyezségnek a mellőzésével vezette be a 2003. július hó 01. napján hatályba lépett Be. a lemondás a tárgyalásról jogintézményét, amely eredeti változata szerint csökkentett büntetési tételkeretet biztosított a beismerő vallomást tevő terhelt számára, meghagyva emellett a bíró teljes mérlegelési szabadságát a büntetéskiszabás terén. A 2009. évi törvénymódosítás szemléletbeli változást hozott, hiszen valamennyi terhelt

⁹⁸Be. 534-542/C. §

⁹⁹ Nagy 2008b: i. m. 21. o.

esetében lehetővé tette a kiszabható szankció alsó és felső határának meghatározását a vád és a védelem közötti megállapodásban. A kontinentális és az angolszász hagyományok eme érdekes ötvözetét alkotó szabályozást a 2011. évi Be. mindazonáltal az együttműködő terheltek körére szorította azzal, hogy esetükben ma már törvényi korlátozás híján akár a konkrét szankció is egyezségbe foglalható. Ennen kapcsán érdemes megemlíteni azt, hogy amennyiben a bíró az ügyet nem utalja tárgyalásra, a jogszabály még nyilvános ülés tartása esetén sem kötelezi arra, hogy az ügyészi indítványban írtak szerint határozza meg a büntetés vagy intézkedés mértékét, illetve tartamát. Fontos kiemelni továbbá, hogy nem együttműködő terheltek esetén a jogalkotó tulajdonképpen kiüresítette a jogintézmény lényegét azzal, hogy a bíró esetükben a büntetés enyhítésére vonatkozó szabályok szerint járhat el, amelyre egyébként is lehetősége van.

Természetesen megoszlanak a vélemények a tekintetben, hogy van-e egyáltalán létjogosultsága az eljárás gyorsítása érdekében a bírói mérlegelés további szűkítésének, és hogy a vádlott és az ügyész lényegében egy szerződés keretében megállapodhasson-e arról, mennyit is taksál a beismerő vallomás. Lehetséges, hogy az egyezségkötés ezen módja már valóban túllépné azt a keretet, amelyet a kontinentális hagyományaink alapján elfogadhatónak tartunk, ugyanakkor érdemes lenne átgondolni, hogy a jelenleg csupán az együttműködő terheltek érintő szabályozás a szankciós keret ismételt bevezetése és a bírói mérlegelés meghagyása mellett kiterjeszthető lenne-e a vádlottak teljes körére. Bárhogya is változzék a szabályozás, a lényeg mindenképpen az, hogy megmaradjon az ítélező bíró azon jogosultsága, hogy dönthessen az egyezség elfogadása vagy elutasítása körében, és amennyiben a belső meggyőződése úgy diktálja, az ügyet tárgyalásra utalhassa.

*Kupecski Nóra PhD-hallgató,
Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola*

*IX. évfolyam | Vol. IX
2015/1. szám | No. 1/2015
Tanulmány | Article
www.diejp.hu*

A személyi szabadság átmeneti elvonásával járó kényszerintézkedések Ausztriában

I. Bevezetés

Az állam joga és egyben kötelessége is, hogy a társadalom védelme érdekében egy adott személyt büntetendő cselekmény elkövetése végett üldözzön, és azért megfelelő módon megbüntesse. E jogának érvényesítése érdekében biztonsági intézkedéseket foganatosíthatnak, amelyek elősegítik a büntetőeljárás szabályszerű lefolyását. Annak a kérdésnek a tisztázása miatt, hogy a terhelt valóban elkövette-e a terhére rótt cselekményt, szükségessé válhat bizonyítékok biztosítása, illetve kényszercselekmények alkalmazása akár az érintett személyi szabadságának korlátozásával is. Az osztrák Büntetőeljárási törvény¹ a 9. fejezetében (167-189. §) rendelkezik a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésekről, azaz a körözésről, az őrizetbe vételről és az előzetes letartóztatásról.

Kevés olyan jogterület van, amely elméletben és a gyakorlatban is olyan nagy jelentőséggel bírna a büntetőeljárás során alkotmányossági szempontból, mint az előzetes letartóztatás és az őrizetbe vétel, amelyek nélkül vonják el az érintett személy személyi szabadságát – ezáltal erőteljes alapjogsérelmet okozva –, hogy erről jogerős bírói határozat szülessen. A személyi szabadságjog Ausztriában többszörösen védett alapjog – egyrészt az Emberi Jogok Európai Egyezményének 5. cikke, másrészt az osztrák Szövetségi alkotmány a személyi szabadságról (BGBl Nr. 684/1988., röviden: PersFrG²) biztosít hatáskörös védelmet az alapjogot sértő állami beavatkozások ellen.³ Ezek alapján senkit sem lehet megfosztani személyi szabadságától, csak törvényben meghatározott okból és törvényileg szabályozott eljárás szerint.⁴ E tanulmány kizárólag azokat a kényszerintézkedéseket vizsgálja, amelyek az érintett személy személyi szabadságát átmenetileg vonják el, illetve korlátozzák a büntetőeljárás során. Megkísérelve egyben az osztrák eljárási szabályok bemutatását, kitérve a legfőbb különbségekre a két ország szabályozása között.

II. Kényszerintézkedések rendszere Ausztriában

A büntetőeljárás lefolytatásához és végrehajtásához elengedhetetlenül szükséges a kényszercselekmények foganatosítása. Emellett szükséges az egyes állampolgári jogok megsértése, de csak a törvényi előírásoknak és az arányosság követelményének megfelelően. A

¹ österreichische Strafprozessordnung (BGBl. Nr. 631/1975)

² Bundesverfassungsgesetz vom 29. November 1988 über den Schutz der persönlichen Freiheit

³ Hollaender, Eugen: *Das neue Haftrecht*. Verlag Österreich GmbH, Wien, 2007. p. 2.

⁴ Seiler, Stefan: *Strafprozessrecht*. facultas.wuv, Wien, 2009. p. 149. p.

*büntetőeljárási kényszerintézkedések a büntetőeljárás eredményes lefolytatását biztosító eljárási cselekmények, amelyeket az érintett személy akarata ellenére foganatosítanak és bizonyos állampolgári jogokat sértenek vagy korlátoznak.*⁵ A tanulmány szempontjából fontos, hogy az osztrák és a magyar kényszerintézkedések fogalmi körébe nem teljesen azonos intézkedések tartoznak. Mindkét országban az alkotmányos alapjogok korlátozásával járó kényszerintézkedések fő funkciója a bizonyítékok feltárása, az eljárás sikerének biztosítása és a bűncselekmények megelőzése.⁶ Ellenben az osztrák Büntetőeljárási Törvény (továbbiakban StPO) olyan hatósági intézkedéseket is kényszerintézkedésként szabályoz, amelyet a magyar jogirodalom nem tekint kényszerintézkedésnek, hanem sokkal inkább eljárást biztosító hatósági cselekménynek, mint például a körözés.

E téma tárgyalásakor szükséges megjegyezni, hogy a magyar szakirodalomban ellentmondás fedezhető fel a kényszerintézkedések eljárási szankcióktól történő elhatárolása során, mint ahogyan *Erdei Árpád* egy korábbi tanulmányában rámutatott.⁷ Jóllehet a jogalkotó a magyar Büntetőeljárási Törvényben például az elővezetést az eljárás rendjét biztosító kényszerintézkedések között sorolja fel, és a törvény eljárási szankciót külön nem nevez meg. Ezzel szemben egyes tankönyvek szerint az elővezetés, rendbírság és a testi kényszer eljárási szankciónak tekinthető,⁸ míg mások ezeket, vagy az előbbieket a kényszerintézkedések fogalmi körébe sorolják.⁹ Az *Erdei Árpád* szerinti elhatárolást alapul véve *eljárási szankciónak az eljárási szabályok be nem tartása vagy megszegése esetén alkalmazható eljárási természetű joghátrány tekinthető.* Ennek alapján megállapíthatjuk, hogy az eljárási szankciók és kényszerintézkedések közötti különbség az, hogy utóbbiakat elsősorban megelőző karakterrel jellemezhetjük, míg az eljárási szankciók reaktív jellegűek.¹⁰ Ezek alapján a rendbírságot¹¹ eljárási szankciónak sorolhatjuk be, mivel azt az arra jogosult hatóság megjelenési kötelezettség nem teljesítése, vagy közreműködés jogosulatlan megtagadása miatt szabja ki, tehát egy nem eljárászerű cselekményt szankcionál. Az osztrák szabályokhoz hasonlóan az elővezetést személyi szabadságot korlátozó és egyben az eljárás rendjét biztosító kényszerintézkedésnek tekinthetjük, mivel azok az eljárás további szabályszzerű lefolyását biztosító cselekmények, amelyek preventív jelleggel is bírnak. Ilyen például az előállítás azon esete, amikor a rendőrség az érintett személy útba indulását ellenőrzi.

Mindemellett a magyar szabályokhoz hasonlóan érvényesül az a követelmény, miszerint az állampolgárok szabadságjogának védelme és az arányosság biztosítása érdekében az osztrák eljárási törvény a kényszerintézkedések végrehajtására az alábbi kikötéseket tartalmazza: megalapozott gyanú; törvényesség és arányosság, illetve szükségesség.¹² A kényszerintézkedéseknek többféle csoportosítása ismert, amelyek közül a legfontosabbnak a korlátozott alkotmányos alapjog szerinti osztályozás tekinthető. A magyar szabályok szerint a jelen tanulmányban is tárgyalt személyi szabadságot érintő kényszerintézkedések az előzetes letartóztatás, őrizetbe vétel, ideiglenes kényszergyógykezelés, továbbá a helyettesítő kényszerintézkedések (házi őrizet, lakhelyelhagyási tilalom és távoltartás). Emellett más alapjogot korlátozó kényszerintézkedések is foganatosíthatóak, mint például tulajdonjogot korlátozó (lefoglalás, zár alá vétel); magánlakás sérthetlenségét érintő (házkeresés); vagy a személyi

⁵ Fantoly Zsanett – Gácsi Anett Erzsébet: *Eljárási büntetőjog. Statikus rész.* Iurisperitus Bt, Szeged, 2013. 269. o.

⁶ Bertel, Christian – Venier, Anderas: *Kommentar zur StPO.* Jan Sramek Verlag, Wien, 2012. p. 232.

⁷ *Erdei Árpád: A rejtőzködő eljárási szankciók.* In Nagy Ferenc (szerk.) *Ad futuram memoriam, Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapjának tiszteletére.* Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2007. 11-22. o.

⁸ Király Tibor: *Büntetőeljárási jog.* Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 337. o.; Tremmel Flórián (szerk.): *Új magyar büntetőeljárás.* Dialóg Campus Kiadó, 2000. 374. o.

⁹ Bánáti János – Belovics Ervin – Csák Zsolt – Sinku Pál – Tóth Mihály – Varga Zoltán: *Büntető Eljárásjog.* HVG Orac Kiadó, Budapest, 2009. 186. o.; Fantoly – Gácsi 2013: i.m. 316. o.

¹⁰ *Erdei:* i.m. 18. o.

¹¹ Be. 161. §

¹² Fabrizy, Ernst Eugen: *Die österreichische Strafprozessordnung kurzkommentar.* Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2011. p. 229.; 5/1999. (III. 31.) AB határozat

integritás sérelmét megvalósító (motozás, testi kényszer); illetve egyéb jogokat korlátozó kényszerintézkedések (például információs rendszerben tárolt adatok megőrzésére kötelezés).¹³ Ezzel szemben az osztrák kényszerintézkedések rendszerét az alábbi táblázat foglalja össze:

Korlátozott alapjog	Kényszerintézkedés
vagyoni jogot sértő (StGG Art 5.)	biztosíték (109. §); lefoglalás (115. §);
általános személyiségi jogok és információ/adatvédelem (StGG Art 10, 10a)	információs szolgáltatás bankadatokról és bankügyletekről (116. §); személyazonosság megállapítása (118. §); megfigyelés (130. §); adatösszehasonlítás (141. §)
magánélethez és családi élethez való jog (EMRK Art. 8)	levelek lefoglalása és hírközlési szolgáltató adatairól felvilágosítás megszerzése (136. §); videó-megfigyelés és lehallgatás (136. §);
fair eljáráshoz való jog (EMRK Art. 6.)	fedett nyomozás (131. §); színlelt ügylet (131. §)
személyi sérthetetlenség	motozás (121. §); testi átvizsgálás (123. §); molekulárgenetikai vizsgálat (124. §)
szabadsághoz való jog (PersFrG)	körözés (168. §); elővezetés (153. §); őrizetbe vétel (170. §); előzetes letartóztatás (173. §); biztosítékadás (172a §); letartóztatás alternatívái (173. § (5) bek.): fogadalom, hatósági utasítás; ideiglenes pártfogó felügyelő (179. §); kautio (180. §)
magánlakás sérthetetlensége (HausRG)	házkutató (119. §)

Mint látható, az osztrák jogban a kényszerintézkedések körében jóval több hatósági intézkedést neveznek meg, mint hazánkban. Ezek a magyar jogban is megtalálhatóak, csak nem a kényszercselekmények fogalmi körében, ilyenek a különféle titkos nyomozási eszközök (*lehallgatás, videó-megfigyelés, fedett nyomozó*), amelyek a titkos adatszerzés témakörében kerültek szabályozásra. Továbbá vannak olyan osztrák kényszerintézkedések, amelyek részletszabályai hazánkban egyéb dokumentumokban találhatóak, mint a *molekulárgenetikai vizsgálat*.¹⁴ Lényegében megállapíthatjuk, hogy az osztrák büntetőeljárás törvényben a lehető legtöbb olyan hatósági cselekményt kényszercselekményként értékelnek, amely az eljárás valamely résztvevőjének alapvető emberi jogait bármely formában korlátozzák vagy elvonják.

III. Személyi szabadság elvonásáról általában

Nemzetközi fejlődés eredményeként olyan szupranacionális emberi jogi követelmények kerültek megfogalmazásra, amelyek betartása az államok számára megkerülhetetlen. A szabadsághoz való jogot a Politikai és Polgári Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (PPJE) és az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) is tartalmazza, azzal, hogy annak korlátozására csak meghatározott esetekben és eljárás szerint van lehetőség. A személyi szabadság védelmének szemszögéből további garanciának tekinthetők az Európai Emberi Jogi Bíróság eseti döntései, amelyek többek között az arányosság elvének követelményeit dolgozták ki, és szankciókat alkalmaznak az

¹³ Farkas Ákos – Róth Erika: *A büntetőeljárás*. Complex Kiadó, Budapest, 2007. 146. o.

¹⁴ Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 14. sz. módszertani levele az igazságügyi pszichiátriai szakértői vizsgálatokról és véleményezésről; Közlönytár - 1994/14. Országos Igazságügyi Orvostani Intézet módszertani levele

egyezményeket sértő államokkal szemben. E magas fokú védelem nem minden szabadságkorlátozásra vonatkozik, hanem csupán a jogellenes fogva tartásra és jogellenes szabadság korlátozásra.¹⁵

Továbbá e fogalom alatt nem az általános mozgásszabadságot értjük, hanem szűkebb értelemben a jogvédelem csak az önkényes fogva tartás ellen érvényesül, valamint alkotmányellenesnek tekinthető a szabadság elvonása, amennyiben annak nincs törvényi alapja

A nagyfokú alkotmányos védelem megjelenéseként egyrészről egy személy személyi szabadságát csak független bíróság vonhatja el, másrészről Ausztriában az osztrák alkotmánybíróságnak lehetősége van a jogtalan letartóztatást törvényességi szempontból vizsgálni.¹⁶ Fogság/elfogás/letartóztatás alatt minden olyan intézkedést értünk, amely az egyén személyi szabadságát fizikai eszközzel korlátozza, azaz kényszerrel megakadályozza/korlátozza a helyváltoztatást. Meg kell jegyezni továbbá, hogy a 10 perces személyi szabadságelvonás még tartozik e fogalmi körbe. Ugyanakkor a személyi szabadság elvonásának legfontosabb eleme eljárásjogi szempontból, hogy az eljáró hatóságok céljának a szabadságkorlátozásra kell irányulnia.¹⁷ Az őrizetbe vétel, illetve letartóztatás foganatosítása során az eljáró hatóságok többletjogosultsága, hogy löfegyvert és bilincset alkalmazhatnak.

IV. Elővezetés (*Vorführung*)

A magyar Be. szerint az elővezetés személyi szabadságot korlátozó intézkedés annak érdekében, hogy az érintettet a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság elé állítsák, vagy biztosítsák az eljárási cselekményen, illetőleg a szakértői vizsgálaton való részvételét.¹⁸ Az elővezetésről bármely hatóság rendelkezhet, amelynek több formája is lehet, például a szabályszerű idézés ellenére távolmaradás miatti elővezetés, eljárási cselekményről engedély nélküli távozás miatti elővezetés, az útba indítás ellenőrzése vagy valamely határozat alapján meghatározott személy előállítás.¹⁹ Az elővezetést az eljáró hatóság írásbeli határozattal rendeli el, amely tartalmazza az elővezetendő személy személyi adatait, pontos lakcímét, az eljárás alapjául szolgáló bűncselekmény megjelölését és az elővezetés okát, helyét idejét. E határozatot az elővezetendő személlyel ismertetni kell.²⁰ Az osztrák StPO ehhez hasonlóan rendelkezik az elővezetésről a 153. § (1)-(2) bekezdésében, amely elsősorban információk megszerzésére és a bizonyítékok azonnali biztosítására szolgál. Ugyanakkor a 153. § (3) bekezdésben további esetkört határoz meg, miszerint az ügyészség és a bíróság a terhelt azonnali elővezetését rendelheti el, ha megalapozottan feltehető, hogy a terhelt kivonná magát az eljárás alól vagy bizonyítékokat változtatna meg, azaz szökés- és kollúzió veszélye esetén. Késedelem veszélye vagy tettenérés alkalmával a rendőrség ezt önállóan is elrendelheti.²¹ Tehát az elővezetés ez esetben elsősorban preventív jelleggel bír, mivel a terhelt nem eljárászerű magatartásának megakadályozására szolgál. A gyakorlatban általában az őrizetbe vételt megelőzően kerül sor az elővezetés foganatosítására. Az elővezetést mindkét jog szerint a rendőrség hajtja végre, foganatosítására a nap 6. és 24. órája között kerülhet sor.

¹⁵ Mayerhofer, Christoph – Salzmann, Harald: *Das österreichische Strafrecht*. Verlag Österreich, Wien, 2011. p. 523.

¹⁶ Alapjogi panaszról szóló törvény (*Grundrechtsbeschwerdegesetz*); Bertel, Christian – Venier, Andreas: *Strafprozessrecht*. Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2013. p. 386.

¹⁷ Premissl, Karl: *Strafrechtsschutz und Grundrechte*. facultas.wuv, Wien, 2008. p. 8.

¹⁸ Be. 162. § (1) bek.

¹⁹ Fantoly – Gács: i.m. 318. o.

²⁰ Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: *A büntető eljárásjog elmélete*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs. 2012. 206. o.

²¹ Mayerhofer – Salzmann: i.m. p. 528.

De iurisprudencia et iure publico

V. Körözés (*Fahndung*)

Mint személyi szabadságot érintő kényszerselekményt, az osztrák Be. mindenképp a körözésről rendelkezik. A körözés az osztrák és a magyar szabályozás alapján egyaránt a bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható személlyel szemben alkalmazható, lakóhelyének, tartózkodási helyének, vagy személyazonosságának megállapítása érdekében lehet elrendelni, továbbá olyan személy ellen is, akinek tanúkénti kihallgatása bírósági szakban szükséges.²² Az osztrák törvény a magyar szabályokhoz hasonlóan elsőként különbséget tesz személykörözés és tárgykörözés között. Személykörözés két célból lehetséges: egyrészről egy meghatározott személy *tartózkodási helyének felkutatására*; ez az esetkör nem csak a terhelt felkutatása céljából alkalmazható, hanem más olyan személyek felderítésére is, akiknek a személyazonossága ismeretlen, de annak megállapítására vagy tanúkénti kihallgatásukra szükség van.²³ Másrészről a *terhelt letartóztatása céljából* abban az esetben lehetséges, ha a terhelt szökésben van vagy tartózkodási helye ismeretlen, illetve szabályszerű idézés ellenére nem jelent meg a hatóság előtt (kihallgatásra, bizonyítás felvételre vagy tárgyalásra idézésre).²⁴ Minden esetben csak az ügyész jogosult személykörözés elrendelésére, és azt a rendőrség fogatosítja. Ha előzetes letartóztatás elrendelése látszik szükségesnek, akkor a bíróság előzetes jóváhagyása elengedhetetlen. Ez esetben a bíróság a végrehajtásra meghatározott határidőt szab.²⁵ A magyar törvényi rendelkezések annyiban eltérőek, hogy a bíróság, ügyészség és a nyomozó hatóság is jogosult a körözés elrendelésére, de a terhelttől eltérő személy körözésének elrendelésére csak a bíróság vagy az ügyész jogosult. A körözést külön jogszabályban meghatározott feltételek szerint a rendőrség végzi.²⁶

A törvény rendelkezik a *nyilvános körözés szabályairól*²⁷ is, amelyet az ügyész rendelhet el, az arányosság követelményeinek érvényesülése mellett.²⁸ A hazai szabályozás is lehetővé teszi a közérdekből körözés esetében meghatározott adatok nyilvánosságra hozatalát.²⁹ Az osztrák szabályok szerint csak abban az esetben rendelhető el körözés a nyilvánosság bevonásával, amennyiben a terhelt vagy a keresett személy más módon nem lelhető fel és a terhelttel szemben olyan szándékos bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanúja áll fenn, amelynek büntetési tétele egy évet meghaladó szabadságvesztés. Fénykép közzététele akkor megengedhető, ha az okozott joghátrány arányban áll az intézkedéssel elérni kívánt céllal. Aránytalan lenne egy kis értékre elkövetett lopás gyanúsítottjának a fényképét közzétenni egy újságban. A törvény külön rendelkezik két további speciális esetről, miszerint fénykép nyilvánosságra hozatala további áldozatok felderítése céljából is lehetséges, illetve előzetes letartóztatásban lévő terhelt fényképének közzététele is elrendelheti az ügyész, amennyiben a terhelt további bűncselekmények elkövetésével gyanúsítható és azok felderítése más módon nagy nehézségekbe ütközne.³⁰ Ezzel szemben a *tárgykörözést* a nyomozó hatóság saját hatáskörében is elrendelheti (de ügyészi utasításra is), amennyiben egy dolog tartózkodási helyének megállapítására vagy a tárgy biztosítása céljából szükséges.³¹ Ebben az esetben a nyomozó hatóság nyilvános körözést és minden szükséges intézkedést véghezvihet.³²

²² Fantoly – Gács: i.m. 196. o.

²³ Fabrizy: i.m. p. 412.

²⁴ Kirchbacher, Kurt: *Das neue Haftrecht. Fahndung und Festnahme*. In Österr. Juristen-Zeitung (ÖJZ) 2008/06. 225. p.

²⁵ Bertel – Venier 2012: i.m. p. 445.

²⁶ Be. 73. §, illetve a Személy- és Tárgykörözésről Szóló 2001. évi XVIII. törvény 1. §

²⁷ Schwaighofer, Klaus: *Die neue Strafprozessordnung*. Facultas.wuv, Wien, 2008. p. 331.

²⁸ A kényszerintézkedések fogatosítása során az érintett személy emberi jogait tiszteletben kell tartani [Be. 60. § (1) bek.] és érvényesülnie kell az arányosság (fokozatosság) elvének.

²⁹ 2013. évi LXXXVIII. törvény a körözési nyilvántartási rendszerről és a személyek, dolgok felkutatásáról és azonosításáról 8. §

³⁰ Bertel – Venier 2012: i.m. p. 446.

³¹ Seiler: i.m. p. 148.

³² Hollaender: i.m. p. 5.

De iurisprudencia et iure publico

Az osztrák büntetőeljárás törvény mellett további jogszabályok is tartalmaznak szabályokat a körözésre vonatkozóan, így például: A belügyminisztérium által kiadott közös körözési szabályok (FaV 2009).³³ A törvény egyik kommentárja szerint azért fontos a körözés legfontosabb szabályait a büntetőeljárás törvényben lefektetni, mert e kényszerintézkedés következményeként személyi szabadság elvonására kerülhet sor, amely a legsúlyosabb alapjogot korlátozó hatósági kényszercselekmény.³⁴

VI. Őrizetbe vétel (*Festnahme*)

Az őrizetbe vétel mindkét jog szerint a büntetőeljárás eredményes lefolyását biztosító hatósági intézkedés, amely az érintett személyi szabadságának átmeneti elvonásával jár, és amely kizárólag a lehetséges legrövidebb ideig tartható fenn. Tehát az előzetes letartóztatást megelőző eljárást biztosító intézkedés, amely preventív jelleggel bír. Az a tény, hogy a személyi szabadság elvonására csak átmenetileg kerül sor, még nem jelenti azt, hogy nem szükséges szigorú feltételekhez kötni alkalmazását. E szigorú alkotmányos alapelveket védő álláspont az osztrák szabályozásban tetten érhető, ugyanis mint ahogyan az a későbbiekben látható, az őrizetbe vétel elrendelési feltételei Ausztriában merevebbek.

A magyar szabályok alapján az őrizetbe vétel elrendelésére bármely eljáró hatóság rendelkezhet, a nyomozati szakban az *ügyész* és a *nyomozó hatóság* jogosult, bírósági szakban pedig a *bíróság* (tárgyalási őrizet). Általában a nyomozó szerv vezetője vagy kijelölt helyettese rendelkezhet az őrizetbe vételről. Mindemellett az ügyész folyamatosan felügyeli a rendőrség tevékenységét, törvénysértő őrizetbe vétel esetén pedig haladéktalanul intézkedik annak megszüntetéséről.³⁵

Az osztrák Büntetőeljárás törvény két lehetőséget ismer az őrizetbe vétel elrendelésére: egyrészről az *ügyész* bírói engedély alapján, másrészről pedig a *rendőrség* halasztást nem tűrő esetekben saját hatáskörében is foganatosíthatja, illetve tettenérés esetén *magánszemélyek* is jogosultak a személyi szabadság korlátozására. A bírói döntés nélküli ideiglenes szabadságelvonást az a társadalmi igény alapozza meg, hogy a hatóságok a lehető leggyorsabban reagáljanak a bűncselekmény elkövetésére és biztosítsák az eljárás eredményes lefolyását, ezáltal a bűntény felderítését.

Őrizetbe vétel alatt tehát minden olyan hatósági intézkedést érteni kell, amely fizikai kényszer okozásával elsősorban egy adott személy átmeneti szabadságelvonására irányul. Nem tekinthető őrizetbe vételnek azok a hatósági cselekmények, amelyeknek csak másodlagos következménye a szabadságkorlátozás, például alkoholszonda alkalmazása vagy az igazoltatás.³⁶

VI.1. Az őrizetbe vétel megengedhetőségének feltételei

Az őrizetbe vétel fogalmát tekintve egy hatóság által foganatosított közvetlen kényszert jelent, amelynek célja meghatározott személy fogva tartása.³⁷ Az osztrák jog szerint két nélkülözhetetlen feltétel szükséges a megállapításához. Egyrészről az adott személy bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható legyen, másrészről a törvényben taxatív felsorolt letartóztatási okok valamelyike fennálljon.³⁸ Az őrizetbe vétel büntetendő cselekmény (mulasztás esetén is) gyanúja esetén rendelhető el, amennyiben legalább egy letartóztatási ok fennáll és a letartóztatás célja biztosíték

³³ Gemeinsame Fahndungsvorschrift der Bundesministerien für Inneres, für Justiz und für Finanzen, BMI-LR1000/0166-II/BK/2.3/2009

³⁴ Schwaighofer: i.m. p. 330.

³⁵ Herke – Fenyvesi – Tremmel 2012: 205.p.

³⁶ Nimmervoll, Rainer: *Die polizei-autonome Festnahme*. LEXISNEXIS Verlag, Wien, 2012. 6. p.

³⁷ Fabriczy: i.m. p. 415.

³⁸ Wessely, Wolfgang: *Casebook Strafprozessrecht*. Facultas Verlag- und Buchhandels AG, Wien, 2005. p. 93.

adásával (StPO 172a §) vagy a terhelt azonnali elővezetésével (StPO 153. §) nem elérhető. Hazánkban az őrizetbe vétel elrendelési feltételei az osztrák törvényhez hasonlóan kerültek szabályozásra, ugyanis az őrizetbe vételhez szükséges a bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanúja, illetve az előzetes letartóztatás elrendelésének valószínűsége, amelynek alapvető feltétele, hogy valamely letartóztatási ok gyanúja megállapítható. További feltételként határozza meg a magyar törvény, hogy a bűncselekmény szabadságvesztéssel büntethető legyen. E kitétel alapvetően feleslegesnek tekinthető, mivel az őrizetbe vétel elrendeléséhez szükséges az előzetes letartóztatás valószínűsítése, amelynek már feltétele a szabadságvesztéssel fenyegetettség.

Az őrizetbe vétel a hatóságok eszköze lehet arra, hogy a terheltből beismerő vallomást csikarjanak ki, így a hosszú kihallgatások, és a teljes izoláció megtörhetik a terhelt akarátát és valótlant tartalmú vallomást tehet. Az ilyen esetek visszaszorítása érdekében a személyi szabadság átmeneti elvonására is csak kizárólag szigorú feltételek mellett kerülhet sor.

A) Az osztrák jog alapján az őrizetbe vétel alapvető feltételei egy elrendelési októl eltekintve (tettenérés) megegyeznek az előzetes letartóztatásra vonatkozó rendelkezésekkel: A) Bűncselekmény elkövetésének gyanúja: őrizetbe vétel esetén elegendő az elégséges gyanú (*hinreichender Verdacht*) fennállása arra vonatkozóan, hogy a terhelt egy büntetendő cselekményt követett el. Az elégséges gyanú a valószínűség alacsonyabb fokát jelenti a megalapozott gyanúhoz (*dringender Tatverdacht*) viszonyítva, ellenben az egyszerű gyanúnál erősebb, amely a nyomozás megindításának alapvető feltétele. Az elégséges gyanú gyanúfoka az őrizetbe vétel időtartama alatt megalapozottá válhat és ez esetben az előzetes letartóztatás elrendelésére vonatkozó indítványt nyújtanak be, vagy teljesen elenyészhet és a terheltet szabadon engedik.³⁹ Ugyanakkor minden esetben konkrétan indokolt és elegendő gyanúnak kell fennállnia a bűnelkövetésre vonatkozóan. A fentiekkel ellentétben, hazánkban megalapozottság szükséges az őrizet elrendeléséhez; a magyar büntetőeljárás törvény megfogalmazása szerint *az őrizetbe vétel szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény megalapozott gyanúja – különösen tettenérés – esetén rendelhető el, feltéve, hogy a terhelt előzetes letartóztatása valószínűsíthető.* Tehát a megalapozott gyanú – amely a bűncselekményre és a bűnelkövetőre (amely másodlagosan áll fenn a bűncselekményre vonatkozó gyanú mellett) vonatkozó nagyfokú logikai valószínűség⁴⁰ – mellett feltétel, hogy valószínűsíthető legyen az előzetes letartóztatás valamely különös oka, továbbá a szabadságvesztés büntetéssel való fenyegetettség. E feltételek fennállása azonban nem jelenti feltétlenül azt, hogy az őrizetbe vételt mindenképpen az előzetes letartóztatás követi. B) Őrizetbe vétel törvényi okai: a magyar Be. az őrizetbe vétel okait explicit módon nem határozza meg, de közvetve utal az előzetes letartóztatás okaira, ugyanis ha az előzetes letartóztatás valamely speciális oka megállapíthatónak látszik, akkor elrendelhető az őrizetbe vétel.⁴¹ Ellenben az osztrák eljárási törvény az előzetes letartóztatáshoz hasonlóan részletesen meghatározza az egyes őrizetbe vételi okokat, amelyek tulajdonképpen megegyeznek a magyar szabályozással: elsőként említendő a tettenérés esetköre (*Betretung auf frischer Tat*), avagy a terhelt közvetlenül a büntetendő cselekmény elkövetése után hitelt érdemlően gyanúsítható a bűnelkövetéssel (1). A magánszemélyeket is megilleti a jog, hogy más személyt feltartóztasson és ezáltal személyi szabadságában korlátozza (StPO 80. § 2. bek.), ha megalapozottan feltehető, hogy az illető büntetendő cselekményt követett el (tettenérés esetén), vagy már közözség alatt áll. De minden esetben csak addig van joga a feltartóztatásra, ameddig a rendőrség meg nem érkezik, vagy amíg a legközelebbi rendőrségre oda nem érnek. Ebben az esetben a bűncselekmény elkövetésének és a terhelt kézre kerítésének szoros időbeli kapcsolatban kell állniuk és nyilvánvaló tényeknek kell megalapozniuk a bűncselekmény gyanújának fennállását.⁴² Nem állapítható meg ezen ok, ha az eljáró hatóság a tudomásszerzéstől számított 1

³⁹ Nimmervoll: i.m. p. 21.

⁴⁰ Tremmel Flórián: *A gyanú differenciált felmerülésének értékelése a büntető eljárásjogban.* In Gellér Balázs (szerk.): *Békés Imre ünnepi kötet.* ELTE Állam- és Jogtudományi Kar. Budapest, 2000. 393. o.

⁴¹ Király: i.m. 303. o.

⁴² Nimmervoll: i.m. p. 30.

De iurisprudencia et iure publico

nappal később intézkedik.⁴³ Mindenkor érvényesülnie kell viszont az arányosság követelményének.⁴⁴ Tettezés esetén sem kötelező a terhelt őrizetbe vétele, amennyiben aránytalan lenne.⁴⁵

A magyar Büntetőeljárás Törvény is bárki számára lehetővé teszi, hogy a tetten ért személyt elfogja, köteles viszont őt a nyomozó hatóságnak haladéktalanul átadni, illetve a rendőrséget értesíteni.⁴⁶ Ugyanakkor a hazai szabályozás szerint az elfogás nem azonos az őrizetbe vétel fogalmával, ezért a törvény az elrendelésre jogosultak között kizárólag az ügyben eljáró valamennyi hatóságot jelöli meg.⁴⁷ Az őrizetbe vétel hatósági határozathoz kötött cselekmény, amelynek meghatározott törvényi feltételei vannak, ellenben az elfogás esetében nem kikötés a szabadságvesztéssel fenyegetettség.⁴⁸ A tettenérés akkor áll fenn, ha az elkövető a bűncselekményt részben vagy egészben szemtanú jelenlétében valósítja meg, illetve őt a helyszínről való távozása után vagy üldözés közben fogják el.⁴⁹

Szökés veszélyének megállapítása (*Fluchtgefahr*) megegyezik a két vizsgált jogrendszerben. Tehát akkor állapítható meg, ha fennáll a gyanú vagy annak veszélye, hogy a terhelt megszökik vagy elrejtőzik (2): pl. például álnév felvételével elmenekült a hatóságok elől. Egy távoli lehetőség nem elegendő, mindig közvetlen veszélynek kell fennforognia ahhoz, hogy a letartóztatás megalapozott legyen.⁵⁰ Olyan külső körülmények, mint az állandó belföldi lakhely és tartós munkahely, illetve a családi kapcsolatok kizárhatják a szökés veszélyének megállapítását. Ha a terhelt egy uniós országba utazik vagy nincs állandó lakhelye az országban (pl. például egy hotelben lakik), még nem alapozza meg a szökés megállapítását, mivel mindig a konkrét ügy egyedi körülményeit kell elsődlegesen megvizsgálni.⁵¹ Az ügyész ez esetben az eljárás átvételét, illetve a terhelt kiadatását indítványozhatja.

További letartóztatási ok a – a magyar szabályokhoz hasonlóan – a kollúzió veszélye (osztrák terminológiával: *Verdunkelungsgefahr*): ha a terhelt a tanúk, szakértő vagy részesek befolyásolásával, bűncselekmény nyomainak eltüntetésével vagy egyéb módon a nyomozást megnehezíti, vagy ennek konkrét tényeken alapuló veszélye fennáll (3). Befolyásoló tevékenységnek, illetve elrejtésnek tekinthető minden olyan tisztességtelen behatás, amely a bizonyítékok igazságtartalmát befolyásolhatja. Kizárólag elővigyázatosságból nem rendelhető el az adott személy szabadságának elvonása, illetve akkor sem, ha a terhelt önként megy el a hatóságokhoz.⁵² A terhelt azon cselekményei, amelyek a védekezéséhez szükségesek (iratok begyűjtése, tanúk megkeresése), illetve csupán a lehetőség az eljárás megnehezítésére, még nem alapozza meg a letartóztatást.

Az utolsó őrizetbe vételi ok – a magyar rendelkezésekkel megegyező módon – a bűnismétlés veszélye (*Tatbegehungs- bzw. Tatausführungsgefahr*), amely esetén alapvető követelmény, hogy mind a már elkövetett/vagy megkísérelt, és mind a prognosztizált bűncselekmény is több mint hat hónap szabadságvesztéssel fenyegetett legyen és ugyanazon jogtárgy ellen irányuljon. Ilyen, ha mindkét cselekmény jogi tárgya az élet, testi épség, azaz nem szükséges hogy ugyanolyan törvényi tényállás alá essenek (4). Akkor állapítható meg a bűnismétlés veszélye, ha elegendő gyanú áll fenn arra vonatkozóan, hogy a terhelt újabb bűncselekményt fog elkövetni vagy a már megkísérelt büntetendő cselekményt véghezviszi. A pusztá feltételezés, illetve lehetőség nem

⁴³ Mayerhofer – Salzmann: i.m. p. 530.

⁴⁴ Seiler: i.m. p. 149.

⁴⁵ Fabrizy: i.m. p. 416.

⁴⁶ Bánáti [et al.]: i.m. 197. o.

⁴⁷ Farkas – Róth: i.m. 151. p.

⁴⁸ Király: i.m. 304. o.

⁴⁹ Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: *Új magyar büntetőeljárás*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs. 2004. 352. o.

⁵⁰ Nimmervoll: i.m. p. 43.

⁵¹ Mayerhofer – Salzmann: i.m. p. 531.

⁵² Seiler: i.m. p. 151.

De iurisprudencia et iure publico

ellegendő a letartóztatáshoz, valamint önmagában a terhelt büntetett előélete sem alapozhatja meg a személyi szabadság elvonását.⁵³ Ellenben tekintettel a büntetett előéletére, egy a terhelt személyisége alapján készült bűnügyi prognózis szerint már fennállhat a bűnismétlés veszélye. E veszély megállapításának mindig konkrét tényeken kell alapulnia, azaz a terhelt kifejezetten hajlamos legyen meghatározott bűncselekmények elkövetésére, a pusztán valószínűsítése az absztrakt visszaesésnek nem elegendő.⁵⁴ Meg kell még jegyezni azt is, hogy, ha az őrizetbe vételt törvényes ok nélkül fogatosítják, az minden esetben alkotmányellenesnek tekinthető.⁵⁵

A magyar törvénnyel ellentétben az osztrák StPO 170. § második bekezdése rendelkezik *a feltételhez kötött kötelező őrizetbe vételi esetköréről*. Olyan bűncselekmény esetén, amelyre a törvény legalább 10 év szabadságvesztés büntetést rendel, az őrizetbe vételt el kell rendelni, kivéve, ha megalapozottan feltehető, hogy a törvényben felsorolt letartóztatási okok fennállása kizárható.⁵⁶ E rendelkezés nem érvényesül fiatakorúaknál.⁵⁷ Tehát a különösen súlyos bűncselekményeknél a letartóztatás megállapításánál fordított vizsgálati módszer érvényesül.⁵⁸ Azaz ebben az esetkörben nem a letartóztatási ok létét kell bizonyítani, hanem annak a meg nem állapíthatóságát a letartóztatás mellőzéséhez.⁵⁹ Álláspontom szerint az osztrák törvény e rendelkezése alkotmányossági szempontból kérdéses, mivel minden bűncselekmény gyanúja esetén érvényesülnie kell az ártatlanság vélelmének, továbbá a letartóztatás elrendeléséhez minden esetben konkrét, megalapozott ok szükséges, minden más esetben az alkotmányellenesnek tekinthető. Véleményem szerint az osztrák Büntetőeljárás törvény e rendelkezése nem tekinthető követendő példának, mivel még a magas büntetési tételű bűncselekmények esetén sem tekinthető a letartóztatás még feltételesen sem kötelezőnek. Tehát nem tartom indokoltnak, hogy ilyenkor feltételezik valamely letartóztatási ok fennállását, és ennek ellenkezőjét kell bizonyítani a fogva tartás elkerüléséhez, ugyanis e rendelkezés ellentétes az ártatlanság vélelmének alapelveivel.

C) Arányosság követelménye: támogatandó az az osztrák szabályozási módszer, amely az őrizetbe vétel feltételei között külön is kiemeli az arányosság érvényesülésének követelményét, miszerint nem megengedett azt elrendelni, amennyiben az aránytalan lenne az ügy jelentőségéhez. Az arányosság követelményét az osztrák Be. első fejezetében az alapelvek között is megtalálhatjuk, amelynek értelemszerűen az őrizetbe vétel fogatosítása során is érvényre kell jutnia. A nyomozó hatóság, az ügyészség és a bíróság jogaik gyakorlása és bizonyítékok felvétele esetén csak annyiban sérthetik az érintett jogait amennyiben ezt a törvény megengedi (*törvényesség követelménye*) és a feladatuk ellátásához feltétlenül szükséges (*szükségesség követelménye*). Minden ilyen beavatkozásnak az érintett alapvető jogaiba arányban kell állnia a bűncselekmény súlyával, a gyanú fokával és az intézkedés céljával (*arányosság követelménye*).⁶⁰

Tehát az 5. §-ban található arányosság követelménye több alapelvből vezethető le: törvényesség (1); szükségesség követelménye (2); arányosság követelménye (3); és ultima ratio-elv (4), amely utóbbi alapelv az 5. § (2) bekezdésében jelenik meg: az egyes nyomozási cselekményeket és kényszerintézkedéseket a nyomozó hatóságnak, ügyészségnek, bíróságnak kötelessége azt az intézkedést alkalmazni, amely az érintett jogainak legcsekélyebb sérelmével jár. Azaz megjelenik az a törvényi követelmény miszerint az eljárás minden szakaszában a hatóságoknak eljárási jogaik gyakorlása esetén kerülniük kell minden szükségtelen beavatkozást, figyelembe kell venni az érintett emberi méltóságát és védeni a jogos érdekét.⁶¹

⁵³ Nimmervoll: i.m. p. 51.

⁵⁴ Fabrizy: i.m. p. 417.

⁵⁵ Bertel – Venier 2012: i.m. p. 449.

⁵⁶ Seiler: i.m. p. 152.

⁵⁷ 170. § 2. bek.; Kirchbacher: i.m. p. 226.

⁵⁸ Hollaender: i.m. p. 24.

⁵⁹ Nimmervoll: i.m. p. 56.

⁶⁰ Bertel – Venier 2013: i.m. p. 344.

⁶¹ Hollaender: i.m. p. 9.

VI.2. Az őrizetbe vétel elrendelésének szabályai; bíróság általi elrendelés

A magyar Büntetőeljárás Törvény a bíróságot, az ügyészt és a nyomozó hatóságot is feljogosítja az őrizetbe vétel elrendelésére, ugyanakkor a vádemelés elrendelése előtt a bíróság nem kerül olyan helyzetbe, hogy elrendelje az érintett őrizetbe vételét. A bíróság a tárgyalási szakban jogosult a terhelt őrizetbe vételét elrendelni: ha a bírósági eljárás során a szabályszerű idézés ellenére távolmaradt vádlott elővezetését már elrendelték, és szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény esetén elfogatóparancsot kell kibocsátani. Ha a vádlott lakóhelye, illetve tartózkodási helye ismert, a kitűzött új tárgyalási határnapot megelőző naptól a vádlott tárgyalási őrizetét kell elrendelni. A tárgyalási őrizet elrendeléséről szóló határozatot a kényszerintézkedés foganatba vételekor a rendőrség kézbesíti a vádlott részére, amelynek tartama legfeljebb 72 óra. A határozat fellebbezésre tekintet nélkül végrehajtható. A tárgyalási őrizet foganatba vételét követően a kitűzött tárgyalási határnapon a vádlottat a tárgyalási őrizet elrendelő bíróság elé kell állítani. A bíróság a vádlottat meghallgatja és a meghallgatás eredményétől függően a vádlott előzetes letartóztatását rendelheti el, illetve a tárgyalás idejére – de legfeljebb hetvenkét óráig – a tárgyalási őrizetet fenntarthatja. Ha a bíróság a tárgyalási őrizetet nem tartotta fenn vagy a vádlott előzetes letartóztatását nem rendelte el, a vádlottat szabadon kell bocsátani.

Az StPO tárgyalási őrizetről kifejezetten nem rendelkezik, csupán a megidézett terhelt elővezetését irányozza elő, amennyiben szabályszerű idézés ellenére sem jelent meg az eljárási cselekményen és kimentésére nem szolgált elfogadható mentséggel. A 153. § (3) bekezdésben úgy fogalmaz, hogy az ügyészség és a bíróság a terhelt azonnali elővezetését rendelheti el, ha megalapozottan feltehető, hogy a terhelt másképpen kivonná magát az eljárás alól vagy bizonyítékokat változtatna meg, azaz szökés- és kollúzió veszélye esetén. Ha a terhelt elővezetése eredményes volt, akkor a bíróság kihallgatja, és amennyiben nem állapítható meg valamely letartóztatási ok, akkor szabadon kell engedni.⁶²

Az osztrák törvény különbséget tesz aszerint, hogy a terheltet bírói engedély alapján ügyészi indítványra vagy a rendőrség saját hatáskörében fogta el. Abban az esetben, ha ügyészi indítványra történt a letartóztatás, akkor a rendőrség feladata – a terhelt jogairól való tájékoztatáson túl – egyedül abban áll, hogy a terheltet késedelem nélkül átszállítsák az igazságügyi intézetbe. A törvény e rendelkezéssel törekszik a letartóztatás idejét a lehető legrövidebb időre korlátozni.

VI.2.1. Őrizetbe vétel ügyészi indítványra

Ausztriában főszabály szerint a nyomozási szakban az őrizetbe vételt az ügyészség a bíróság engedélye alapján rendeli el és azt a nyomozó hatóság foganatosítja.⁶³ E szabályok ellentétben állnak a magyar törvényi rendelkezésekkel, ugyanis a nyomozási szakban az ügyész bírói engedély nélkül is elrendelheti az őrizetbe vételt. Kizárólag a nyomozó hatóság tagjaival szemben érvényesül az a megkorlátozás, miszerint amennyiben elrendeli az őrizetbe vételt, akkor 24 órán belül az ügyészt erről értesítenie kell.⁶⁴ Azaz láthatóan jóval szigorúbb rendelkezések érvényesülnek az elrendelés vonatkozásában, mint hazánkban.

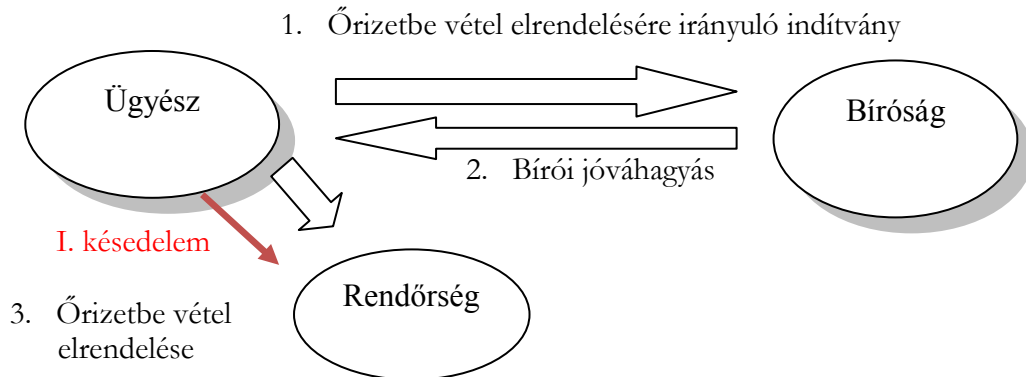
Az StPO első lépésként jelöli meg, hogy az ügyésznek az ügy iratait és az őrizetbe vétel elrendelésére irányuló indítványát meg kell küldenie az illetékes bíróságnak, amelyről a bíró végzéssel dönt. Ha a bíróság az indítványt elutasítja, az ellen az ügyész panasszal élhet. Amennyiben a bíróság engedélyezi, az ügyész utasítja a rendőrséget az őrizetbe vétel foganatosítására, és a terheltet rendőrségi őrizetbe veszik. Kivételesen az ügyész késedelem veszélye esetén is elrendelheti az őrizetbe vételt, viszont a szabályozás hibájaként említhető, hogy

⁶² Seiler: i.m. p. 148.

⁶³ Schwaighofer: i.m. p. 334.

⁶⁴ Be. 127. § (2) bekezdés

ez esetben nem kell utólagosan beszereznie a bíróság engedélyét.⁶⁵ A bíróságnak elrendelő határozatában mindig meg kell jelölni azokat a konkrét tényeket, amelyek a letartóztatást megalapozzák. Nem tekinthető indokolásnak, ha csupán szó szerint idézik a törvényi rendelkezéseket. Ha az ügyész indítványa nélkülözi a konkrét letartóztatási okot, az indítványt a bíróságnak el kell utasítania, ugyanakkor további felvilágosítást kérhet, illetve nyomozási cselekmények elvégzését rendelheti el.⁶⁶ E rendelkezés hátterében az az elv áll, hogy a bíróság csak akkor írhatja elő a szabadság elvonását, amennyiben annak feltételei minden kétséget kizáróan fennállnak. Tehát az osztrák rendelkezések szerint az őrizetbe vétel ugyan csak rövidtartamú szabadságelvonásnak tekinthető, mégis az előzetes letartóztatáshoz hasonlóan csak szigorú feltételek érvényesülése mellett foganatosítható, bírósági kontroll mellett.

A bíróság engedélyében az őrizetbe vétel foganatosítására meghatároz egy határidőt, amely nem lehet hosszabb, mint amely a foganatosításhoz feltétlenül szükséges. Amennyiben csupán a lehetőség áll fenn, hogy majd a nyomozás során valószínűleg őrizetbe kell venni az adott személyt, az még nem elegendő az elrendeléshez (azaz nem megengedett, ha kizárólag a nyomozási eljárás végrehajtásának egyszerűsítése miatt kerül őrizetbe az adott személy). Tehát az őrizetbe vétel foganatosítására pár órán belül sort kell keríteni, de legfeljebb 24 órán belül.⁶⁷ Lényeges szabályként érvényesül, hogy a terhelt részére azonnal vagy legkésőbb az elfogásától számított 24 órán belül az ügyészi elrendelést és a bírói engedélyt írásban ki kell állítani, valamint a terheltnek aláírásával kell igazolnia, hogy tájékoztatása és informálása a hatóság részéről megtörtént és azt tudomásul vette.⁶⁸ Ezenfelül azonnal, vagy közvetlenül elfogása után a *terheltet írásban, számára érthető módon tájékoztatni kell jogairól*, így különösen: amennyiben nem engedik szabadon 48 órán belül, akkor szükségtelen késelelem nélkül igazságügyi őrizetbe szállítják, ahol bíróság fog dönteni a további őrizetről (1); továbbá joga van hozzátartozóit, jogi képviselőjét értesíteni (2); és joga van panasszal élni a letartóztatását elrendelő bírói engedély ellen vagy ellentmondással élhet a letartóztatást foganatosító rendőri intézkedés ellen, és mindenkor jogosult szabadon bocsátását indítványozni.⁶⁹

Az őrizetbe vétel végrehajtásáról – tehát a terhelt rendőrségi őrizetbe vételéről – haladéktalanul értesíteni kell az ügyészt, illetve a bíróságot, illetve késelelem nélkül, de legfeljebb 24 órán belül át kell szállítani az igazságügyi intézetbe. További eljárási szabályként érvényesül, hogy amennyiben a rendőrségi őrizet helyének elhagyása megfelelő időben nem lehetséges vagy a terhelt betegsége vagy életveszély fennállása akadályozza az átszállítást, a törvény megengedi, hogy a terheltet egy másik/nem illetékes bírósághoz vigyék vagy amennyiben szükséges, valamely

⁶⁵ Nimmervoll: i.m. p. 39.

⁶⁶ Bertel – Venier 2012: i.m. p. 451.

⁶⁷ Seiler: i.m. p. 152.

⁶⁸ Bertel – Venier 2013: i.m. p. 354.

⁶⁹ 171. § 4. bek.

egészségügyi intézménybe. Ez utóbbi esetben a terheltet technikai eszköz igénybevételével (kép- és hangfelvétellel) hallgatja ki a bíróság és ezt követően dönt a további fogva tartásról.⁷⁰

Mint korábban említésre került, a magyar Büntetőeljárás törvény szerint a nyomozati szakban alapvetően az ügyész és a nyomozó hatóság jogosult az őrizetbe vétel elrendelésére, és az ügyész köteles ennek során folyamatosan figyelemmel kísérni az őrizetbe vétel foganatosításának törvényességét. Az őrizetbe vételt hazánkban is alakszerű határozattal kell elrendelni, amely az általános kellékeken túl tartalmazza az őrizetbe vett személyi adatait, az őrizetbe vétel okát, fogva tartásának helyét, megelőző fogva tartásának jogcímét, annak kezdő időpontját, illetve az őrizetbe vétel kezdetének és lejártának időpontját (nap, óra, perc szerint). A határozat indokolásában meg kell határozni a gyanúsítás alapjául szolgáló cselekményt és az őrizetbe vételt megalapozó tényeket. Az őrizetbe vétel szabályai annyiban térnek el, ha azt a nyomozó hatóság rendeli el saját hatáskörében, hogy az ügyészt az őrizetbe vétel foganatosításáról 24 órán belül értesíteni kell.

VI.2.2. Őrizetbe vétel a rendőrség saját hatáskörében

A rendőrség tettenérés esetén vagy késedelem veszélyének fennállásakor (*Gefahr im Verzug*)⁷¹ a 170. § (1) bekezdésének 2-4 pontjaiban meghatározott esetekben jogosult a terheltet ügyészi elrendelés nélkül őrizetbe venni.⁷² Tehát a rendőrség csupán kivételesen járhat el saját hatáskörben. További feltételként írja elő a törvény, hogy csak abban az esetben intézkedhet a rendőrség, ha az ügyész késedelem nélkül nem értesíthető és egyúttal a letartóztatás feltétlenül szükséges. Tehát ha ténylegesen nem volt lehetőség az engedély megszerzésére.⁷³ Meg kell kísérelni az ügyészt vagy a bíróságot elérni, ha ez nem lehetséges, akkor a rendőrség saját maga vizsgálja az őrizetbe vétel feltételeit.⁷⁴ Ha az adott személy vonatkozásában a rendőrség szökés vagy kollúzió veszélyét tartja megállapíthatónak, akkor a terheltet azonnal elővezethetik kihallgatásra, viszont ha bűnisméltés veszélyének vagy bűncselekmény befejezésének veszélyének gyanúja áll fenn, akkor csak abban az esetben vehetik őrizetbe, ha anélkül az eljárás lefolytatásának biztosítása nem lehetséges.⁷⁵ Késedelem veszélye tehát akkor forog fenn, ha az őrizetbe vétel olyan sürgős, hogy még az ügyészhez intézett telefonhívás miatti késlekedés is veszélyeztetné az eljárás célját, azaz a késlekedés miatt nem lehetne megakadályozni például a terhelt szökését.⁷⁶

Alapvetően a rendőrségnek elsőként a terhelt személyazonosságát kell tisztázni, majd a gyanú tárgyát képező bűncselekménnyel kikérdezni. A rendőrség saját hatáskörében elrendelt őrizetbe vétel esetén a kihallgatás célja ilyenkor kizárólag a letartóztatás feltételeinek kivizsgálása, és nem a bűncselekmény felderítése, amelynek során jelen lehet a terhelt védője, amennyiben az eljárást nem akadályozza a sürgős késlekedés. Ugyanakkor a terheltet a magyar szabályokhoz hasonlóan mindenképpen informálni kell az általa értett nyelven az őt megillető eljárási jogairól (iratbetekintés, ügyvédválasztás, panasztétel joga), illetve az őrizetbe vétel okáról.⁷⁷ A hazai eljárási szabályok alapján⁷⁸ a hatóságok további kötelezettségeként került megállapításra,

⁷⁰ Nimmervoll: i.m. p. 120.

⁷¹ e rendelkezés hazánkban a halaszthatatlan nyomozási cselekménnyel azonosítható

⁷² 170. § (1) bekezdésének 2-4 pont: Szökés/elrejtőzés veszélye; kollúzió veszélye; ha a terhelt fél évnél hosszabb szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható és megalapozottan feltehető, hogy más hasonló bűncselekményt fog elkövetni (bűnisméltés veszélye); ha az adott személy fél évnél hosszabb szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható és megalapozottan feltehető, hogy a megkísérelt cselekményt véghezviszi (bűncselekmény befejezésének veszélye)

⁷³ Oshidari, Babek Peter: *Ermittlungsmaßnahmen*. In: Österr. Juristen-Zeitung (ÖJZ) 2008/4. p. 139.

⁷⁴ Nimmervoll: i.m. p. 39.

⁷⁵ Bertel – Venier 2012: i.m. p. 453.

⁷⁶ Fabrizy: i.m. p. 420.

⁷⁷ Seiler: i.m. p. 153.

⁷⁸ Be. 128. § (2) bek.

hogy a terhelt felügyelet nélkül maradt kiskorú gyermekét, vagy az általa gondozott más személyt gondozás céljából arra alkalmas személynek/intézménynek át kell adni, illetve a terhelt felügyelet nélkül maradt vagyonának és lakásának biztonságba helyezéséről is gondoskodnia kell a nyomozó hatóságnak.⁷⁹

Mindemellett mindkét eljárási törvény tartalmazza, hogy a terheltnek jogában áll ügyvédjét és hozzátartozóját 24 órán belül értesíteni. A magyar eljárási törvény 2011-es módosítása⁸⁰ ugyanakkor lehetővé tette, hogy kiemelt jelentőségű ügyekben elrendelt őrizet esetén az ügyész az ügy körülményeire tekintettel az őrizet első negyvennyolc órájában megtilthassa a terhelt és a védő érintkezését, amely intézkedés ellen még a jogorvoslati jogosultságot is kizárta.⁸¹ Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint e módosítás sérti az Alaptörvényt, illetve az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikkébe foglalt tisztességes eljáráshoz való jogot és jogorvoslati jogot, és ellentétben áll az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatával.⁸² Ennek következtében a módosítással érintett rendelkezést az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek nyilvánította és hatályon kívül helyezte.⁸³ Az Alkotmánybíróság hangsúlyozta, hogy a védelemhez való jog az eljárás alá vont személyt az eljárás minden szakaszában megilleti, e jogosultság csak elkerülhetetlenül szükséges és arányos mértékben, a lényeges tartalmat illetően pedig egyáltalán nem korlátozható.

Az osztrák StPO ugyanakkor egy esetben lehetővé teszi az ügyvédi jelenlét korlátozását, amikor megalapozott gyanú áll fenn arra vonatkozóan, hogy a terhelt az ügyvédje segítségével bizonyítékokat rejt el vagy azok igazságtartalmát befolyásolja. Főszabály szerint a védővel történő egyeztetés hatósági megfigyelés nélkül zajlik, de kollúzió veszélyének fennállásakor a terhelt előzetes figyelmeztetésével megfigyelő kamerákat alkalmaznak. 2004-et követően a hatóságok további kötelezettségeként írja elő a törvény, hogy a kihallgatott személy részére, számára érthető nyelven, a fogva tartás indokait írásban haladéktalanul, de legkésőbb az elfogását követő 24 órán belül át kell adnia.⁸⁴ A terheltnek aláírásával kell igazolnia, hogy tudomásul vette a jogairól történő felvilágosítást, és e követelmény garanciául szolgál arra, hogy az érintett minden esetben megkapja a szükséges információt. Érdemes lenne hasonló garanciális rendelkezést beiktatni a magyar törvénybe is, elkerülve ezáltal a tájékoztatási kötelezettség teljesítésének megkérdőjelezését.

Amennyiben a kihallgatás során nem állapítható meg a terhelt vonatkozásában a megalapozott gyanú vagy valamely letartóztatási ok, szabadon kell bocsátani.⁸⁵ A terhelt szabadon bocsátása esetén az ügy sértettjét családon belüli erőszak vagy szexuális bűncselekmény esetén hivatalból értesíteni kell. Ellenben, ha a kihallgatást követően megállapítható, hogy fennállnak a letartóztatás feltételei, akkor a rendőrségnek haladéktalanul tájékoztatnia kell az ügyészt, akinek 48 órán belül kell döntenie a további fogva tartásról szóló indítványáról.⁸⁶ A nyomozás eredményéről készült jegyzőkönyvet és az esetleges további utasításokat 48 órán belül kézbesítik a terhelt részére.

Ha az ügyész úgy látja, hogy a fogva tartás célja a szabadságelvonásnál enyhébb eszközzel is biztosítható, akkor a rendőrség az ügyész indítványára megteszi a szükséges intézkedéseket, az arányosság követelményének megfelelően.⁸⁷ Így az ügyész az előzetes letartóztatás indítványozása, illetve az igazságügyi őrizetbe történő átszállítás helyett az alábbi intézkedéseket rendelheti el:

⁷⁹ Herke [et al.] 2012: i.m. p. 205.

⁸⁰ 2011. évi LXXXIX. törvény az egyes eljárási és az igazságszolgáltatást érintő egyéb törvények módosításáról

⁸¹ Be. 554/G. §

⁸² Salduz v Turkey (Application No. 36391/02) Judgment of 27.11.2008; Dayanan v Turkey (Application No. 7377/03) Judgment of 13.10.2009.

⁸³ 166/2011. (XII. 20.) AB határozat, ABK 2011/12. 1328.

⁸⁴ Nimmervoll: i.m. pp. 81-85.

⁸⁵ OGH 19.6.2007, 11 Os 127/06w In: Juristische Blätter 2008/1. p. 60.

⁸⁶ Fabrizio: i.m. p. 423.

⁸⁷ Schwaighofer: i.m. p. 335.

fogadalom,⁸⁸ családon belüli erőszak esetén lakáskulcsok leadása, továbbá meghatározott lakásba történő belépésre vonatkozó tilalom; rendszeres jelentkezési kötelezettség a rendőrségnél; illetve előzetes vezetői engedély megvonása vagy előzetes pártfogói felügyelet elrendelése. Azaz a kaució és a kényszergyógykezelésen kívül minden helyettesítő kényszerintézkedést kezdeményezhet az eljárásnak ebben a szakában.⁸⁹ Ezen intézkedéseket az ügyész egymás mellett is elrendelheti, ha ezáltal az eljárás célja biztosítható. A terhelt fogadalmáról és a hatóság utasításairól jegyzőkönyvet vesznek fel, amelyet a terheltnek alá kell írnia.

Az enyhébb intézkedés fenntartásáról az ügyész vagy a terhelt indítványára a bíróság dönt. E rendelkezés hátterében az az alapvető követelmény áll, miszerint olyan kényszerintézkedést kell a hatóságoknak alkalmazni, amely a legkevésbé korlátozza a terhelt alapjogait, ugyanakkor az eljárás lefolytatása biztosított. A terhelt számára biztosítani kell azt a jogot, miszerint szabadságkorlátozó intézkedésről bíróság döntsön. Ugyanakkor, ha a terhelt nem vitatja az ügyész döntését, akkor nem szükséges bíró elé vinni az ügyet.

Ha alternatív intézkedés nem rendelhető el és nem engedhető szabadon a terhelt, akkor haladéktalanul, de legkésőbb 48 órán belül az illetékes bíróság igazságügyi őrizetbe kell szállítani.⁹⁰ Az átszállítás előtt időben értesíteni kell az ügyészt, amennyiben nem érkezik indítvány az előzetes letartóztatás elrendelésére, akkor a rendőrségnek haladéktalanul szabadon kell engednie a terheltet.⁹¹

VI.3. Az őrizetbe vétel határideje

Az osztrák StPO a haladéktalan bíróság elé állítás követelményének megfelelően szabályozza az őrizetbe vétel maximális határidejét. Ugyanis az ügyész arra vonatkozó rendelkezése esetén, a terheltet sürgősen késedelem nélkül, de legkésőbb 48 órán belül a rendőrségi őrizetből az illetékes igazságügyi intézetbe kell átszállítani kihallgatás céljából (büntetés-végrehajtási intézet), ahol maximálisan további 48 órán át tarthatják fogva abból a célból, hogy a bíróság döntést hozhasson az előzetes letartóztatás elrendelésének kérdésében.⁹² Amennyiben a rendőrség 48 óra leteltét követően szállítja át a terheltet, akkor megállapítható a terhelt személyi szabadságának megsértése. Az alapjogsértés fennáll abban az esetben is, amennyiben az átszállításról éppen a 48 óra letelte előtt születik döntés, de a terhelt már a 48 óra után kerül az igazságügyi intézetbe. Ugyanakkor a határidő megsértése nem akadályozza az előzetes letartóztatás elrendelésének.⁹³ Tehát összességében megállapíthatjuk, hogy az osztrák szabályok szerint egy személy maximálisan 96 órát, azaz kétszer 48 órát lehet őrizetben. E rendelkezés megfelel az Emberi Jogok Európai Egyezményében 5. cikk 3. bekezdésében meghatározott haladéktalanság követelményének, mivel a Bíróság az Egyezmény értelmezése során az ideiglenes őrizet felső határát maximálisan négy napban határozta meg.⁹⁴

⁸⁸ Fogadalom – kötelezettségvállalás célja annak biztosítása, hogy a terhelt az eljárás minden szakaszában a hatóságok rendelkezésére álljon és működjön közre az eljárás során. A büntetőeljárás törvény több esetkörét is szabályozza. Egyrészt a terhelt kötelezettséget vállal, hogy a büntetőeljárás jogerős befejezéséig nem szökik és nem rejtőzik el, illetve az ügyészszeg bejegyzése nélkül a tartózkodási helyét nem hagyja el. Továbbá a terhelt ígéretét jelenti arra nézve, hogy nem akadályozza, és nem nehezíti meg a nyomozást. Emellett családon belüli erőszak esetén (*Sicherheitspolizeigesetz* 38a §) a terhelt kötelezettségvállalása, hogy a terhelt az áldozattal semmilyen kapcsolatot sem tart fenn és meghatározott lakásba nem lép be és annak közvetlen környékét elkerüli és a SPG 38a § szerint kiszabott belépési tilalmat nem szegi meg, továbbá a lakáskulcsait le kell adnia a hatóság számára.

⁸⁹ Strahwald, Stefan: *Die Anordnung gelinderer Mittel durch die Staatsanwaltschaft*. In: Österr. Juristen-Zeitung (ÖJZ) 2010/07. p. 308.

⁹⁰ Seiler: i.m. p. 152.

⁹¹ Schwaighofer: i.m. p. 336.

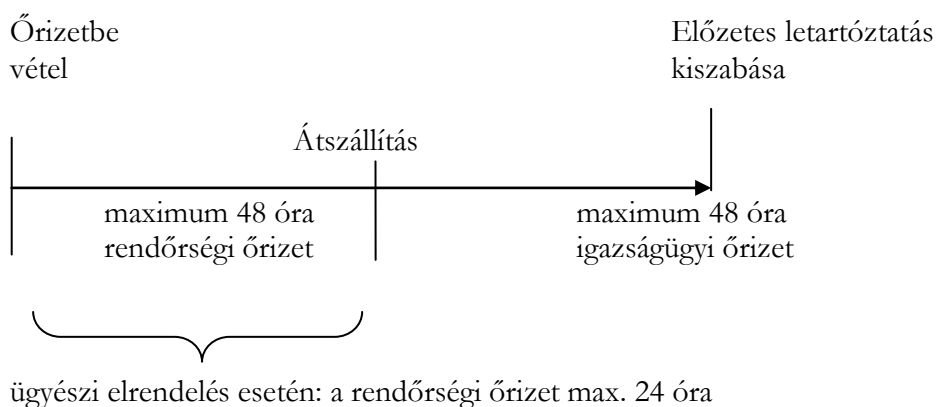
⁹² OGH 19.6.2007, 11 Os 127/06w In: Juristische Blätter 2008/1. p. 60.

⁹³ Mayerhofer – Salzman: i.m. p. 542.

⁹⁴ Case Of Brogan And Others V. The United Kingdom (Application no. 11209/84; 11234/84; 11266/84; 11386/85) Judgment of 29 November 1988.

A magyar szabályok szerinti őrizetbe vétel 72 órájának szűk határideje sok esetben szolgál indokként arra, hogy a bíróság nem tudja megfelelően vizsgálni a letartóztatás törvényi indokait, így nagyobb valószínűséggel rendeli el a letartóztatást, mint a terhelt szabadon engedését. Vagyis az eljárás sikerének biztosítása elsőbbséget élvez sok esetben a terhelt alapvető jogainak biztosításához képest. Ennek következtében a már említett 2011-es büntetőeljárás törvény módosítása a kiemelt jelentőségű ügyekben az őrizetbe vétel maximális határidejét százhusz órában határozta meg. E rendelkezés több szempontból is aggályos volt, ugyanis a strasbourgi bíróság a McKay-ügyben⁹⁵ kimondta, hogy még a terrorizmussal összefüggő ügyekben sem fogadható el a négy napnál, vagyis 96 óránál hosszabb, bírói döntés nélküli őrizet. Az Alkotmánybíróság erre tekintettel 2011 decemberében hozott határozatával⁹⁶ alkotmányellenesnek nyilvánította a 120 órás őrizet intézményét, amelyben elfogadhatatlannak tekintette a haladéktalanság jelentéstartalmának nyilvánvaló kiterjesztését.

Egyetértve Herke Csongor A letartóztatás c. monográfiájában kifejtettéssel,⁹⁷ miszerint a hazai szabályok szerinti 72 órás őrizet szükségessége lehet az oka annak, hogy a bíróság nem tudja megfelelően felmérni a letartóztatás feltételeinek fennállását és az eljárás biztosítása érdekében inkább elrendeli a letartóztatást, mintsem a terhelt szabadon bocsátásáról döntsön. Megfontolandó lenne egy osztrák típusú őrizetbe vételi határidő, ugyanis a 96 óra alatt nagyobb lehetőség nyílik a letartóztatás okainak alaposabb vizsgálatára, és a bíróság indokolt döntést hozhat esetleges automatizmus nélkül a letartóztatás kérdésében, ezáltal biztosítva a megfelelő határidőt az alapos döntésre.

VI.4. Jogorvoslat az őrizetbe vétel ellen

VI.4.1. Panasz

A bírói határozatok ellen bármely érintett személy panaszt nyújthat be, amennyiben az érintett szubjektív jogát⁹⁸ a nyomozási eljárásban megsértették.⁹⁹ A panasznak halasztó hatálya csak abban az esetben van, amennyiben a törvény azt kifejezetten elrendeli. A panaszban meg kell jelölni miben áll a jogsértés és a tudomásszerzéstől vagy akadály megszűnésétől számított 14 napon belül írásban, elektronikus úton vagy szóban, jegyzőkönyvbevétellel benyújtani.¹⁰⁰ A bíróság döntése elleni panaszt, amellyel engedélyezte az ügyész általi őrizetbe vétel elrendelését, az ügyészségnél

⁹⁵ Case Of McKay V. The United Kingdom (Application no. 543/03) Judgment of 3 October 2006.

⁹⁶ 166/2011. (XII. 20.) AB határozat, ABK 2011/12. 1329

⁹⁷ Herke Csongor: *A letartóztatás*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002. p. 67.

⁹⁸ 106. § (1) bek.

⁹⁹ 87. § 2. bek. Kirchbacher: i.m. p. 227.

¹⁰⁰ Wessely: i.m. p. 95.

kell benyújtani. Ezt követően az ügyészség haladéktalanul megküldi a bíróságnak a panaszt, mellékelve az állásfoglalását. A jogorvoslati bíróság zárt ülésen határozattal dönt.¹⁰¹ Ha a panasz elkésett vagy nem a jogosulttól származik, további vizsgálat nélkül elutasítja. A bíróság minden olyan körülményt és tényt figyelembe vehet, amely a megtámadott határozatban felmerült (tehát nem csak azt a körülményt, amelyet megtámadtak). A döntés meghozatala előtt lehetőség van 7 napon belül ellentmondással élni az ellenérdekű félnek. A jogorvoslati bíróság döntése ellen nincs lehetőség további fellebbezésnek.¹⁰²

Hazánkban a Büntetőeljárás törvény jogorvoslati eszközként a nyomozati szakban szintén a panaszt jelöli meg, amelyről a Be. 195-196. szakaszában rendelkezik. A panasz a nyomozás során keletkezett ügyészi vagy nyomozó hatósági határozat elleni, intézkedések vagy intézkedések elmulasztása miatti, illetve halaszthatatlan nyomozási cselekmények elvégzése miatti jogorvoslat.¹⁰³ A panasz benyújtására az jogosult, akire nézve a határozat rendelkezést tartalmaz, vagy az akit az intézkedés vagy annak elmulasztása érint. Előterjesztésére nyitva álló határidő a határozat közlésétől számított 8 nap. A panaszt annál a hatóságnál kell benyújtani, amelynek határozata/intézkedése ellen irányul. Alapvetően alakszerűséghez nem kötött jogorvoslati forma, amelynek főszabály szerint nincs halasztó hatálya.¹⁰⁴ A panaszt a határozatot hozó hatóság bírálja el. Ha három napon belül nem ad helyt a panaszban foglaltaknak, akkor haladéktalanul felterjeszti azt az elbírálásra jogosulthoz, aki főszabályként 15 napon belül dönt a panasz alaposágáról. A panasz alaposága esetén, helyt ad és megváltoztatja a határozatot, vagy hatályon kívül helyezi, ellenkezőleg pedig elutasítja a panaszt. A törvényben kizárt az elkésett és nem a jogosulttól származó panaszt indoklás nélkül elutasítani. Az őrizetbe vételt elrendelő határozat ellen tett panasz elbírását mellőzni kell, ha az ügyész a terhelt előzetes letartóztatásának elrendelésére indítványt tesz a bíróságnak.¹⁰⁵ Vádemelést követően, a bíróság által elrendelt őrizet ellen az érintett fellebbezéssel élhet.

VI.4.2. Ellentmondás

Ausztriában ellentmondást nyújthat be az illetékes bíróságnál bárki, akinek a szubjektív jogát a rendőrség vagy az ügyészség a nyomozási eljárásban megsértette azáltal, hogy a törvényben biztosított jogainak gyakorlását megtagadta (1); vagy a nyomozási cselekményeket vagy kényszerintézkedéseket a törvény szabályait megsértve rendelték el vagy hajtották végre (2).¹⁰⁶

Ellentmondással élni olyan intézkedés elrendelése vagy véghezvitele ellen, amely bírósági jóváhagyással történt, csak annyiban lehet, ha panaszt nem lehet benyújtani ezen intézkedés ellen. Tehát az ellentmondás *szubszidiáriusan* érvényesül a panasz mellett. Az ellentmondást az ügyészségen kell benyújtani a jogsértésről szerzett tudomásvételtől számított 6 héten belül és meg kell jelölni azt az eljárást, intézkedést, amely miatt a jogsértés bekövetkezett, továbbá hogy miben áll a jogsértés. Mindemellett a rendőrség és az ügyészség számára lehetőséget kell biztosítani, hogy állásfoglalását megküldje az ügyről.¹⁰⁷ Az ügyészség megvizsgálja, hogy fennáll-e jogsértés és amennyiben alapos az ellentmondás, értesíti a kérelmezőt, hogy milyen módon teszik jóvá a jogsértést. Ugyanakkor a jogosultnak lehetősége van bíróság döntését követelni, amennyiben azt állítja, hogy nem megfelelően történt az ellentmondás kielégítése. Amennyiben az ügyészség nem

¹⁰¹ 89. § (1) bek.

¹⁰² Hollaender: i.m. p. 13.

¹⁰³ Fantoly Zsanett – Gácsi Anett: *Eljárás büntetőjog. Dinamikus rész*. Iurisperitus Bt, Szeged, 2013. 48. o.

¹⁰⁴ Herke [et al.] 2012: i.m. p. 250.

¹⁰⁵ Be. 195. § 6a (bek.)

¹⁰⁶ Hollaender: i.m. p. 15.

¹⁰⁷ 106. § (3) bek.

tartja megalapozottnak az ellentmondást vagy a kérelmező bírósági döntést követel, az ügyészség haladéktalanul továbbítja az ügyet a bírósághoz.¹⁰⁸

VII. Biztosítékadás (*Sicherheitsleistung*)

Az osztrák Büntetőeljárás törvény a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések között, az őrizetbe vétel után és az előzetes letartóztatás előtt rendelkezik a biztosítékadás intézményéről a 172a §-ban. Alapvetően az osztrák biztosítékadás funkciója és elrendelési feltételei eltérést mutatnak a magyar rendelkezésekhez képest, de érdemi céljait tekintve megegyezik a két intézmény. A magyar szabályozás alapján a biztosíték arra szolgál, hogy lehetővé tegye az eljárás lefolytatását a terhelt távollétében is, és emellett biztosítsa a pénzbüntetés és más vagyoni intézkedések fedezetét. A magyar Büntetőeljárás törvény szerint biztosíték letétbe helyezésére akkor van lehetőség, ha azt a külföldön élő terhelt kérelmezi és nyolcévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény miatt folyik ellene az eljárás. Nem érvényesül a rendelkezés, amennyiben a bűncselekmény halált okozott.¹⁰⁹

Ellenben az osztrák Be. szerint a terhelt kérelmére biztosíték adása akkor engedélyezhető, ha az eljárás lefolytatásának biztosítására vagy a várható büntetés és eljárási költségek, illetve az áldozat számára fizetendő kártérítés biztosítása céljából célszerű. A biztosítékadás csak az alábbi feltételek fennállása esetén lehetséges: ha a terhelt meghatározott bűncselekménnyel megalapozottan gyanúsítható és ezzel kapcsolatban már kihallgatták, illetve megalapozottan feltehető, hogy az eljárás alól kivonná magát vagy azt egyéb módon megnehezítené. További kikötés, hogy az eljárás tárgyát képező bűncselekmény legfeljebb pénzbüntetéssel legyen fenyegetett.¹¹⁰ Alapvető különbség tehát a magyar szabályokhoz képest, hogy az osztrák biztosítékadást olyan kisebb tárgyi súlyú bűncselekmények megalapozott gyanúja esetén rendelik el, amikor az előzetes letartóztatás, illetve őrizetbe vétel aránytalan lenne, ugyanakkor az eljárás biztosítása érdekében a terhelt részéről valamilyen garancia adása szükséges. Mindemellett meg kell jegyezni, hogy a biztosítékadás elrendelésére csak azokban az esetekben kerülhet sor, ha a terhelt elfogására a rendőrség saját hatáskörében került sor, ugyanis nem lehetséges a bíróság által engedélyezett ügyészi elrendelés esetén.¹¹¹

Elsődlegesen ugyanakkor olyan külföldi terheltek ügyeiben alkalmazzák a biztosítékadást, akik kisebb súlyú bűncselekményeket követtek el az országban (pl. lopás kisebb értékre), és amely esetekben az őrizetbe vétel aránytalan lenne, de nem biztosított, hogy az esetlegesen kiszabandó pénzbüntetést végre tudják-e hajtani a terhelten, mivel már a terhelt valószínűleg nem tartózkodik az országban az eljárás végén.¹¹² Ellenben csupán az a tény, hogy a terheltnél nincs belföldön állandó lakóhelye, még nem alapozhatja meg a biztosítékadást. Viszont ha már előkészületet tett a szökésre, így például hamis személyazonosító igazolványt szerzett be, akkor már igen.

A biztosítékadásról és annak arányos mértékéről az ügyész dönt és azt a rendőrség foganatosítja, ellenben a magyar szabályokkal, amely szerint a biztosítékadást a bíróság is elrendelheti a vádemelést követően. Abban az esetben, ha a terheltnél nincs megfelelő összegű készpénz, akkor a rendőrség lefoglalhatja a terhelt birtokában lévő tárgyakat, de legfeljebb a megadott értékben.¹¹³ A rendőrség a nyomozás irataival együtt a lefoglalt értéktárgyakat vagy az átadott biztosítékot haladéktalanul továbbítja az ügyésznek. A rendőrség biztosítékadást saját hatáskörében is

¹⁰⁸ 106. § (4)-(5) bek.

¹⁰⁹ Fantoly – Gácsi 2013a: i.m. 298. o.

¹¹⁰ Fabrizy: i.m. 425. p.

¹¹¹ Nimmervoll: i.m. p. 112.

¹¹² Bertel – Venier 2013: i.m. 341a

¹¹³ Nimmervoll: i.m. p. 116.

elrendelheti, amennyiben a terheltet ügyészi indítvány nélkül fogták el és a terhelt fogvatartása aránytalan intézkedés lenne.¹¹⁴

Biztosíték adására való kötelezésnek nem feltétele, hogy szökés veszélye álljon fenn, elegendő, ha az eljárás lefolytatása e nélkül valamilyen nehézségbe ütközik (pl. a büntetés végrehajtása kapcsán). Viszont szökés veszélyének megállapíthatósága esetén is alkalmazhatja az ügyész a biztosítékadást, mint letartóztatás helyettesítésére szolgáló enyhébb intézkedést.¹¹⁵

A biztosítékot visszakapja a terhelt, amennyiben az eljárás jogerősen befejeződött. Elítélése esetén pedig akkor, ha a pénzbüntetést, eljárási költséget kifizette vagy a szabadságvesztés büntetését megkezdte. A lefoglalt tárgyakat visszaadják a részére, amennyiben a biztosítékot pénzben kifizeti. A terhelt elveszti a biztosítékot, ha nem teljesíti a számára előírt eljárási kötelezettségeket (megszökik, vagy idézésre nem jelenik meg, eljárási költségeket nem fizeti ki).

VIII. Összegzés

A nemzetközi egyezményekben és az egyes államok alaptörvényeiben rögzített személyi szabadság védelme, olyan minden embert megillető alapvető jogosultság, amely csak a legvégső esetben, és törvényben rögzített szigorú követelmények mellett korlátozható. Az őrizetbe vétel mindkét jogrendszer alapján az egyetlen olyan személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedés, amelyet a rendőrség saját hatáskörében rendelhet el. Éppen ebből kifolyólag az őrizetbe vétel alkotmányos garanciákkal kevésbé védett, mivel a szabadság elvonása rövid tartamú. Ugyanakkor az osztrák törvényi szabályozás alapján láthattuk, hogy az megfelel annak a nemzetközi dokumentumokban is rögzített követelménynek, miszerint a személyi szabadság elvonásának független bírósági döntésen kell alapulnia, hiszen főszabály szerint előzetes bírói engedély szükséges az őrizetbe vétel elrendeléséhez, ellentétben a magyar szabályokkal.

Az osztrák rendelkezések szerint annak ellenére, hogy az őrizetbe vétel „csupán” rövidtartamú szabadságelvonásnak tekinthető, mégis az előzetes letartóztatáshoz hasonlóan, csak szigorú feltételek érvényesülése mellett foganatosítható, bírósági kontroll mellett. Példaként szolgálhat az is, hogy a rövid tartamú szabadságelvonás esetén fokozottan jelenik meg az arányosság követelménye, mint az őrizetbe vétel elrendelésének alapvető feltétele. Mindemellett indokolt lehet az Ausztriában érvényesülő 96 órás őrizethez hasonló szabályozás, mert 96 óra alatt nagyobb lehetőség nyílik a letartóztatás okainak alaposabb vizsgálatára, és a bíróság indokolt döntést hozhat esetleges automatizmus nélkül a letartóztatás kérdésében, ezáltal biztosítva a megfelelő határidőt az alapos döntésre.

¹¹⁴ Fabrizy: i.m. p. 426.

¹¹⁵ Bertel – Venier 2012: i.m. p. 461.

Felhasznált irodalom

BÁNÁTI JÁNOS – BELOVICS ERVIN – CSÁK ZSOLT – SINKU PÁL – TÓTH MIHÁLY – VARGA ZOLTÁN: *Büntető Eljárásjog*. HVG Orac Kiadó. Budapest, 2009.

BERTEL, CHRISTIAN – VENIER, ANDERAS: *Kommentar zur StPO*. Jan Sramek Verlag. Wien, 2012

BERTEL, CHRISTIAN – VENIER, ANDREAS: *Strafprozessrecht*. Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung. Wien, 2013.

ERDEI ÁRPÁD: *A rejtőzködő eljárási szankciók*. in. Ad futuram memoriam, Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapjának tiszteletére (szerk.: Nagy Ferenc), Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2007.

FABRIZY, ERNST EUGEN: *Die österreichische Strafprozessordnung kurzkommentar*. Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung. Wien 2011. S. 412.

FANTOLY ZSANETT – GÁCSI ANETT ERZSÉBET: *Eljárási büntetőjog. Statikus rész*. Iurisperitus Bt. Szeged, 2013.

FANTOLY ZSANETT – GÁCSI ANETT ERZSÉBET: *Eljárási büntetőjog. Dinamikus rész*. Iurisperitus Bt. Szeged, 2013.

FARKAS ÁKOS – RÓTH ERIKA: *A büntetőeljárás*. Complex Kiadó. Budapest, 2007.

FENYVESI CSABA – HERKE CSONGOR – TREMMEL FLÓRIÁN: *Új magyar büntetőeljárás*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest – Pécs. 2004.

HERKE CSONGOR: *A letartóztatás*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2002.

HERKE CSONGOR – FENYVESI CSABA – TREMMEL FLÓRIÁN: *A büntető eljárásjog elmélete*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest – Pécs. 2012.

HOLLAENDER, EUGEN: *Das neue Haftrecht*. Verlag Österreich GmbH. Wien, 2007.

KIRÁLY TIBOR: *Büntetőeljárás jog*. Osiris Kiadó, Budapest 2008. 337.p.; TREMMEL FLÓRIÁN (szerk.): *Új magyar büntetőeljárás*. Dialóg Campus Kiadó, 2004.

KIRCHBACHER, KURT: *Das neue Haftrecht. Fahndung und Festnahme*. In: Österr. Juristen-Zeitung (ÖJZ) 2008/06. S. 225.

MAYERHOFER, CHRISTOPH – SALZMAN, HARALD: *Das österreichische Strafrecht*. Verlag Österreich. Wien, 2011.

NIMMERVOLL, RAINER: *Die polizei-autonome Festnahme*. LEXISNEXIS Verlag. Wien, 2012.

OSHIDARI, BABEK PETER: *Ermittlungsmaßnahmen*. In: Österr. Juristen-Zeitung (ÖJZ) 2008/4.

PREMISSL, KARL: *Strafrechtsschutz und Grundrechte*. facultas.wuv. Wien, 2008.

De iurisprudencia et iure publico

SEILER, STEFAN: *Strafprozessrecht. facultas.* wuv. Wien, 2009.

STRAHWALD, STEFAN: *Die Anordnung gelinderer Mittel durch die Staatsanwaltschaft.* In: Österr. Juristen-Zeitung (ÖJZ) 2010/07.

SCHWAIGHOFER, KLAUS: *Die neue Strafprozessordnung.* Facultas.wuv. Wien, 2008.

WESSELY, WOLFGANG: *Casebook Strafprozessrecht.* Facultas Verlag- und Buchhandels AG. Wien, 2005.

Mészáros, János PhD Student,
University of Szeged Faculty of Law and Political Sciences
Department of Political Science

IX. évfolyam | Vol. IX
2015/1. szám | No. 1/2015
Tanulmány | Article
www.dieip.hu

Two different approaches of the data protection law: the European Union and the United States

I. The meanings of privacy and the different approaches of data protection

It is difficult to describe what "privacy" is, because the meaning of "private" differs in society and it constantly changes through the ages. There were public restrooms at Ephesus¹ two thousand years ago, and these days it would be invasion of privacy if someone watched our living room through the windows².

Historically the "private person" was who didn't participate in the public life which meant pejoratively that the person didn't want to participate or he had a lack of capacity to do it.

It was rude to guard one's "private" life from the public until the twentieth century and only just a few people could do that. In the 20th century our life retreated from squares into offices, houses and institutions, thus privacy became a protected right.

In the last decade this private life in our home and workplace was changed because of the digital age: although our modern life no longer takes place in the public eye, but the participation in the digital world made us exposed virtually. There is no choice about participating in the digital life: we have to apply to our courses online at the university, receive our messages via email and working on a computer which is usually a part of a network in our workplace. Even a big part of our communication with friends and classmates goes through to the internet especially when our friends or we are abroad and this tendency forces us to voluntarily disclose information about our life: the place we visit, the movies we watch and the people who are our friends. The desire to invade our privacy comes no longer only from the governments these days but also from the companies and their goal is to be better than their competition by learning the consumer's habits and desires.

There is a big difference in the interpretation of privacy between Europe and the United States which led to a different legal environment about data privacy. These differences made much more problems than just a cultural misunderstanding: it led to transatlantic legal and trade conflicts (the significant parts of these conflicts were solved by the Safe Harbor Agreement in 2000).

The different approaches of privacy resulted different regulations, thus there are two general approaches to regulate privacy in the countries of the world:³

¹ Ephesus (Turkish: Efes) was an ancient Greek city, and later a major Roman city, on the coast of Ionia, near present-day Selçuk, İzmir Province, Turkey.

² Whitman, James Q.: *The Two Western Cultures of Privacy: Dignity versus Liberty*. The Yale Journal, Faculty Scholarship Series, 2004. p. 1154.

³ Lothar Determann: *Determann's Field Guide to International Data Privacy Law Compliance*. Edvard Elgar Publishing Limited, 2012. p. 8.

1. **The omnibus regulation:** a comprehensive approach which means that a single law protects personal data in all industries and most contexts. The single omnibus data protection statute can cover the private and public sector both. This is the concept of the European Union.
2. **Sectoral approach:** it means that the data protection is regulated on a sector-by-sector basis. Different industries have different regulation and some areas are not regulated at all. The public and the private sectors are regulated by different statutes.⁴ The best example for this approach is the United States.

II. Worldwide privacy rules and guidelines

The **Universal Declaration of Human Rights** was adopted in 1948 by the United Nations General Assembly. It is legally not binding but numerous parts of the Declaration protect privacy, especially the Article 12 which does it explicitly:

No one shall be subjected to arbitrary interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to attacks upon his honour and reputation. Everyone has the right to the protection of the law against such interference or attacks.

The **OECD Guidelines** established eight fundamental principles for the protection of personal information in 1980: *collection limitation, data quality, purpose specification, limitation of using the data, security safeguards, openness, individual participation, accountability*.⁵

The **United Nations Guidelines for the Regulation of Computerized Personal Data Files**, adopted by General Assembly resolution 45/95 of 14 December 1990, contains recommendations for national legislatures about data privacy principles. These recommendations are principle of lawfulness and fairness, principle of accuracy, principle of the purpose-specification, principle of interested-person access, principle of non-discrimination, power to make exceptions, principle of security, supervision and sanctions, transborder data flows, field of application.⁶

III. The European Union

Privacy is a highly respected value in the European Union. It is protected in the constitutions of the Member States and in the constitutional documents of the European Union.

The core of the European privacy is the protection of the right to respect and the personal dignity. The most important areas of privacy are the rights to someone's image, name, reputation and the right to "self-determination" which is the ability to control the information that is disclosed about ourselves.⁷ The base of these rights is the personal control one's public image.

The EU data protection laws affect most companies of the world because their direct or indirect business partners have to comply with the EU regulation.

The **European Convention on Human Rights** is an international treaty to protect human rights and fundamental freedoms in Europe. Drafted in 1950 by the newly formed Council of Europe, the convention entered into force in 1953. Each member state is part of the Convention and new members are expected to ratify it.

⁴ Daniel J. Solove & Paul M. Schwartz: *Privacy Law Fundamentals*. International Association of Privacy Professionals, 2011. p. 165.

⁵ Péterfalvi Attila: *Adatvédelem és információszabadság a mindennapokban*. HVG-ORAC Lap- Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012. p. 37.

⁶ United Nations Guidelines for the Regulation of Computerized Personal Data Files, <http://www.refworld.org/pdfid/3ddcafaac.pdf> (2014. augusztus 25.)

⁷ Whitman, James Q.: i. m. p. 1161.

The Convention protects the privacy in the Article 8 which provides the right to respect one's "private and family life, his home and his correspondence", subject to certain restrictions that are "in accordance with law" and "necessary in a democratic society":

Right to respect for private and family life

1. *Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence.*
2. *There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.*

As a part of the EU constitutional law, the **Charter of Fundamental Rights of the European Union**⁸ regulates privacy:

Article 8, Protection of personal data

1. *Everyone has the right to the protection of personal data concerning him or her.*
2. *Such data must be processed fairly for specified purposes and on the basis of the consent of the person concerned or some other legitimate basis laid down by law. Everyone has the right of access to data which has been collected concerning him or her, and the right to have it rectified.*
3. *Compliance with these rules shall be subject to control by an independent authority.*

The **Treaty on the Functioning of the European Union**⁹ specifically lays down a legal basis for action:

Article 16

1. *Everyone has the right to the protection of personal data concerning them.*
2. *The European Parliament and the Council, acting in accordance with the ordinary legislative procedure, shall lay down the rules relating to the protection of individuals with regard to the processing of personal data by Union institutions, bodies, offices and agencies, and by the Member States when carrying out activities which fall within the scope of Union law, and the rules relating to the free movement of such data. Compliance with these rules shall be subject to the control of independent authorities. The rules adopted on the basis of this Article shall be without prejudice to the specific rules laid down in Article 39 of the Treaty on European Union.*

The European integration both increased the sharing of data among Member States and generated new demands for personal data within separate Member States.

The **Data Protection Directive**¹⁰ contains the fundamentals of the EU data protection, which came into force in 1995. The Directive was necessary because of the differences in the statutory protections of the countries. The goals of the Directive are to provide the free flow of personal data and to protect the individual's rights regarding their personal data. These objectives can be seen as two opposite interests between the companies and the individuals thus the Directive establishes obligations for the processors of personal data and provides rights for the individuals.

The **European Data Protection Supervisor** (EDPS) is an independent supervisory authority devoted to protect personal data and privacy and promoting good practice in the EU

⁸ The Charter of Fundamental Rights of the European Union brings together in a single document the fundamental rights protected in the EU. Proclaimed in 2000, the Charter has become legally binding on the EU with the entry into force of the Treaty of Lisbon, in December 2009.

⁹ The two principal treaties on which the EU is based are the Treaty on European Union (TEU; Maastricht Treaty, effective since 1993) and the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU; Treaty of Rome, effective since 1958). These main treaties (plus their attached protocols and declarations) have been altered by amending treaties at least once a decade since they each came into force, the latest being the Treaty of Lisbon which came into force in 2009.

¹⁰ Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data.

institutions and bodies. The position was established by the Regulation No 45/2001.¹¹ The Supervisors main tasks are monitoring the processing of personal data by the EU administration (supervision), advising on policies and legislation that affect privacy (consulting), and cooperating with similar authorities to ensure consistent data protection (cooperation). He also monitors new technologies that might have impact to the data protection.

Peter Hustinx and Giovanni Buttarelli were appointed as European Data Protection Supervisor (EDPS) and Assistant Supervisor by a joint decision of the European Parliament and the Council. Assigned for a five-year term, they took office in January 2009.

The most important task of the Supervisor is to supervise personal data processed by EU institutions and bodies.¹² He makes "prior checking" when EU institutions and bodies carry out operations processing personal data with specific risks.

The EDPS can make inquiries when he gets a complaint from EU staff members or from other people about mishandling their personal data by EU institution or body. He can also inquire by his own initiative. The Supervisor consults with the EU legislatures about proposals for new legislation and soft law instruments that can affect the personal data protection.

The cooperation covers specific issues such as the interpretation of the EU Data Protection Directive, as well as more structural collaboration together with other data protection authorities.

The EDPS can also intervene in cases before the Court of Justice, the Court of First Instance and the Civil Service Tribunal.¹³

It is important that the EDPS is not the supervisor of the national data protection agencies or any national institutions, bodies and organizations.

The **Article 29 Working Party** is an independent European working party that deals with issues relating to the protection of privacy and personal data. It was created by the Article 29 of the Directive 95/46/EC ("Data Protection" directive) and the Directive 2002/58/EC ("Electronic communications" directive).¹⁴

The data protection authorities of the EU Member States are members of the Working Party. Apart from them, the European Data Protection Supervisor and the representative of the Commission also participate in the Working Group's activities. The member states of the European Economic Area have the status of observer in this group, as well as a number of candidate Member States. The "Data Protection" section of the Directorate-General for Justice, Freedom and Security of the European Commission is in charge of the Working Party's administration and clerical tasks.

The Article 29 Working Party's missions comprise all issues related to the application of national provisions that were adopted in implementation of the Directive 95/46/EC and the Directive 2002/58/EC.

The Article 29 Working Party regularly issues opinions, publishes working documents and resolutions related to the protection of privacy and personal data, aiming towards a harmonized application of these directives in the EU Member States. The Article 29 Working Party is also in charge of providing expert opinions to the European Commission and on codes of conduct at Community level.

¹¹ Regulation (EC) No 45/2001 of the European Parliament and the Council on the protection of individuals with regard to the processing of personal data by the Community institutions and bodies and on the free movement of such data (2000. 12. 18.)

¹² Gombos Katalin: *Az Európai Unió jogának alapjai*. Complex Kiadó jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2012. p. 88.

¹³ Osztoivits András (szerk): *EU-jog*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012. p. 163.

¹⁴ Commission for the Protection of Privacy, www.privacycommission.be

IV. The United States

The core of privacy in the United States is the "sanctuary of home". The freedom from the intervention of the government, entities and other person is a fundamental right which plays a big role in the meaning of privacy in the American liberal society.

In 2013, the United States had more than 20 federal sectoral laws concerned privacy (e. g. Bank Secrecy Act, Cable Communications Policy Act) and hundreds of such laws on state level (e. g. California Breach Notification Statute).

The sectoral regulation means that different industries have different regulations if they are regulated at all (e. g. the Children's Online Privacy Protection Act provides protection for the children under 13 years old but there is no such law that generally regulates privacy for adults on the Web).

There is no official Data Protection Authority in the United States but the Federal Trade Commission¹⁵ (FTC) forces companies against unfair and deceptive trade practices.

The FTC uses this authority to pursue companies when they fail to implement minimal data security measures or they don't follow these rules. The FTC enforces privacy regulations also in specific areas (e. g. children's privacy, spamming, health data).

The USA Attorney General¹⁶ and the State Attorneys General have the power to enforce privacy regulations. For example, they can bring civil actions on behalf of state residents for violations of the Health Information Privacy and Security Rules.¹⁷

IV.1. Federal constitutional law

The United States Constitution doesn't protect privacy explicitly but several Amendments do it from different aspects of privacy: The First Amendment's right to speak anonymously; The Third Amendment's protection of the home from quartering of troops; The Fourth Amendment's protection against unreasonable searches and seizures; The Fifth Amendment's privilege against self-incrimination.

IV.2. Federal Statutory Law

There are more than 20 sectoral statutes providing privacy protection. The most important statutes are:

The CAN-SPAM Act (2003) which provides penalties for the transmission of unsolicited mail.

The Gramm-Leach-Bliley Act (1999) requires privacy notices and provides opt-out rights when financial institutions seek to disclose personal data to other companies.

The Children's Online Privacy Protection Act (1998) restricts the use of information which was gathered from children under age 13.

The Health Insurance Portability and Accountability Act (1996) gives the Department of Health and Human Services the authority to promulgate regulations governing the privacy of medical records.¹⁸

¹⁵ The Federal Trade Commission (FTC) is an independent agency of the United States Government, established in 1914 by the Federal Trade Commission Act. Its principal mission is the promotion of consumer protection and the elimination and prevention of anti-competitive business practices.

¹⁶ The United States Attorney General is the head of the United States Department of Justice. He is responsible for legal affairs and he is the chief law enforcement officer of the United States government. The attorney general is considered to be the chief lawyer of the U.S. government.

¹⁷ The Health Information Technology for Clinical and Economic Health (HITECH) Act

¹⁸ Other Acts with the purpose of the protection of privacy: Fair Credit Reporting Act (1970), Bank Secrecy Act (1970), Privacy Act (1974), Family Educational Rights and Privacy Act (1974), Right to Financial Privacy Act

IV.3. Decisions of the Supreme Court

The Supreme Court has an important role in the United States' legal system because it can interpret the law or make it out of effect. The Court has a lot of important decisions about privacy and these days there are more cases concerned privacy because of the digital age.

Some important cases about privacy: *Reno v. Condon*, *Kyllo v. USA*, *City of Indianapolis v. Edmond*, *Board of Education v. Earls*, *Connecticut Dept. of Public Safety v. Doe*, *Lawrence v. Texas*, *Doe v. Chao*, *Brendlin v. California*, *Illinois v. Cabelles*, *Hübel v. Sixth Judicial District Court*.

IV.4. State Constitutional Law

Ten States protect privacy directly in their constitution: Alaska (article I, § 22), Arizona (article II, § 8), California (article I, § 1), Florida (article I, § 23), Hawaii (article I, § 6), Illinois (article I, § 12), Los Angeles (article I, § 12), Montana (article II, § 10), South Carolina (article I, § 10), Washington (article I, § 27).

IV.5. State Statutory Law

The biggest part of the privacy law in the United States can be found in state law and most of the federal statutes permit state laws to exceed them. Privacy tort and data breach notification rules are state law.

V. Collision between the European Union and the United States

It is a basic rule in the data protection regulation of the European Union that the transfer of personal data outside the EU is prohibited except certain conditions. The reason of this restriction is the fear of losing data protection standards in third countries.

EU Data Protection Directive¹⁹, Chapter IV, Article 25:

1. The Member States shall provide that the **transfer to a third country of personal data which** are undergoing processing or are intended for processing after transfer may take place only if, without prejudice to compliance with the national provisions adopted pursuant to the other provisions of this Directive, the third country in question **ensures an adequate level of protection.**

The paragraph 2 lists the criteria should be taken into consideration about adequacy:

2. The adequacy of the level of protection afforded by a third country shall be assessed in the light of all the circumstances surrounding a data transfer operation or set of data transfer operations; particular consideration shall be given to the nature of the data, the purpose and duration of the proposed processing operation or operations, the country of origin and country of final destination, the rules of law, both general and sectoral, in force in the third country in question and the professional rules and security measures which are complied with in that country.

(1978), Foreign Intelligence Surveillance Act (1978), Privacy Protection Act (1980), Cable Communications Policy Act (1984), Electronic Communications Privacy Act (1986), Computer Matching and Privacy Protection Act (1988), Video Privacy Protection Act (1988), Telephone Consumer Protection Act (1991), Driver's Privacy Protection Act (1994), Communications Assistance for Law Enforcement (1994), Personal Responsibility and Work Opportunity Reconciliation Act (1996), Identity Theft and Assumption Deterrence Act (1998), USA-PATRIOT Act (2001), Video Voyeurism Prevention Act (2004).

¹⁹ Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council

These are the criteria which should to be evaluated by the Article 29 Working Party in its opinion regard to the adequacy of a third country.²⁰ The Working Party gave an opinion about the level of data protection in the United States in 1999:

"Privacy and data protection in the United States is found in a complex fabric of sectoral regulation, at both federal and state level, combined with industry self-regulation."

"Nevertheless, the Working Party takes the view that the current patchwork of narrowly-focused sectoral laws and voluntary self-regulation cannot at present be relied upon to provide adequate protection in all cases for personal data transferred from the European Union."²¹

The decision of the Working Party affects companies with headquarters in the United States directly because their subsidiaries in the EEA are not allowed to share personal data of the employees, contractors and customers. The regulation also indirectly affects all companies that have business partners and suppliers in Europe because they are prohibited to send personal data.²² The headquarters of the multinational companies would like to be in control over worldwide operations by centralizing decision-making and data processing because it is easier, faster and cost effective.

There are plenty of options and solutions to send personal data to companies residing in third countries that are not adequate from the point of view of the EU data protection law:

- a) Data subject's consent
- b) Necessity under contract
- c) Interest of the data subject
- d) Necessity under statutes
- e) Safe Harbor
- f) Binding corporate rules
- g) Data transfer agreement
- h) Other methods

V.1 The data subject's consent

The Data Protection Directive permits²³ the transfer of personal data to the third country which does not ensure adequate level of protection if the data subject gives his consent unambiguously to the proposed transfer. In practice, the consent is valid only if it is prior the data transfer, freely given, specific, written and the data subject was informed properly.

The prior consent has to be a positive act which is given in advance the data transfer (opt-in) thus it is not acceptable if the data subject can object against to the transfer only after it occurred (opt out).

Any doubt as to whether the consent has really been given in advance would make it inapplicable.²⁴ (e. g. the Working Party recommended²⁵ the use of boxes on Internet sites to be ticked by the data subject as an indication of his prior consent, thus using preticked boxes fails to fulfil the condition that consent must be a clear and unambiguous indication of wishes.)

²⁰ The countries that were found adequate by the Working Party: Switzerland, Argentina, Canada, the Bailiwicks of Guernsey and Jersey, Isle of Man and Israel.

²¹ Working Party on the Protection of Individuals with regard to the Processing of Personal Data, *OPINION 1/99 concerning the level of data protection in the United States and the ongoing discussions between the European Commission and the United States Government*

<http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/1999/wp15en.pdf> (2013. 02. 18.)

²² Lothar Determann: i. m. p. 26.

²³ Directive 95/46/EC, Article 26. 1§ (a)

²⁴ Article 29 Working Party: *Working document on a common interpretation of Article 26(1) of Directive 95/46/EC*, 1995. p. 6.

²⁵ Article 29 Working Party: *Opinion 5/2004 on unsolicited direct marketing communications under Article 13 of Directive 2002/58/EC*, WP 90, of 27 February 2004. point 3.2.

De iurisprudencia et iure publico

The consent which is freely given means a real choice for the data subject thus it is unacceptable when the data subject hasn't other option (e. g. passenger data has to be sent before the departure of the airplane)²⁶

V.2. Necessity under contract

The transfer of data is allowed if the transfer is necessary for the performance of a contract between the data subject and the controller or the implementation of precontractual measures taken in response to the data subject's request.²⁷

In this case the contractual obligations which are desired to be fulfilled by the data subject cannot be carried out without the data transfer (e. g. travel agencies have to send the personal data of the traveller to hotels and airlines, data has to be sent for shipment of packages via post) thus it is necessary.

V.3. Interest of the data subject

Under this option the transfer is necessary for the conclusion or performance of a contract concluded in the interest of the data subject between the controller and the third party.²⁸

This case is similar to the "necessity under contract" because it has to pass the "necessity test" which means that there has to be a close and substantial connection between the data subject's interest and the purposes of the contract. (e. g. international groups manage stock option schemes for certain categories of their employees, thus they have to conclude contract with financial service providers for the interest of the beneficiary data subject)

V.4. Necessity under statutes

Data transfers can be required by European laws but this is a rare case (e. g. arrangements for cross-border employee secondments where employers have to share data with each other and authorities in both countries).

V.5. Safe Harbour

The United States Department of Commerce and the EU Commission negotiated the Safe Harbor Agreement because the regulation of data protection in the USA wasn't found adequate by the EU.

The Safe Harbor Agreement regulates the onward transfers of personal data from the EU to the USA and from the USA to elsewhere. The agreement doesn't cover direct data transfers from the EU to any other country than USA.²⁹

Companies in the United States can voluntarily adhere to the Safe Harbor Principles through self-certification and after that these organizations will be able to provide adequate level of protection from the European Union's point of view.³⁰

Only those companies can join the SH program that are under the jurisdiction of the Federal Trade Commission (FTC). US air carriers and ticket agencies can join if they are under the jurisdiction of the Department of Transportation.

²⁶ Article 29 Working Party: *Opinion 6/2002 on transmission of passenger manifest information and other data from airlines to the United States*. 2002. p. 7.

²⁷ Directive 95/46/EC, Article 26. 1§ (b)

²⁸ Directive 95/46/EC, Article 26. 1§ (c)

²⁹ Lothar Determann: i. m. p. 31.

³⁰ Daniel J. Solove & Paul M. Schwartz: i. m. p. 174.

The onward data transfer from the Safe Harbor participant to other data controller requires the notice and/or the consent of the data subject: notice and providing choices (opt out) are enough in general but opt in is necessary when sensitive data is transferred and there is no exception for intra-group transfers. Data transfer agreement is not required but the recipient data controller has to be a Safe Harbor member or otherwise a subject of the EU data protection law.

V.6. Binding Corporate Rules (BCR)

"Binding Corporate Rules are internal rules (such as a Code of Conduct) adopted by multinational group of companies which define a global policy with regard to the international transfers of personal data within the same corporate group to entities located in countries which do not provide an adequate level of protection."³¹

The BCR were developed by the Article 29 Working Party which can permit intra-group transfers of personal data for multinational corporations and international organizations.

The BCR form a stringent, intra-corporate global privacy policy or code in practice which reflect and safeguard the EU data protection rules in a group of companies. The Binding Corporate Rules don't legitimize data transfers outside the organization thus it is not possible to transfer data to customers, suppliers, business partners, government agencies and other entities.

There are no official pre-approved templates of the Binding Corporate Rules but the Article 29 Working Party has issued a guideline on what topics need to be addressed in the BCR and how they can be negotiated and approved by the national authorities.

BCR must contain in particular: privacy principles (transparency, data quality, security, etc.), tools of effectiveness (audit, training, complaint handling system, etc.) and an element proving that BCR are binding (the BCR has to be enforceable by the "data subject" and the BCR must indicate a clear duty of cooperation with data protection authorities in the EU).

The problem with the Binding Corporate Rules is that the approval has to be acquired from each data protection authority in each of the countries from where the personal data would be transferred. The Working Party wanted to make this approval process easier by developing the "standard application" which means that just one single copy of a form should be submitted to one data protection authority ("lead data protection authority").³²

V.7. Data Transfer Agreement (standard contractual clauses)

The data transfer agreement is concluded between the data exporter (within the EEA) and the importer (outside the EEA) which can be an adequate safeguard with the approval of the competent authority.

The standard contractual clauses (SCC) are templates of the data transfer agreements that were promulgated by the European Commission. There are two types of SCC: the first types of agreements were made for data transfers to data controllers and the second types were made for transfers to data processors.³³

The parties of the SCC are under the force of the EU data protection law thus they have to follow its rules and it is important that the contractual obligations can be enforced by the data

³¹ Overview on Binding Corporate rules

http://ec.europa.eu/justice/data-protection/document/international-transfers/binding-corporate-rules/index_en.htm (2015. 01. 10.)

³² Article 29 Data Protection Working Party: *Explanatory Document on the Processor Binding Corporate Rules*, http://ec.europa.eu/justice/data-protection/article-29/documentation/opinionrecommendation/files/2013/wp204_en.pdf (2012. 04. 19.)

³³ Lothar Determann: i. m. p. 30.

subject as a third-party beneficial against either party in a local court under local law. The parties are permitted to modify the SCC or make their own agreement.

Companies are allowed to implement the SCC in a wider contract and add other clauses if the modification won't contradict it or derogate the fundamental rights or freedoms of the data subjects.³⁴

It is possible that the parties add more safeguards and rights of the data subject but these additional clauses are not covered by the third party beneficiary rights thus the data subjects are not able to enforce them.³⁵

The problems with the companies own (or modified) data transfer agreements and the modified SCC are that these documents have to be approved by local authorities which can be time and money consuming and they will be under the scope of the supervising of the EU and local authorities.

The SCC made for transferring data to data processors outside the EU have to be signed by the contractors (subprocessors, e. g. payroll provider) of the data processor which is difficult or nearly impossible in a lot of cases (e. g. a financial service provider would have to make the contract signed with its credit card provider, internet service and financial background provider).

The advantages and the disadvantages of the compliance methods

	advantages	disadvantages
Consent	-both can be suited by the interest of the parties -cheap and fast	-there are situations where the consent cannot be applied (e. g. the consent of the employee does not count freely given)
Necessity under contract		-the "necessity" can be scrutinized by the data protection authorities
Binding Corporate Rules	-in a certain organization the BCR are suitable to send any type of data to anywhere on the world	-data can be sent only inside of the organization -there are no official templates -BCR have to be approved by the Data Protection authorities -the process is time consuming and expensive
Standard Contractual Clauses	-the SCC are suitable to send any type of data to anywhere on the world -there are templates	-onward data transfers require the recipient to sign the data transfer agreement
Safe Harbor	-the application process is easy, cheap and fast	-geographically restricted: data can be sent directly only into the United States

Table 1: the advantages and the disadvantages of the compliance methods

³⁴ Article 29 Data Protection Working Party: *Opinion 1/2001 on the Draft Commission Decision on Standard Contractual Clauses for the transfer of Personal Data to third countries under Article 26(4) of Directive 95/46*, <http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2001/wp38en.pdf> (2012. 05. 22.)

³⁵ European Commission: *Standard contractual clauses for the transfer of personal data to third countries - Frequently asked questions*, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-05-3_en.htm (2001. 01. 26.)

VI. The future: the proposed EU regulation and the United Nations resolution

"I will include easier access to one's own data in the new rules. People must be able to easily take their data to another provider or have it deleted if they no longer want it to be used."

- EU Justice Commissioner Viviane Reding (January 2012)

VI.1. The Proposed EU regulation

The European Commission revealed a draft legislative package to establish a unified European data protection law on 25 January 2012. The package includes a draft "General Data Protection Regulation" (the "Regulation") that will be directly applicable in all Member States of the European Union replacing the different data protection laws currently in force in the different Member States.³⁶

The proposed new EU data protection regime extends the scope of the EU data protection law to all foreign companies processing data of EU residents. It provides for a harmonization of the data protection regulations throughout the EU, thereby making it easier for US companies to comply with these regulations; however, this comes at the cost of a strict data protection compliance regime with severe penalties of up to 2 % of worldwide turnover.³⁷

The biggest proposed changes of the EU data protection law:

- a) The proposed EU data protection regulation will be applied for all non-EU companies without any establishment in the EU, provided that the processing of data is directed at EU residents. This may force for example US companies not only to comply with EU law, but also to establish a data protection management, for example by appointing a "European" data protection officer.
- b) As a general rule, any processing of personal data will require providing clear and simple information to concerned individuals as well as obtaining specific and explicit consent by such individuals for the processing of their data (opt-in), other than in cases in which the data protection regime explicitly allows the processing of personal data.
- c) The Regulation will make a safe transfer of data outside of the EU (including the procession of data in clouds) easier in the event that the parties involved commit themselves to binding corporate rules.
- d) New privacy rights, including data subject's "right of portability" and the "right to be forgotten", will be established in the EU. The "right of portability" will allow a transfer of all data from one provider to another upon request, for example transfer of a social media profile or email, whereas the "right to be forgotten" will allow people to wipe the history clean.
- e) The processing of data of individuals under the age of 13 will require parental consent in general which will make it more difficult for companies to conduct business which is aiming at minors.
- f) All companies will be required to notify EU data protection authorities and individuals whose data are concerned by any breaches of data protection without undue delay that is within 24 hours.
- g) A strict sanction regime will be established in case of breach of the EU data protection law allowing data protection authorities to impose penalties of up to 2 % of a company's worldwide turnover in the case of severe data protection breaches.

³⁶ M Law Group, <http://www.mlawgroup.de> (2014. 12. 20.)

³⁷ Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation), http://ec.europa.eu/justice/data-protection/document/review2012/com_2012_11_en.pdf (2014. 05. 7.)

The Data Protection Directive of 1995 stuck in the lawmaking process for more than two years. It is expected therefore that the Regulation to come into force in medium term only, which gives to all lobby groups enough time to try to engage lawmakers to change or amend the draft Regulation.

VI.2. The proposed United Nations resolution

The future of the data protection law depends on a lot of circumstances but the most important thing is that the USA has the "hegemony of the web": the most dominant web companies (e. g. Facebook, Google, Microsoft, Twitter, even Apple with its web services) have been incorporated in the USA and their headquarters are there.

Even the Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN) is based in the States which is a non-profit organization that is "assigning domain names and establishing common web standards"³⁸

This hegemony was not a problem until the NSA³⁹ scandal: Edward Snowden, who was an employee of the National Security Agency, revealed that the agency is able to access information stored by major US technology companies, often without individual warrants, as well as mass-intercepting data from the fibre-optic cables which is the backbone of the global phone and internet networks.

The agency has also worked to undermine the security standards upon which the internet, commerce and banking rely.⁴⁰ A lot of politicians and leaders were under the NSA surveillance (e. g.: Angela Merkel) which growth the scandal bigger and made the leaders angry.

Germany and Brazil proposed United Nations resolution calling for stronger internet privacy protection, echoing an impassioned speech that Brazilian president Dilma Rousseff delivered to the organization in September, after it was reported that the NSA conducted surveillance in her office. The UN General Assembly resolutions are not legally binding but they reflect the opinion of the world and carry moral and political weight. The draft resolution proposes expanding the protection guaranteed in a key global human rights treaty, the International Covenant on Civil and Political Rights, to electronic communications and privacy.⁴¹

German Ambassador Peter Witting asked, while introducing the jointly sponsored German-Brazilian resolution to the UN General Assembly committee that deals with human rights:

"Today, there seem to be hardly any technical limitations for accessing, storing or combining personal data. But should everything that is technical feasible also be allowed? Where do we draw the line between legitimate security concerns and the individual right to privacy? And how do we ensure that human rights are effectively protected both offline and online?"

³⁸ Amar Tooron: *Will the global NSA backlash break the internet?*

<http://www.theverge.com/2013/11/8/5080554/nsa-backlash-brazil-germany-raises-fears-of-internet-balkanization> (2013. 11. 8.)

³⁹ The National Security Agency (NSA) is the USA's signals intelligence agency which focuses on overseas, rather than domestic, surveillance. It is the phone and internet interception specialist of the USA, and is also responsible for code breaking.

⁴⁰ The Guardian: *The NSA Files*, <http://www.theguardian.com/world/the-nsa-files> (2014. 11. 25.)

⁴¹ Peter James Spielmann: *Brazil, Germany debut on web privacy resolution*.

<http://bigstory.ap.org/article/brazil-germany-debut-un-web-privacy-resolution> (2013. 11. 7.)

Mikola Orsolya Irén PhD-hallgató,
Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar

IX. évfolyam | Vol. IX
2015/1. szám | No. 1/2015
Tanulmány | Article
www.dieip.hu

A fogyatékossgal élő személyek munkaerőpiaci kiszolgáltatottságáról és a munkáltatók ésszerű alkalmazkodási kötelezettségének hiányáról – az EuB HK Danmark ügyének ismertetése

A fogyatékossgal változó fogalma¹ az Európai Unió Bírósága (továbbiakban: EuB) által a 2000-es évek közepe után, esetről esetre fejlődött, a Foglalkoztatási Irányelv² keretét töltve meg tartalommal,³ amely célja többek között a fogyatékossgal élő személyek a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem általános kereteinek a meghatározása.⁴

A Chacón Navas⁵, a Coleman ügy⁶ után a most ismertetésre kerülő HK Danmark ügy⁷ értelmezte, tágította egyrészt a fogyatékossgal fogalmát, másrészt az ésszerű alkalmazkodási munkáltatói kötelezettségét, annak megoldási lehetőségeit, amely kiemelt szerepet kap a Kaltoft ügy⁸ fényében, mely révén a túlsúlyos személyt is fogyatékossgal élő személlyel azonos védelem illeti meg, amennyiben túlsúlyából kifolyólag korlátozva van a teljes, hatékony és más munkavállalókkal s szakmai életben való egyenlő szerepvállalás tekintetében.

Írásom célja a HK Danmark ügy ismertetése, a fogyatékossgal kapcsolatos bírói interpretációk evolúciójának egy jelentős állomásának kritikai megvizsgálása, a klasszikus esetismertetés strukturáját követve.

¹ A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény Preambulum e) bekezdés.

² 2000. november 27-ei 2000/78/EK tanácsi irányelv a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról. HL L 303., 79. o.

³ Quinn, Gerard: *Disability Discrimination Law in the European Union*. In Meenan (szerk.): *Equality Law in an Enlarged European Union: Understanding the Article 13 Directives*. Cambridge University Press, 2007. p. 146.

⁴ Foglalkoztatási Irányelv 1. cikk.

⁵ C-13/05. sz. Sonia Chacón Navas kontra Eurest Colectividades SA ügyben 2006. július 11-én hozott ítélet. [EBHT 2006., I-6467.]

⁶ C-303/06. sz. S. Coleman kontra Attridge Law és Steve Law 2008. július 17-ei ítélete. [EBHT I-05603.]

⁷ C-335/11. sz. HK Danmark, képviseletében Jette kontra Dansk almennyttigt Boligselskab és a C-337/11. sz. HK Danmark, képviseletében Lone Skouboe Werge kontra Dansk Arbejdsgiverforening képviseletében Pro Display A/S egyesített ügyekben 2013. április 11-én hozott ítélet. [ECLI:EU:C:2013:222]

⁸ C-354/13. sz. Karsten Kaltoft nevében eljáró Fag og Arbejde (FOA) kontra a Billund Kommune nevében eljáró Kommunernes Landsforening (KL) ügyben 2014. december 18-án hozott ítélet. EBHT-ban még nem tették közzé.

I. Az ügyek tényállása

A dán elsőfokú kereskedelmi és tengerjogi bíróság (*Sø- og Handelsret*, továbbiakban: dán bíróság), két, előtte folyamatban levő ügyben előzetes döntéshozatal iránti kérelemmel fordult⁹ az EuB-hoz. Egyrészt a Jette Ring (nevében eljáró: HK Danmark¹⁰) és a DAB¹¹, másrészt a Lone Skouboe Werge (nevében eljáró: HK Danmark) és a csődeljárás alatt álló Pro Display (nevében eljáró: Dansk Arbejdsgiverforening) ügyében, melyeket ítélethozatal céljából egyesítették, tekintettel¹² az ügyekben felmerült kérdések azonosságra.¹³

Az egyesített eljárás a Foglalkoztatási Irányelv 1., 2. és 5. cikkeinek értelmezésére vonatkozik, melyek célja többek között a fogyatékossgal élő személyek hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem általános kereteinek megfogalmazása¹⁴, ezen felül a hátrányos megkülönböztetés fogalma¹⁵ és a fogyatékos személyek igényeihez való ésszerű alkalmazkodás, mely intézkedések az egyenlő bánásmód elvének megvalósulása céljából szükségesek.¹⁶

I.1. A Ring-ügy

A C-335/11. számú ügy alapállása szerint Jette Ring (továbbiakban: Ring) 1996 óta munkaviszonyban állt egy szociális lakásokat építő dán társaságnál, a DAB-nál (továbbiakban: DAB). Ring a 2005-ös év folyamán több alkalommal hiányzott munkahelyéről, melynek hátterében ún. osteoarthritis, degeneratív ízületi gyulladás állt, ami krónikus, ágyéki csigolyatáji fájdalmat okozott. Az orvosok ezt egy kialakult állapotnak ítélték, amely nem is kezelhető és nem is gyógyítható. Ebből következően arra vonatkozóan, hogy mikor tudja, illetve egyáltalán újra tudja-e kezdeni szakmai tevékenységét teljes munkaidőben, semmilyen előrejelzést nem lehetett tenni.

A DAB végül, körülbelül fél évvel a betegséggel teli időszak után, 2005. november 24-én levélben tájékoztatta Ringet munkaviszonyának megszüntetéséről és elbocsátásáról. Arra hivatkozott, hogy a munkáltatók és az alkalmazottak közötti jogviszonyról szóló törvény¹⁷ szerint a munkavállaló elbocsátható a hónap végétől számított egy hónap, tehát az általános időtartamnál rövidebb felmondási idő mellett abban az esetben, ha a munkavállaló a legutóbbi 12 hónap alatt összesen legalább 120 nap fizetett betegszabadságot vett igénybe.¹⁸ E felmondáson kívül azonban a DAB részéről semmilyen olyan intézkedés nem történt – mint például állítható magasságú asztal beszerzése, vagy részmunkaidős foglalkoztatás felajánlása –, mely a kialakult helyzet megoldását segítette volna, miközben a munkáltató alapvetően kínált részmunkaidős állásokat.¹⁹ Mindemellett azonban Ring munkaviszonyának megszüntetése után a DAB átalakította a munkavégzés helyét, többek között „magasságában állítható munkaasztalok” kerültek elhelyezésre, illetve meghirdetett

⁹ Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. (HL C 326., 2012.10.26., 1-390.o.) 267. cikke alapján.

¹⁰ HK Danmark, Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund Danmark, vagyis Kereskedelmi és Irodai Alkalmazottak Dán Szövetsége.

¹¹ DAB, Dansk almennting Boligelskab.

¹² A Bíróság elnöke a 2011. augusztus 4-i végzésével az írásbeli és a szóbeli szakasz lefolytatása, valamint az ítélethozatal céljából egyesítette a C-335/11. sz. és a C-337/11. sz. ügyeket. HL C 269. 2011.9.10.

¹³ A Sø- og Handelsret (Dánia) által 2011. július 1-jén benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem – A Jette Ring nevében eljáró HK Danmark kontra Dansk almennting Boligelskab DAB C-335/11. sz. ügyben. HL C 269., 2011.9.10., 31-32.o.

¹⁴ Foglalkoztatási Irányelv 1. cikk.

¹⁵ Foglalkoztatási Irányelv 2. cikk.

¹⁶ Foglalkoztatási Irányelv 5. cikk.

¹⁷ Lov om retsforholdet mellem arbejdsgivere og funktionærer Funktionærlov, Az alkalmazottakról szóló törvény, a továbbiakban: FL, vagy dán jog.

¹⁸ FL. 5. §-ának (2) bek.

¹⁹ Kokott főtanácsnok indítványa a C-335/11. és a C-337/11. sz. egyesített ügyekben. 2012.12.6. 13. pont.

De iurisprudencia et iure publico

egy hasonló munkaköri leírással rendelkező részmunkaidős állást az egyik közeli regionális irodájában.²⁰

Az elbocsátás után néhány hónappal, 2006. február 1-jén Ring újra munkába állt egy másik társaságnál, az ADRA Danmarknál, mint recepciós, ahol részmunkaidőben, heti 20 órában foglalkoztatták és többek között egy állítható magasságú íróasztalt is biztosítottak számára.

I.2. A Werge-ügy

Lone Skouboe Werge (továbbiakban: Werge) 1998-ban kezdte munkaviszonyát a Pro Display-nél, mint irodai asszisztens. Öt évvel később, 2003. december 19-én egy közlekedési balesetben ún. ostorcsapásos sérülést szenvedett, amelynek következtében három hetes betegszabadságra kényszerült. Wergének különböző tünetei a balesetet követően is megmaradtak, így például a vállakba és a felkarba kisugárzó nyaki fájdalom, rágási problémák, fáradtság, koncentrációs és memóriazavarok, fogalmazási nehézségek, túlzott zajérzékenység, alacsony stressztűrő képesség és szédülés.²¹

Ezek ellenére az ezt követő időszakban csak néhány nap betegszabadság erejéig volt távol munkahelyétől, azonban 2004. november 4-én a Pro Display ügyvezetője elektronikus körlevelében arról tájékoztatta a munkavállalókat, hogy Werge közös megállapodásuk alapján négy hétre ismét betegállományba vonul, amely alatt naponta nagyságrendileg négy órát fog dolgozni, majd 2005. január 10-től kezdődően Wergét teljes időszaki betegszabadságra küldték.

Egy 2005. január 17-én kiállított orvosi jelentés 2005. január 10-től munkaképtelennek nyilvánította Wergét, majd későbbi felülvizsgálat során megállapításra került, hogy a munkaképtelenség várható időtartamát nem lehet megállapítani.

Ezt követően 2005. április 21-én a Pro Display arról tájékoztatta Wergét, hogy 2005. május 31-én lejáró, egy hónapos felmondási idővel elbocsátja.

Werge elbocsátását követően részt vett egy munkaképesség-felmérési vizsgálaton, mely során munkaképességét heti nyolc órás, lassú munkavégzésben állapították meg, végül pedig 2006 júniusában a munkaképtelensége miatt rokkantsági nyugdíjba helyezték. Rokkantságának fokát a munkahelyi balesetek és foglalkozási betegségek hivatala 10 százalékban, munkaképességének csökkenését 65 százalékban állapította meg.

II. Pertörténet

A két alapeljárás felperese, Ring és Werge nevében eljáró HK Danmark nevű munkavállalói szakszervezet a munkáltatói felmondások ellen a Sø- og Handelsrettenhez benyújtott jogorvoslati kérelmében azt állította, hogy az általa képviselt személyek fogyatékos személyeknek minősülnek, ezért a munkáltatók kötelesek (lettek volna) számukra munkaidő-csökkentést felajánlani, amely kötelezettségük a Foglalkoztatási Irányelv 5. cikkéből fakad.

Az érdekképviselőt azt is állította továbbá, hogy a két munkavállalóval szemben az FL 5.§-ának (2) bekezdése nem alkalmazható, mivel a betegszabadságuk (és ebből következő távollétük) nem egyszerű, „alkalmi” betegség, hanem fogyatékoságuk következménye.

A munkáltatók ezzel szemben mindkét alapügyben vitatták, hogy az alperesek egészségi állapota a Foglalkoztatási Irányelv értelmében a „fogyatékoság” fogalma alá tartozna. Érvük, hogy az őket érintő egyetlen károsodás az, hogy nem képesek a teljes munkaidős munkavégzésre. Vitatták továbbá azt is, hogy a munkaidő csökkentése a Foglalkoztatási Irányelv 5. cikkében kilátásba helyezett intézkedésekhez tartozna, Azt is állították, hogy a fogyatékoságból fakadó

²⁰ Kokott főtanácsnok indítványa 14. pont.

²¹ Kokott főtanácsnok indítványa 17. pont

betegség miatti távollét nem különböztetendő meg az egyéb betegségből fakadó távolléttól, így a munkavállaló FL 5.§-ának (2) bekezdésére alapozott elbocsátása nem minősül hátrányos megkülönböztetésnek, vagyis ebből következően nem ellentétes a Foglalkoztatási Irányelvvel.

A kérdés előterjesztése során a dán bíróság rámutatott arra, hogy az EuB korábbi Chacón Navas-ügyben hozott ítéletében²² kimondta: ahhoz, hogy a szakmai életben történő részvételre való képesség korlátozottsága beletartozzon a „fogyatékossg” fogalmába, elérje ezt a „szintet”, valószínűsíthetően hosszú időtartamúnak kell lennie.

A fent leírt körülményekre tekintettel a dán bíróság felfüggesztette az eljárást, s az EuB-hoz fordult.

II.1. A felmerült kérdések

(I) A Foglalkoztatási Irányelv szerinti fogyatékossg-fogalom hatálya alá tartozik-e az a személy, aki fizikai, mentális vagy pszichológiai sérülés miatt nem, vagy csak korlátozottan képes a munkavégzésre a korábbi, Chacón Navas-ügyben hozott ítéletben meghatározott időtartamnak, tehát egy hosszabb időnek megfelelő időszakban?

E fogalom hatálya alá tartozik-e a diagnosztizált gyógyíthatatlan betegség által okozott állapot, illetve a diagnosztizált ideiglenes betegség által okozott állapot?

(II) A Foglalkoztatási Irányelv szerinti értelemben tekinthető-e fogyatékossgnak az a megváltozott munkaképesség, amely nem igényel különös vagy más hasonló ellátást, csupán azt jelenti, hogy az érintett személy teljes munkaidőben nem képes a munkavégzésre?

(III) A Foglalkoztatási Irányelv 5. cikke szerinti intézkedések közé tartozik-e a munkaidő csökkentése?

(IV) A Foglalkoztatási Irányelvvel ellentétes-e a nemzeti jog azon előírásának alkalmazása, amelynek értelmében a munkáltató rövidebb felmondási idő alkalmazása mellett elbocsáthatja azt a munkavállalót, aki valamely egymást követő 12 hónap alatt összesen 120 napig fizetett betegszabadságot vesz igénybe, abban az esetben, ha a munkavállalót a Foglalkoztatási Irányelv szerint fogyatékosnak kell tekinteni, valamint a távollét oka a fogyatékossg, vagy a távollétet az okozta, hogy a munkáltató nem alkalmazott a különös helyzetnek megfelelő intézkedéseket annak érdekében, hogy a fogyatékos személy el tudja végezni a munkáját?

III. Az ítélet érvelése

III.1. A fogyatékossg fogalmának meghatározása

Az első (I.) és második (II.) kérdésre az EuB együttesen keresi a választ, mivel mindkettő a fogyatékossg fogalmának meghatározására vonatkozik, melyhez meg kell vizsgálni a Foglalkoztatási Irányelv célját²³, mely a fogyatékossgon alapuló, foglalkoztatás és munkavégzés során alkalmazott hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem általános kereteit meghatározza.²⁴

Ugyanakkor a Foglalkoztatási Irányelv maga nem határozza meg a „fogyatékossgot”, mint fogalmat, melyre korábban a Chacón Navas-ügyben már sor került, ahol rögzítette, hogy a fogalom alatt olyan korlátozottságot kell érteni, amely különösen valamely testi, szellemi vagy lelki ártalmon alapul, és az érintettet akadályozza a szakmai életben való részvételben. S a korlátozottságnak ezen túlmenően hosszú időtartamúnak kell lennie.²⁵

²² Chacón Navas-ügy. 45. pontja.

²³ Foglalkoztatási Irányelv 1. cikke.

²⁴ Chacón Navas-ügy 41. pont.

²⁵ Chacón Navas-ügy 43. pont.

A fogyatékossgal élő személyek munkaerőpiaci kiszolgáltatottságáról és a munkáltatók ésszerű alkalmazkodási kötelezettségének hiányáról – az EuB HK Danmark ügyének ismertetése

2010-ben azonban, tehát néhány évvel a Chacón Navas-ügyben hozott ítélet után, az Európai Unió megerősítette²⁶ a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezményt, mely követően az Egyezmény rendelkezései az unió jog szerves részét képezik.

Az ENSZ-egyezmény elismeri, hogy a fogyatékossgal élő személyek és attitűdbeli, illetve a környezeti akadályok kölcsönhatásának következménye, amely gátolja őket a társadalomban való teljes és hatékony, másokkal azonos alapon történő részvételben.²⁷ A fogyatékossgal élők körét pedig úgy határozza meg, hogy fogyatékos az a személy, aki hosszan tartó fizikai, értelmi, szellemi vagy érzékszervi károsodással él, amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását, s mindez hosszan tartó károsodás.²⁸

Megállapítható tehát, hogy amennyiben valamely, főleg testi, szellemi vagy lelki ártalmon alapuló betegség – legyen akár gyógyítható, akár gyógyíthatatlan – olyan korlátozottsággal jár, amely – egyéb akadályokkal együtt – akadályozhatja az adott személyt abban, hogy teljes, hatékony és más munkavállalókkal egyenlő szerepet vállaljon a szakmai életben; illetve ez a korlátozás hosszan tartó, úgy ez a Foglalkoztatási Irányelv értelmében beletartozhat a „fogyatékossgal” fogalma alá.

Ugyanakkor meg kell határozni, hogy csak az ilyen korlátozást okozó betegségek tartoznak-e a Foglalkoztatási Irányelv hatálya alá, ugyanis a betegséget önmagában nem lehet olyan további oknak tekinteni, amellyel kiegészítendő azok, amelyek alapján a hátrányos megkülönböztetést tiltja a Foglalkoztatási Irányelv.²⁹ Az ugyanakkor, hogy az adott személy csak korlátozottan képes a munkavégzésre, még nem gátolja meg, hogy egészségi állapotát tekintve a „fogyatékossgal” kategóriájába essen.

A fogyatékossgal, mint állapot – a munkáltatók érvelésével szemben – ugyanis nem jelenti szükségszerűen a munkára való teljes képtelenséget. Tehát attól még, hogy egy adott személy csak részmunkaidőben képes a munkavégzésre, még ugyanúgy beletartozhat a „fogyatékossgal” fogalmába.

Ez az értelmezés egyezik a Foglalkoztatási Irányelv célkitűzésével is, amely szerint a legfontosabb, hogy a fogyatékos személy hozzáférjen a munkához, nem pedig az – ahogyan azt a DAB és a Pro Display értelmezte –, hogy teljes munkaidőben, a nem fogyatékosokkal egyenlő mérce alá essen.

Lényeges ugyanakkor, hogy a munkáltató által megteendő, arányos alkalmazkodás érdekében hozott intézkedések irrelevánsak a fogyatékossgal megállapítása szempontjából, ahogyan a Foglalkoztatási Irányelvben a fogyatékossgal fogalma³⁰ is megelőzi az ésszerű alkalmazkodásról szóló klauzulát³¹. Ezek az intézkedések tehát következményei, de nem alkotóelemei a fogyatékossgalnak.

Az EuB így a Foglalkoztatási Irányelv „fogyatékossgal” fogalmát úgy értelmezte, hogy az magában foglalja az orvosilag akár gyógyíthatónak, akár gyógyíthatatlannak minősített betegség által okozott kóros állapotot, mely főleg testi, szellemi vagy lelki ártalmon alapuló olyan korlátozottsággal jár, amely – számos egyéb akadállyal együtt – korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és más munkavállalókkal egyenlő szerepvállalását a munkavégzés tekintetében, úgy, hogy ez a korlátozottság hosszan tartó.

²⁶ A Tanács 2010/48/EK határozata (2009. november 26.) a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezménynek az Európai Közösség által történő megkötéséről. HL L 23, 2010.01.27. 35-36

²⁷ ENSZ-egyezmény Preambulum e) bek.

²⁸ ENSZ-egyezmény 1. cikk második bek.

²⁹ Chacón-Navas ügy 57. pont.

³⁰ Foglalkoztatási Irányelv 1. cikk.

³¹ Foglalkoztatási Irányelv 5. cikk.

III.2. A munkaidő-csökkentés megítélése

A harmadik (III.) kérdés az esetre vonatkoztatva annak tisztázására irányul, hogy a munkáltatók által alkalmazott munkaidő-csökkentés megfelelő és arányos alkalmazkodási intézkedésnek tekinthető-e.

A Foglalkoztatási Irányelv előírja, hogy a munkáltatónak meg kell tennie a megfelelő intézkedéseket a fogyatékos személy munkához jutásának, munkavégzésének megkönnyítéséért³², azonban kifejezetten a munkáltatók által alkalmazott munkaidő-csökkentés, munkaidő-beosztás nem szerepel a felsorolásban, ezért szükségessé válik a fogalom értelmezése.

A munkáltatók érvelése szerint a megfelelő intézkedések meghozatala, mint előírás olyan elemekre vonatkozik, mint a munkaidő-beosztás, a munkatempó, a szünetek átszervezése, annak érdekében, hogy a fogyatékos munkavállaló helyzetét minél inkább megkönnyítse, hátrányát minél jobban csökkentse.

Ugyanakkor a Foglalkoztatási Irányelv egyik pontjából sem következik, hogy a „munkaidő-beosztás” fogalma kizárólag az ilyen elemekre lenne korlátozva, illetve ebből ki lenne zárva a munkaidő kialakítása, különös tekintettel arra a lehetőségre, hogy a teljes munkaidős munkavégzésre nem képes fogyatékos személyek munkájukat részmunkaidőben végezhessek.

Az ENSZ-egyezmény szerint az „ésszerű alkalmazkodás” az elengedhetetlen és megfelelő módosításokat és változtatásokat jelenti³³, amelyek nem jelentenek aránytalan és indokolatlan terhet, és adott esetben szükségesek, hogy biztosítsák a fogyatékossgal élő személy alapvető emberi jogainak és szabadságainak a mindenkit megillető, egyenlő mértékű élvezetét és gyakorlását. Ebből egyértelmű, hogy az Egyezmény célja az alkalmazkodás fogalmának minél szélesebb kitágítása.

Ezért tehát a Foglalkoztatási Irányelvet sem szűkítően, hanem általánosságban úgy kell értelmezni, hogy olyan intézkedéseket kell tennie a munkáltatónak, amelyek célja azon akadályok megszüntetése, amelyek korlátozzák a fogyatékos személyt a teljes, hatékony, más munkavállalókkal egyenlő szerepvállalásban.

Amennyiben tehát a munkaidő beosztása kifejezésen azt a tempót is érteni lehet, amellyel a munkavállaló a munkát elvégzi, nem zárható ki, hogy a munkaidő csökkentése a Foglalkoztatási Irányelv szerinti, megfelelő alkalmazkodási intézkedésnek minősülhet.

Ugyanakkor másrésről azt is ki kell hangsúlyozni, hogy a Foglalkoztatási Irányelv nem kívánja meg³⁴ olyan személy felvételét vagy – esetünkben – továbbfoglalkoztatását, aki nem képes az adott állás alapvető feladatainak ellátására a fogyatékos személyek érdekében hozott megfelelő intézkedések megtételére vonatkozó kötelezettség sérelme nélkül.

Az intézkedések ésszerűsége ezzel együtt magában foglalja azt a követelményt is, hogy azok a munkáltató számára nem jelenthetnek aránytalan terhet. Figyelembe kell venni az ilyen intézkedésekkel összefüggésben a munkáltató oldalán felmerülő költségeket, kiadásokat, a vállalkozás nagyságát, pénzügyi erőforrásait, likviditását és az esetlegesen – akár a fogyatékos személy foglalkoztatásával összefüggően elérhetővé váló – támogatások, adókedvezmények lehetőségét is.³⁵ A dán kormány ezzel összefüggésben az eljárásban jelezte, a dán jog szerint van lehetőség arra, hogy a vállalkozások állami támogatásban részesüljenek a fogyatékos személyek munkaerőpiachoz való hozzáféréseinek megkönnyítésére irányuló intézkedésekért.

A Ring-ügyben már említett lényeges körülmény, hogy közvetlenül a munkavállaló elbocsátását követően a munkáltató álláshirdetést jelentetett meg, heti 22 órás, irodai alkalmazotti állásra. A rendelkezésre álló iratok nem tartalmazzak arra vonatkozó magyarázatot, hogy ezt az állást miért nem tölthette volna be az elbocsátott munkavállaló, illetve miért nem ajánlották ezt fel

³² Foglalkoztatási Irányelv 5. cikk, ill. (20) preambulumbek.

³³ ENSZ-egyezmény 2. cikk negyedik bek.

³⁴ Foglalkoztatási Irányelv (17) preambulumbek.

³⁵ Foglalkoztatási Irányelv (21) preambulumbek.

neki, miért kellett ehhez feltétlenül egy új alkalmazott felvétele, különösen figyelembe véve, hogy nem teljes, hanem részmunkaidős állásról van szó.

Az EuB ennek fényében a Foglalkoztatási Irányelv 5. cikkét úgy értelmezte, hogy a munkaidő csökkentése megfelelő alkalmazkodási intézkedésnek minősülhet, ugyanakkor annak megvizsgálása, hogy ennek az intézkedésnek az alkalmazása aránytalan terhet jelent-e a munkáltató számára, a nemzeti bíróság feladata.

III.3. A felmondási idő hosszúsága

A negyedik kérdés (IV.) először annak megfelelőségét vizsgálja, hogy az adott kritériumoknak megfelelő, rövidebb felmondási időt biztosító nemzeti szabályozás ellentétes-e a Foglalkoztatási Irányelvvel, mely kérdés eldöntéséhez a Chacón Navas-ügyben kimondottakra kell támaszkodni, miszerint a fogyatékossgal alapuló eltérő bánásmód csak akkor ellentétes a Foglalkoztatási Irányelvben írt védelemmel, ha az hátrányos megkülönböztetésnek minősül.³⁶

A lényeg ugyanis az lenne, hogy a fogyatékos munkavállaló védelemben részesüljön, tehát fogyatékosága miatt ne legyen semmilyen hátránya egy nem fogyatékos munkavállalóval szemben.

A dán szabályozás ugyanakkor nem tesz különbséget fogyatékos és nem fogyatékos, betegség miatt távollétre kényszerülő munkavállalók között³⁷, így nem lehet megállapítani, hogy a Foglalkoztatási Irányelvbe ütköző hátrányos megkülönböztetést vezet-e be, avagy sem.

Kimondható lenne tehát, hogy az a személy, akinek munkaviszonyát rövidebb felmondási idővel azért szüntetik meg, mert betegsége miatt a hivatkozott törvény hatálya alá esett, nem hivatkozhat hátrányos megkülönböztetésre.

Ugyanakkor önmagában az, hogy a nemzeti rendelkezés nem tesz különbséget a betegség és a fogyatékossgal között, közvetve igenis alkalmat adhat a hátrányos megkülönböztetésre. Ezzel összefüggésben ugyanis nyilvánvaló³⁸, hogy egy fogyatékos munkavállalóra nézve kockázatosabb a dán szabályozás, vagyis, hogy rövidebb felmondási idővel elbocsátják hiányzása miatt, hiszen neki nem csak az esetlegesen felmerülő betegségek, hanem a fogyatékossgából adódó betegségek, krónikus fájdalmak is veszélyt és potenciális hiányzás „kényszert” jelentenek. Ebben az esetben pedig a minden munkavállalóra egységesen meghatározott 120 napos szabály közvetetten hátrányos megkülönböztetést eredményezhet, amely így az a Foglalkoztatási Irányelv rendelkezésébe³⁹ ütközik.

Kérdés tehát, hogy a dán rendelkezés mennyiben indokolható, mennyiben tartalmaz arányos intézkedéseket, mi vele a jogalkotó célja, nem lépi-e túl a szükséges mértéket. Erre válaszul a dán kormány rámutatott arra, a rendelkezés éppen azt célozza, hogy a munkáltatókat ösztönözze a tartósan beteg, fogyatékos személyek foglalkoztatására, emellett a munkáltatókat is védve, lehetővé tegye számukra a rövidebb felmondási idővel történő elbocsátásukat, amennyiben az 120 napot meghaladóan nem képes munkáját a munkahelyén, megfelelően elvégezni. Ezzel együtt ugyanakkor a munkavállaló is jól járhat, hiszen méltányosan hosszú ideig alkalmazásban áll és betegszabadsága alatt is arányos juttatásban részesül. Tehát ránézésre ez akár egy „win-win szituáció” is lehetne. A dán kormány szerint a szabály összehangolja a két oldal, a munkáltató és a munkavállaló érdekeit, teret ad a szerződési szabadságnak és elősegíti a munkaerőpiac rugalmasságát, miközben a hagyományosan kiszolgáltatottabb munkavállalóknak védelmet kínál.

³⁶ Chacón Navas-ügy 48. pont.

³⁷ FL 5.§ (2) bek.

³⁸ Kokott főtanácsnok indítványa 67. pont.

³⁹ Foglalkoztatási Irányelv 2. cikk (2) bek. b) pont.

A fogyatékossgal élő személyek munkaerőpiaci kiszolgáltatottságáról és a munkáltatók ésszerű alkalmazkodási kötelezettségének hiányáról – az EuB HK Danmark ügyének ismertetése

Fontos ebben a körben arra is emlékeztetni, hogy a tagállamokat széles autonómia illeti meg mind a foglalkoztatáspolitikai célkitűzések, mind azok elérése érdekében alkalmazott eszközök meghatározása tekintetében.⁴⁰

A tagállamok azon célja, hogy egyes munkavállalói kategóriákat bevonjanak az aktív keresők körébe, tehát legitim és szabályos, a tagállamok önálló döntési jogkörébe tartozik. Így a munkaerőpiac rugalmasságának előmozdítása érdekében hozott intézkedések is ide sorolandók.

A munkáltatók azt, a korábban már említett tény is megerősítik, hogy a munkavállaló a betegszabadság ideje alatt az önkormányzati hatóságnál betegségi napidíj megtérítésére jogosult, amelynek összege ugyan alacsonyabb a teljes munkabéternél, mégis megfelelő kompenzációt biztosít, így tehát egyensúlyt teremt a munkavállaló és a munkáltató ellentétes érdekei között. A hosszan tartó betegszabadság miatti rövidebb felmondási idő pedig arra ösztönzi a munkáltatót, hogy ne a legkorábbi lehetséges időpontban bocsássa el a megbetegedett munkavállalót, hanem először foglalkoztassa tovább azért, mert a munkáltató tudja, hogy nagyon hosszú távollétek esetében ellentételezésképpen rövidül a felmondási idő.⁴¹

Ahhoz tehát, hogy választ adhassunk e kérdésre, a 120 napos szabályt vissza kell helyezni abba az összefüggésbe, ahol megvizsgálható, mennyiben okozhat ez sérelmet az egyes fogyatékos személyeknek.⁴² Itt figyelembe kell venni azt a tény, hogy a fogyatékos személyek a munkaerőpiacra történő beilleszkedéskor sokkal több rizikófaktorral kénytelenek számolni, mivel állapotuk miatt sajátos védelmi szükségleteik annak.⁴³

Az EuB végül a Foglalkoztatási Irányelvvel ellentétesnek minősített azt a nemzeti rendelkezést, amely szerint a munkáltató rövidebb felmondási idő alkalmazásával elbocsáthatja a fogyatékos munkavállalót 120 nap betegszabadság után, amennyiben a hiányzása bizonyíthatóan fogyatékossgából ered, kivéve, ha ez a rendelkezés jogszerű cél elérésére irányul és nem haladja meg a cél eléréséhez szükséges mértéket. Ezt azonban a nemzeti bíróságnak kell megvizsgálnia és mérlegelnie.

A kérdés második fele azt vizsgálja, hogy ellentétes-e a Foglalkoztatási Irányelv munkáltató számára előírt ésszerű alkalmazkodási kötelezettségével, ha a munkáltató ennek nem tett eleget és a munkavállaló ezért betegszabadságra kényszerül, mely a rövidebb felmondási idő lehetőségét megalapozza.

Ennek megvizsgálása a nemzeti bíróság kötelezettsége annak értékelése az arányossági teszt keretében – melynek során a fogyatékos munkavállaló és munkáltatója érdekeinek egymáshoz való viszonyítása útján megállapításra kerül –, hogy a meghozandó intézkedések a munkavállalótól reálisan elvárhatóak-e. Amennyiben a munkáltató nem hajtja végre ezeket a tőle elvárható, ésszerű intézkedéseket, nem felel meg a Foglalkoztatási Irányelvből eredő kötelezettségének, ezért mulasztásból pedig semmilyen jogi előnyre nem tehet szert. E kötelezettség ugyanis értelmét vesztené, ha az ésszerű intézkedések elmulasztása a fogyatékos munkavállalóval szembeni hátrányos bánásmódot igazolhatná. E rendelkezés értelme és célja szerint tehát a munkavállalónak az intézkedés megtétele elmulasztásából származó távolléte a felmondási idő csökkentését nem igazolhatja.⁴⁴

Amennyiben tehát megállapítást nyer, hogy a munkáltatónak felróható az, hogy a munkavállaló több mint 120 napot kényszerült betegszabadságon tölteni, úgy a rövidebb felmondási idő alkalmazása ellentétesnek fog minősülni a Foglalkoztatási Irányelvvel.

⁴⁰ Lsd. továbbá: C-141/11. sz. Torsten Hörmfeldt kontra Posten Meddelande AB ügyben 2012. július 5-én hozott ítélet. [EBHT-ban még nem tették közzé.] A továbbiakban: Hörmfeldt-ügy 32. pont; ill. C-152/11. sz. Johann Odar kontra Baxter Deutschland GmbH ügyben 2012. december 6-án hozott ítélet. [EBHT-ban még nem tették közzé.] 47. pont.

⁴¹ Kokott főtanácsnok indítványa 73. pont.

⁴² Lsd. Odar-ügyben hozott ítélet 65. pont.

⁴³ Odar-ügyben hozott ítélet 68. és 69. pont.

⁴⁴ Kokott főtanácsnok indítványa 78. pont.

De iurisprudencia et iure publico

IV. Az ítélet rendelkezése és a *ratio decidendi*

Az EuB az I. és II. kérdésre adott válaszában meghatározta a Foglalkoztatási Irányelv fogyatékossg-fogalmát, melyet úgy kell értelmezni, hogy az magában foglalja az orvosilag akár gyógyíthatónak, akár gyógyíthatatlannak minősített betegség által okozott kóros állapotot, amely különösen valamilyen testi, szellemi vagy lelki ártalmon alapul, és amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és más munkavállalókkal egyenlő szerepvállalását a szakmai életben, és ez a korlátozottság hosszan tartó. Ugyanakkor a munkáltató által meghozandó intézkedések nem meghatározók abban a tekintetben, hogy valamely személy egészségi állapota a fogyatékossg fogalma alá tartozik-e.

A III. kérdésnek megfelelően a Foglalkoztatási Irányelv 5. cikkét úgy kell értelmezni, hogy a munkaidő csökkentése, mint munkáltatói intézkedés az alkalmazkodás irányába, megfelelőnek minősülhet, azonban a nemzeti bíróság feladata annak vizsgálata és megállapítása, hogy ez jelent-e aránytalan terhet a munkáltatóra.

A IV. kérdésre adott válasz szerint a Foglalkoztatási Irányelvvel ellentétes az a nemzeti rendelkezés, amely szerint a fogyatékos munkavállalóra alkalmazzák azt a szabályt, amely lehetőséget ad a munkáltatónak rövidített idejű felmondással történő elbocsátásra, amennyiben a munkavállaló a megelőző 12 hónapban több mint 120 napot töltött betegszabadságon, vagy abból az okból, hogy a munkáltató a Foglalkoztatási Irányelv 5. cikkéből fakadó ésszerű alkalmazkodási kötelezettségének nem tett eleget, vagy, ha a munkavállaló távolléte bizonyíthatóan fogyatékossgából ered.

Kivételt képez ez alól, ha a nemzeti rendelkezés jogszerű cél elérésére irányul és nem haladja meg a cél eléréséhez szükséges mértéket. Ugyanakkor ezt a kérdést az előzetes döntéshozatali eljárást indító nemzeti bíróságnak kell mérlegelnie.⁴⁵

V. Az ítélet jelentősége és kritikája

Az EuB egyebekben előremutató és precedensértékű ítéletében sajnálatos módon nem viszi végig teljes mértékben következetesen gondolatmenetét, amikor azt mondja, a nemzeti bíróság feladata annak eldöntése, lehet-e jogszerű és arányos a nemzeti rendelkezés, amely lehetővé teszi a közvetett diszkriminációt.

Az ugyanis, hogy – esetükben – a dán nemzeti jogszabály egyéb követelmény, körülmény meghatározása nélkül mindenkre vonatkozóan 120 napban határozza meg a betegszabadság idejét, amely már lehetőséget ad a rövidebb idejű felmondásra, diszkriminatív rendelkezés.

Az EuB ugyanakkor a kérdésekből következően csak arra ad választ, hogy diszkriminatív a rendelkezés, amennyiben a munkavállaló fogyatékossgából ered a hiányzás, illetve, ha a munkáltató nem tette meg a szükséges intézkedéseket az alkalmazkodás érdekében.

Az ítélet mindazonáltal akkor lenne teljes, ha az EuB ítéletében a fentiekből következtetve kimondta volna, hogy minden olyan hasonló rendelkezés, amely nem tesz egyértelműen különbséget fogyatékos és nem fogyatékos munkavállalók között, magában foglalja a közvetett diszkrimináció lehetőségét. Különösen igaz lenne ez egy olyan területen – a munkajogi jogviszonyban –, ahol a felek alá-fölérendelt viszonyban állnak és a jogaiban megsértett fél a hagyományosan alárendelt szereplő.

Elengedhetetlen lenne, hogy az EuB következetesen és még kiterjesztőbben védje a fogyatékos emberek, tiszteletben tartva a tagállamok szuverenitását, azon belül is különösen a

⁴⁵ C-335/11. és C-337/11. sz. egyesített ügyekben a Bíróság által 2013. április 11-én hozott ítélet. HL C 156. 2013.1.6. 6.o. [EBHT-még nem tették közzé]

A fogyatékossgal élő személyek munkaerőpiaci kiszolgáltatottságáról és a munkáltatók ésszerű alkalmazkodási kötelezettségének hiányáról – az EuB HK Danmark ügyének ismertetése

munkavállalók, mint hátrányos helyzetű csoport érdekeit.⁴⁶ Ez közös, uniós érdek is lenne, hiszen azáltal, hogy a jelenleg sajnálatosan nagy arányban munkanélküliségbe kényszerülő fogyatékkal élők akár csak részmunkaidőben, a munkáltatók arányos alkalmazkodása mellett beléphetnének a munkaerőpiacra, jelentős gazdasági többletteljesítmény keletkezhetne uniós szinten.

Az ítélet legnagyobb jelentősége a fogyatékossgal fogalmának tisztázásában áll. Egyértelműen kimondásra kerül, hogy a fogyatékossgal az általánosságban vett betegség fogalmával nem vonható össze⁴⁷.

Mindazonáltal a fogyatékossgal fogalmába beletartozik az orvosilag gyógyíthatónak és gyógyíthatatlannak minősített minden betegség által okozott kóros állapot, mely különösen valamilyen testi, szellemi vagy lelki ártalmon alapul, mely számos az adott személyt korlátozhatja a teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását és ez a korlátozottság hosszan tartó.

Így egyrészt e meghatározás foglalkoztatáspolitikai következményei messzire mutatnak, hiszen megerősítést nyer, hogy a fogyatékossgal élő emberek esetében nem alkalmazható ugyanaz a mérce sem a munkaidő, sem a betegszabadság tekintetében; ezen felül pedig a fogyatékossgal élők foglalkoztatása érdekében a munkáltatónak megfelelő, arányos intézkedéseket kell tennie, hogy a munkavállaló munkavégzésében ne szenvedjen hátrányt.⁴⁸

Továbbá európai értelemben „frissül” a fogyatékossgal fogalma, mely a jogharmonizáció szempontjából is komoly jelentőséggel bír, megerősítve azt, hogy az ENSZ-egyezmény az uniós jog fölött áll⁴⁹, s a nemzetközi egyezmények hatálybalépésüktől kezdődően integráns részét képezik az uniós jogrendnek⁵⁰, ezáltal pedig a Chacón Navas-ügyben meghatározott, szűk értelemben vett fogyatékossgal fogalom kiszélesítésére kényszerítve az EuB-ot. Így már az ENSZ-egyezmény fogyatékossgal fogalmának emberi jogi megközelítése tükröződik az EuB esetjogában is. Egyrészt kifejezve az ENSZ-egyezmény szemléletét, a szociális modell révén, kiemelve azt, hogy a fogyatékossgal a társadalom válaszából adódik, másrészt hangsúlyozva azt, hogy bármikor bárki válhat fogyatékossgal élő személlyé.

⁴⁶ Meager, Nigel – Beates, Peter – Dench, Sally – Honey, Sheila – Williams, Matthew: Employment of Disabled People: Assessing the Extent of Participation. *Research Brief* No. 69. July 1998. p. 1-4.

⁴⁷ Megjegyzendő, hogy ebben az esetben a fogyatékossgal és a betegség fogalmának elhatárolása viszonylagosan egyszerű volt, hiszen ez fájdalomban és mozgásképtelenségben is megnyilvánuló testi károsodást okoz, azonban – akár későbbi fejlődésnek is irányt mutatóan – kiemelendő, hogy adott esetben egy tünetmentes HIV-fertőzés is jelenthet fogyatékossgal, ahogy az megállapításra is került az Egyesült Államok legfelsőbb bírósága által a Bragdon kontra Abott ügyben. (524 US 624, 1998.); illetve az Emberi Jogok Európai Bírósága az I. típusú Diabetes mellitus betegséget is fogyatékossgalnak minősítette a Glor kontra Svájc ügyben (13444/04. sz. ügy, 2009. április 30-án hozott ítélet), szemben a nemzeti bírósággal, mely csekély jelentőségűnek ítélte azt.

⁴⁸ Vö. Könczei György – Komáromi Róbert – Keszei Roland – Vicsek Lilla: A fogyatékos és megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásáról a TOP 200 adatbázis alapján. *Munkajogi Szemle*. 2002. 12. 21-23.

⁴⁹ EUMSZ 216. cikk (2) bek.

⁵⁰ Lsd. továbbá C-366/10. sz. ügy Air Transport Association of America és társai kontra Secretary of State for Energy and Climate Change ügyben 2011. december 21-én hozott ítélet [EBHT-ban még nem tették közzé] 50. pont.

De iurisprudencia et iure publico

Hivatkozott források

A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény Preambulum e) bekezdés, 2. cikk.

2000. november 27-ei 2000/78/EK tanácsi irányelv a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról. HL L 303., 79. o., (17), (20), (21) preambulumbekkezdés, 1. cikk, 2. cikk, 5. cikk.

A Tanács 2010/48/EK határozata (2009. november 26.) a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezménynek az Európai Közösség által történő megkötéséről. HL L 23, 2010.01.27. 35-36.

C-13/05. sz. Sonia Chacón Navas kontra Eurest Colectividades SA ügyben 2006. július 11-én hozott ítélet. [EBHT 2006., I-6467.] 41., 43., 45. pontja.

C-303/06. sz. S. Coleman kontra Attridge Law és Steve Law 2008. július 17-ei ítélete. [EBHT I-05603.]

C-335/11. sz. HK Danmark, képviseletében Jette kontra Dansk almennyttigt Boligselskab és a C-337/11. sz. HK Danmark, képviseletében Lone Skouboe Werge kontra Dansk Arbejdsgiverforening képviseletében Pro Display A/S egyesített ügyekben 2013. április 11-én hozott ítélet. [ECLI:EU:C:2013:222]

C-354/13. sz. Karsten Kaltoft nevében eljáró Fag og Arbejde (FOA) kontra a Billund Kommune nevében eljáró Kommunernes Landsforening (KL) ügyben 2014. december 18-án hozott ítélet. EBHT-ban még nem tették közzé.

A Sø- og Handelsret (Dánia) által 2011. július 1-jén benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem – A Jette Ring nevében eljáró HK Danmark kontra Dansk almennyttigt Boligselskab DAB C-335/11. sz. ügyben. HL C 269., 2011.9.10., 31-32.o.

A Bíróság elnöke a 2011. augusztus 4-i végzésével az írásbeli és a szóbeli szakasz lefolytatása, valamint az ítélethozatal céljából egyesítette a C-335/11. sz. és a C-337/11. sz. ügyeket. HL C 269. 2011.9.10.

Kokott főtanácsnok indítványa a C-335/11. és a C-337/11. sz. egyesített ügyekben. 2012.12.6. 13., 14., 17., 67., 73. pont.

Lov om retsforholdet mellem arbejdsgivere og funktionærer Funktionærlov, Az alkalmazottakról szóló törvény. 5. §-ának (2) bek.

C-366/10. sz. ügy Air Transport Association of America és társai kontra Secretary of State for Energy and Climate Change ügyben 2011. december 21-én hozott ítélet [EBHT-ban még nem tették közzé] 50. pont.

De iurisprudencia et iure publico

C-141/11. sz. Torsten Hörnfeldt kontra Posten Meddelande AB ügyben 2012. július 5-én hozott ítélet. [EBHT-ban még nem tették közzé.] 32. pont.

C-152/11. sz. Johann Odar kontra Baxter Deutschland GmbH ügyben 2012. december 6-án hozott ítélet. [EBHT-ban még nem tetté közzé.] 47., 65., 68., 69. pont.

Randon Bragdon v Sidney Abbott 526 USSC 624 (1998)

Glor kontra Svájc EEJB No. 13444/04. sz. ügy 2009. április 30-án hozott ítélet.

Könczei György – Komáromi Róbert – Keszei Roland – Vicsek Lilla: A fogyatékos és megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásáról a TOP 200 adatbázis alapján. *Munkaügyi Szemle*. 2002. 12. 21-23.

Meager, Nigel – Beates, Peter – Dench, Sally – Honey, Sheila – Williams, Matthew: Employment of Disabled People: Assessing the Extent of Participation. *Research Brief*. No. 69. July 1998. p. 1-4.

Quinn, Gerard: *Disability Discrimination Law in the European Union*. In Meenan (szerk.): *Equality Law in an Enlarged European Union: Understanding the Article 13 Directives*. Cambridge University Press, 2007. p. 146.

Varga Zoltán bírósági titkár,
Szombathelyi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság
Észak-dunántúli Közigazgatási és Munkaügyi Regionális Kollégium

IX. évfolyam | Vol. IX
2015/1. szám | No. 1/2015
Tanulmány | Article
www.dieip.hu

A véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása a munkaviszonyban – az Emberi Jogok Európai Bírósága Matúz ügyben hozott ítéletének tükrében*

A 2012. évi I. törvény, az új Munka törvénykönyve (Mt.) 8. § (3) bekezdése foglalkozik a munkavállaló véleménynyilvánításhoz való jogával, s ennek a törvényben meghatározott korlátaival. Az Emberi Jogok Európai Bírósága 2014. október 21. napján kelt ítéletében részletesen foglalkozott a munkavállaló szabad véleménynyilvánításhoz fűződő jogának gyakorlásával, s ennek határaival, különös tekintettel a munkaszerződésben foglalt titoktartási kötelezettség vonatkozásában. A Matúz ügy alapját képező hazai jogeset kapcsán mindhárom bírói fórum a munkaszerződésbe foglalt titoktartási kötelezettséget helyezte előtérbe a munkavállaló szabad véleménynyilvánításhoz fűződő jogával szemben. Az Emberi Jogok Európai Bírósága azonban tágitotta a munkavállalót (is) megillető alapvető jog alkalmazási határait. Mivel a Matúz ügyben a bíróságok még a régi Mt. rendelkezései alapján jártak el, kérdésként merül fel, hogy a Matúz ügyben hozott ítélet az új Mt. 8. § (3) bekezdésével együttesen értelmezve miként jelöli ki a szabad véleménynyilvánításhoz fűződő alapvető jog korlátait a munkaviszonyokban.

I. A véleménynyilvánítás szabadságának nemzetközi és hazai szabályozása

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 19. cikkében említi a véleménynyilvánítás szabadságát:

„Minden személynek joga van a vélemény és a kifejezés szabadságához, amely magában foglalja azt a jogot, hogy véleménye miatt ne szenvedjen zaklatást és hogy határokra való tekintet nélkül kutathasson, átvihessen és terjeszthessen híreket és eszméket bármilyen kifejezési módon.”

A Nyilatkozat csak kivételesen, meghatározott esetekben teszi lehetővé a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozását, úgy mint „mások jogai és szabadságai elismerésének és tiszteletben tartásának biztosítása érdekében, valamint a demokratikus társadalom erkölce, közrendje és általános jóléte jogos követelményeinek kielégítése érdekében¹”.

Hazánkban az 1976. évi 8. számú törvényerejű rendelettel kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 19. cikke rendelkezik a szabad véleménynyilvánításról:

„1. Nézetei miatt senki sem zaklatható.

2. Mindenkinnek joga van a szabad véleménynyilvánításra; ez a jog magában foglalja mindenfajta adat és gondolat határokra való tekintet nélküli - szóban, írásban, nyomtatásban, művészi formában vagy

* A szerző köszönetét fejezi ki a tanulmány elkészítéséhez nyújtott önzetlen segítségért és előremutató tanácsaiért dr. Szőke Zoltán címzetes törvényszéki bírónak, a Szombathelyi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság elnökének, az Észak-dunántúli Közigazgatási és Munkaügyi Regionális Kollégium vezetőjének.

¹ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 29. cikk

bármilyen más tetszése szerinti módon történő - keresésének, megismerésének és terjesztésének a szabadságát is.

3. Az e cikk 2. bekezdésében meghatározott jogok gyakorlása különleges köteleességekkel és felelősséggel jár. Ennélfogva az bizonyos korlátozásoknak vethető alá, ezek azonban csak olyanok lehetnek, amelyeket a törvény kifejezetten megállapít és amelyek

a) mások jogainak vagy jó hírnevének tisztelőben tartása, illetőleg

b) az állambiztonság vagy a közrend, a közegészség vagy a közérkölség védelme érdekében szükségesek.”

Az Egyezségokmány a nemzetközi emberi jogi rendszer egyik legfontosabb alapidokumentuma.

Az Európa Tanács égisze alatt került megszövegezésre az 1950. november 4. napján Rómában kelt Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény, mely 10. cikkében foglalkozik a véleménynyilvánítás szabadságával:

„1. Mindenkinnek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokon tekintet nélkül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson. Ez a Cikk nem akadályozza, hogy az államok a rádió-, televízió- vagy mozgókép vállalatok működését engedélyezéshez kössék.

2. E kötelezettségekkel és felelősséggel együttjáró szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása, vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából.”

Az Európai Unió Lisszabon óta már a Szerződések szintjére emelt Alapjogi Chartája a 11. cikkben rendelkezik a véleménynyilvánítás szabadságáról:

„(1) Mindenkinnek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát, valamint az információk és eszmék megismerésének és közlésének szabadságát anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhatna, továbbá országhatárokon való tekintet nélkül. „

Magyarország Alaptörvénye a IX. cikkben foglalkozik a véleménynyilvánítás szabadságával. E cikk témánk szempontjából releváns bekezdései az alábbiak:

„(1) Mindenkinnek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához.

(4) A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának a megsértésére.

(5) A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére. Az ilyen közösséghez tartozó személyek – törvényben meghatározottak szerint – jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi méltóságuk megsértése miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni.”

A korábbi Alkotmány 61. § (1) bekezdése is rendelkezett a véleménynyilvánítás szabadságáról:

„61. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinnek joga van a véleménynyilvánítás és a szólás szabadságához, továbbá a közérdeklő adatok megismeréséhez, valamint terjesztéséhez.”

II. Az Alkotmánybíróság és a véleménynyilvánítás szabadsága

Nem tűnik haszontalannak az Alkotmánybíróság szabad véleménynyilvánításhoz fűződő alapvető joggal kapcsolatos határozatainak áttekintése e jog korlátozásának helyes megítélését illetően.

Az Alkotmánybíróság szabad véleménynyilvánítással kapcsolatos két alapvető határozata a 30/1992. (V. 26.) AB határozat és a 36/1994. (VI. 24.) AB határozat. Ezekben a döntéseiben a taláros testület elsősorban a Büntető törvénykönyvben szereplő törvényi tényállások kapcsán elemezte az alapvető jog tartalmát és korlátozásának feltételeit. Az Alkotmánybíróság szerint

De iurisprudencia et iure publico

„történelmi tapasztalat, hogy mindannyiszor, amikor a véleménynyilvánítás szabadságát korlátozták, sérelmet szenvedett a társadalmi igazságosság, az emberi kreativitás, csökkent az emberben rejlő képességek kibontakozásának lehetősége. A káros következmények nem csupán az individuum, hanem a társadalom életében is megmutatkoztak és az emberiség fejlődésének sok szenvedéssel járó zsákutcájához vezettek. Az eszmék, nézetek szabad kifejtése, a mégoly népszerűtlen vagy sajátos elképzelések szabad megnyilvánulása a fejlődni-képes és valóban eleven társadalom létezésének alapfeltétele²”. Álláspontja szerint „a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos határait úgy kell meghatározni, hogy azok a véleményt nyilvánító személy alanyi joga mellett a közvélemény kialakulásának, illetve szabad alakításának a demokrácia szempontjából nélkülözhetetlen érdekét is figyelembe vegyék³”. Az Alkotmánybíróság a joggal kapcsolatos legfontosabb, mai napig is ható megállapításait az alábbiak szerint foglalta össze. „A szabad véleménynyilvánításhoz való jog [...] nem csupán alapvető alanyi jog, hanem e jog objektív, intézményes oldalának elismerése egyben a közvélemény, mint alapvető politikai intézmény garantálását is jelenti. A szabad véleménynyilvánítás jogának kitüntetett szerepe ugyan nem vezet arra, hogy ez a jog – az élethez, vagy az emberi méltósághoz való joghoz hasonlóan – korlátozhatatlan lenne, de mindenképpen azzal jár, hogy a szabad véleménynyilvánításhoz való jognak valójában igen kevés joggal szemben kell csak engednie, azaz a véleményszabadságot korlátozó törvényeket megszorítóan kell értelmezni. A vélemény szabadságával szemben mérlegelendő korlátozó törvénynek nagyobb a súlya, ha közvetlenül másik alanyi alapjog érvényesítésére és védelmére szolgál, kisebb, ha ilyen jogokat csakis mögöttesen, valamely „intézmény” közvetítésével véd, s legkisebb, ha csupán valamely elvont érték önmagában a tárgya.⁴” Töretlenül érvényesül az Alkotmánybíróság gyakorlatában az az elv is, mely szerint „a szabad véleménynyilvánításhoz való jog a véleményt annak érték-és igazságtartalmára tekintet nélkül védi⁵”. „A véleménynyilvánítás szabadságának külső korlátai vannak csak; amíg egy ilyen alkotmányosan meghúzott külső korlátba nem ütközik, maga a véleménynyilvánítás lehetősége és ténye védett, annak tartalmára tekintet nélkül. Vagyis az egyéni véleménynyilvánítás, a saját törvényei szerint kialakuló közvélemény, és ezekkel kölcsönhatásban a minél szélesebb körű tájékozottságra épülő egyéni véleményalkotás lehetősége az, ami alkotmányos védelmet élvez. Az Alkotmány a szabad kommunikációt – az egyéni magatartást és a társadalmi folyamatot – biztosítja, s nem annak tartalmára vonatkozik a szabad véleménynyilvánítás alapjoga. Ebben a processzusban helye van minden véleménynek, jónak és károsnak, kellemesnek és sértőnek egyaránt – különösen azért, mert maga a vélemény minősítése is e folyamat terméke.⁶” Az Alkotmánybíróság a 36/1994. (VI. 24.) számú határozatában már az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatára is figyelemmel volt, s ennek kapcsán megállapította, hogy „a Bíróság határozatainak ismétlődő alaptétele, hogy nincs demokratikus társadalom pluralizmus, tolerancia és nyíltság nélkül; a véleménynyilvánítás szabadsága a demokratikus társadalom egyik alapköve, fejlődésének egyik feltétele. E szabadság az olyan gondolatokat, információkat, elveket és nézeteket is megilleti, amelyek sértőek, meghökkentőek vagy aggodalmat keltenek⁷”. A Bíróság gyakorlata szerint az Egyezmény 10. cikk 2. pontjában meghatározott korlátozásokat szűken kell értelmezni. „A véleménynyilvánítási szabadság alapvető célja annak a lehetőségnek a biztosítása, hogy az egyén mások véleményét formálja, meggyőzzön másokat saját álláspontjáról. A véleménynyilvánítás szabadsága ezért általában mindenféle közlés szabadságát magában foglalja, mégpedig függetlenül a közlés módjától és értékétől, erkölcsi minőségétől és többnyire valóságtartalmától is. Önmagában valamely tény közlése is véleménynek minősülhet, hiszen

² 30/1992. (V. 26.) AB határozat indokolása III. rész 2.1.

³ 30/1992. (V. 26.) AB határozat indokolása III. rész 2.2.

⁴ 30/1992. (V. 26.) AB határozat indokolása V. rész 1.

⁵ 30/1992. (V. 26.) AB határozat indokolása V. rész 3.

⁶ 30/1992. (V. 26.) AB határozat indokolása V. rész 3.

⁷ 36/1994. (VI. 24.) AB határozat indokolása II. rész 2.

De iurisprudencia et iure publico

magának a közlésnek a körülményei is tükrözhetnek véleményt, azaz a véleménynyilvánítás alkotmányos alapjoga nem korlátozódik csupán az értékítéletekre.⁸ Az Alkotmánybíróság szerint a véleménynyilvánítás szabadsága nem vonatkozhat a tények meghamisítására, felelősséggel kell gyakorolni. Az alapvető jog azonban kiterjed „a becsületsértésre alkalmas, valóságnak megfelelő tények, információk közlésére is, amely szabadságnak az emberi méltóság, a becsület és a jóhírnév védelme külső korlátja lehet”⁹.

A taláros testület 18/2004. (V. 25.) számú határozatában tovább cizellálta a szabad véleménynyilvánításhoz fűződő alapvető jog tartalmát. Hangsúlyozta, „hogy az eltérő nézeteket, álláspontokat, elképzeléseket egymással ütköztető politikai vita a demokrácia sajátja. A vélemény elfojtása vagy napvilágra kerülésének megakadályozása nem teszi a véleményt meg nem születetté, és nem gátja valamely nézet elterjedését. A társadalom szellemi gazdagodása a véleményszabadságtól is függ: csak akkor van esély a téves nézetek kiszűrésére, ha szabad és nyilvános vitákban ütközhetnek ellentétes vélekedések, és ha a mégoly szélsőséges nézetek is napvilágra kerülhetnek. A szólás szabadságának állapota a demokrácia fokmérője. Minél kevesebb korlátozás nélkül érvényesülhet a véleményalkotás és – nyilvánítás joga, annál biztosabb lábakon áll az alkotmányos demokrácia. Egy valóban szabad társadalomban a szélsőséges nézetek hangoztatása önmagában nem idéz elő zavargásokat, hanem hozzájárul a köznyugalom és közrend alakításához, a lakosság toleranciaszintjének emeléséhez. Ahol „sokféle véleménnyel találkozhatnak az emberek, a közvélemény toleráns lesz”. A türelmes, a szólás valódi szabadságát biztosító társadalom visszahat az egyénre, erősíti polgárainak jellemét, olyan intellektuálisan független személyeket nevel, akik autonóm módon képesek életük irányítására, az általuk vallott eszmék és értékek iránt elkötelezettek, de nyitottak a más véleményt vallók és másként gondolkodók érveire”¹⁰.

Az Alaptörvény hatálybalépését követően az Alkotmánybíróság 7/2014. (III. 7.) számú határozatában foglalkozott a szabad véleménynyilvánításhoz fűződő alapvető joggal, s megállapította, hogy „az Alaptörvény megerősítette az alkotmánybírósági gyakorlatban kialakult azt az értelmezést, mely szerint a szólás-és sajtószabadság kettős igazolással bír, azaz az egyéni önkifejezés, illetve a politikai közösség demokratikus működése szempontjából egyaránt kulcsfontosságú. Az Alaptörvényben megerősített kettős igazolás pedig azt jelenti, hogy a véleményszabadságnak az alapjogok körében elfoglalt kitüntetett helyére vonatkozó értelmezés is változatlanul érvényes”¹¹. Utalva az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogára megállapították, hogy „egyrészt a pártpolitikai vitákon túl a közösséget érintő egyéb kérdések megvitatásának szabadságát is különös erővel védi a véleménynyilvánítás Egyezményben biztosított joga [EJEB, Thorgeirson kontra Izland (13778/88), 1992. június 25., 64. bekezdés]. Másrészt az EJEB nem csupán azokban az esetekben hívja fel a közügyek vitatásának kiemelkedő jelentőségű érvét, amelyekben a vitatott megszólalás politikusokra vagy hivatalos személyekre vonatkozik, hanem akkor is, ha az adott közérdekű kérdés magánszemélyeket (is) érint. Utóbbi esetben a magánszemélyek tűrésküszöbének is emelkednie kell [EJEB, Bladfet Tromsø és Stensaas kontra Norvégia (21980/93), 1999. május 20.]. A sajátos mércék alkalmazása szempontjából tehát nem önmagában az érintett személy státuszának, hanem a vélemény közügyekhez kapcsolódó jellegének van meghatározó szerepe”¹². „A szabad szólás lehetősége egyrészt nélkülözhetetlen az egyéni autonómia kiteljesítéséhez, hiszen a személyiség kibontakoztatása teljes mértékben elképzelhetetlen anélkül, hogy bárki szabadon, tartalmi kötöttségek nélkül közölhesse másokkal nézeteit, gondolatait. A szabad személyek önkifejezése az Alaptörvényen alapuló alkotmányos rend egyik lényegi eleme és értelme. Másrészt a

⁸ 36/1994. (VI. 24.) AB határozat indokolása III. rész 2.

⁹ 36/1994. (VI. 24.) AB határozat indokolása III. rész 2.

¹⁰ 18/2004. (V. 25.) Ab határozat indokolása II. rész 1.1.

¹¹ 7/2014. (III. 7.) AB határozat indokolása III. rész 23.

¹² 7/2014. (III. 7.) AB határozat indokolása III. rész 30-31.

szólásszabadság a demokratikus, plurális társadalom és közvélemény fundamentuma. A társadalmi, politikai viták szabadsága és sokszínűsége nélkül nincs demokratikus közvélemény, nincs demokratikus jogállam. A demokratikus közvélemény azt kívánja meg, hogy a társadalom valamennyi polgára szabadon fejthesse ki gondolatait, és ezzel a közvélemény alakítójává válhasson. A közösség szellemi gazdagodására a véleménysszabadság széles körű biztosítása vezet, hiszen a téves, elvetendő nézetek kiszűrése is csak nyílt közvitában lehetséges.¹³ Az Alkotmánybíróság szerint az „emberi méltóság védelméhez való jog csak az emberi státusz jogi meghatározójaként korlátozhatatlan, míg mint általános személyiségi jog a belőle származó személyiségi jogok korlátozhatóak¹⁴”. „A közügyekkel összefüggő vélemény nyilvánításának szabadsága a szólás- és sajtószabadság legbensőbb védelmi köréhez tartozik, [...] az egyéni önkifejezés szabadsága felől nézve a közösség ügyeiben való megszólalás, ezáltal a társadalmi folyamatokban való aktív részvétel a személyiség kibontakoztatásának egyik kiemelkedően fontos terepe.¹⁵”

Az Alkotmánybíróság Alaptörvény előtti és utáni gyakorlatában is egyértelművé vált, hogy a szabad véleménynyilvánításhoz fűződő alapvető jog korlátozása csak meglehetősen szűk körben lehetséges, ugyanis e jog gyakorlása nélkül nem beszélhetünk demokratikus, a közügyek megvitatásában részt vevő, véleményformáló- és alakító, „felnőtt” társadalomról.

III. Az alapvető jogok biztosa és az Egyenlő Bánásmód Hatóság álláspontja

Az alapvető jogok biztosa is véleményt nyilvánított a véleménynyilvánítás szabadsága kapcsán, mégpedig éppen a témánk szempontjából releváns, médiaszolgáltatók dolgozóival kapcsolatban. A közleményben az alapvető jogok biztosa szerint „csak akkor korlátozható a közszolgálati médiaszolgáltatók munkatársainak véleménynyilvánítása, ha az a közszolgálati médiaszolgáltató pártatlan megítélését veszélyezteti, különösen ha kifejezetten valamely politikai szervezet nevében, érdekében vagy ahhoz kapcsolódóan, például annak rendezvényén történik. Nem korlátozható viszont pusztán azért, mert a megfogalmazott vélemény akár politikailag is értékelhető tartalommal bír¹⁶”. Az alapvető jogok biztosa tehát nem látott olyan indokot, „amely alapján a közszolgálati műsorkészítők társadalmi ügyeket érintő, személyes érzéseket tükröző írásainak közlése – amennyiben az nem veszélyezteti a közszolgálati médiaszolgáltató pártatlan megítélését – általánosan korlátozható, vagy éppen kizárható lenne¹⁷”.

Az Egyenlő Bánásmód Hatóság 122/2012. számú döntésének alapjául szolgáló tényállás szerint a kérelmező pedagógus néhány társával együtt aláírásgyűjtést rendezett és csendes szimpátiatüntetéssel állt ki a korábbi igazgató, illetve az iskola hagyományainak, szellemiségének megőrzése mellett. A minőségi bérpótlékok kapcsán a tüntetésen részt nem vevők két kivétellel részesültek a juttatásból, a demonstrálók 50 %-a azonban nem részesült pótlékban. A tüntetésen részt nem vevők közül a pótlékból kimaradó két személy közül az egyik tartós táppénzen volt, a másik pedig nem pedagógusként volt foglalkoztatva, hanem félállású rendszergazdaként. A karácsonyi jutalmak elosztása kapcsán is hasonló arányokat tapasztalt a hatóság. A hatóság megállapította, hogy „a korábbi igazgatót támogató csoportból, melynek kérelmező meghatározó tagja volt, szignifikánsan kevesebben kaptak minőségi bérpótlékot, illetve egy havi illetményt

¹³ 7/2014. (III. 7.) AB határozat indokolása III. rész 39.

¹⁴ 7/2014. (III. 7.) AB határozat indokolása III. rész 43.

¹⁵ 7/2014. (III. 7.) AB határozat indokolása III. rész 45.

¹⁶ A médiaszolgáltatók dolgozóinak véleménysszabadságáról (Alapvető Jogok Biztosa), <https://www.ajbh.hu/kozlemenyek-archiv/-/content/10180/13/a-mediaszolgáltatok-dogozoinak-velemenyszabadsagarol> (2012)

¹⁷ A médiaszolgáltatók dolgozóinak véleménysszabadságáról (Alapvető Jogok Biztosa), <https://www.ajbh.hu/kozlemenyek-archiv/-/content/10180/13/a-mediaszolgáltatok-dogozoinak-velemenyszabadsagarol> (2012)

előző jutalmat decemberben. Tekintettel az eljárás alá vont - kérelmező jutalmára és különös tekintettel minőségi bérpótlékára vonatkozó - kimentésének cáfolatára, az elmúlt évek (karácsonyi) jutalmazási rendszerére az iskolában, a tanúk egybehangzó nyilatkozatára, mely szerint az iskolában egyértelmű klikkesedés volt, továbbá, hogy ők, illetve kérelmező azért nem kaptak minőségi bérpótlékot, és egy havi jutalmat, mert a korábbi igazgatót támogatták, a hatóság aggálymentesen megállapította, hogy eljárás alá vont kérelmezőt más véleményével összefüggésben hátrányosan megkülönböztette, amikor számára nem állapított meg minőségi bérpótlékot, valamint csak egy havi illetményének 50%-át kapta jutalomként¹⁸.

Az Egyenlő Bánásmód Hatóság egy másik döntése (166/2009.) alapjául szolgáló tényállás szerint a kérelmező orvos több alkalommal is nyíltan kritizálta a kórház vagyongazdálkodását ellátó gazdasági társaságot és a kórházat. A kritikát egyrészt szakszervezeti vezetőként, másrészt orvosként fogalmazta meg. A határozott idejű munkaszerződés lejártát követően a kórház egyedül vele nem kötött újabb szerződést. A kórház egyrészt költségcsökkentési szempontokkal, másrészt pedig a kérelmezőt hátrányosan érintő statisztikai kimutatásokkal védekezett, a hatóság azonban nem látta igazoltnak a kérelmező kisebb munkateljesítményét, illetve azt, hogy a kórház a többi orvos vonatkozásában is a statisztikai kimutatás alapján döntött a munkaviszony folytatásáról.

A Hatóság abban az esetben is megállapította a véleménynyilvánítás szabadságával összefüggő egyenlő bánásmód sérelmét, amikor a kérelmező gyermekfelügyelőt munkáltatója azért irányította át egy számára kedvezőtlenebb munkavégzési helyre, mert az intézmény faliújságjára kifüggesztett egy ügyészégi határozatot, amely az intézmény egy korábbi munkavállalójával szemben a munkáltató feljelentése alapján indult nyomozás megszüntetését rendelte el (303/2009.)

IV. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatából azokat az ügyeket emelném ki az alábbiakban, melyekben a véleménynyilvánítás szabadságát a munkaviszonnyal összefüggésben vizsgálták.

A Bíróság a *Wille v. Liechtenstein* (28396/95.) ügyben 1999. október 28. napján hozott ítéletében megállapította, hogy a liechtensteini hatóságok megsértették az 1950-es római Egyezmény 10. cikkét. Herbert Wille kérelmező 1992. év folyamán még a liechtensteini kormány tagjaként vitába keveredett a liechtensteini kormány és a herceg közötti politikai hatáskörök megoszlását illetően, mely vita egy közös nyilatkozattal zárult. A kérelmezőt ezt követően a közigazgatási bíróság elnökévé választották. A kérelmező 1995. évben egy konferenciasorozat keretében előadást tartott az alkotmánybírósággal kapcsolatban, mely során kifejtette, hogy az alkotmánybíróság hatáskörébe tartozik az alkotmány értelmezése – a herceg egyet nem értése esetén is. Ezt követően a herceg levelet küldött a kérelmezőnek, melyben aggályait fejezte ki az előadás során elhangzottak kapcsán, s a kérelmező értésére adta, hogy alkalmatlan köztisztviség betöltésére, így amennyiben a parlament vagy más szerv a jövőben javasolná köztisztviség betöltésére, megtagadja a kinevezést. Ezt követően, 1997. áprilisában a parlament ismételt a kérelmezőt jelölte a közigazgatási bíróság elnökének, a herceg azonban elutasította a kinevezését. A Bíróság a herceg levelét a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlásába való beavatkozásként értékelte, s megállapította, hogy sem törvényes, legitim célt nem szolgált, s nem volt „szükséges egy demokratikus társadalomban”. A kérelmező bíró által az előadása során elhangzott politikai véleménnyel kapcsolatban a Bíróság megállapította, hogy az érintett alkotmányjogi kérdéseknek szükségképpen voltak politikai vonatkozásai, melyek nem

¹⁸ Egyenlő Bánásmód Hatóság 122/2012. számú döntése

akadályozhatták a kérelmezőt abban, hogy e kérdéskörben kifejtse a véleményét. Semmilyen körülmény nem utalt arra, hogy az előadás során folyamatban lévő ügyeket kommentált volna, illetve súlyosan kritizált volna egyes személyeket, közintézményeket, vagy magas rangú tisztviselőket, illetve megsértette volna a herceget.

A Matúz ügghöz hasonló jogeset volt a Bíróság *Fuentes Bobo v. Spanyolország* (39293/98.) ügyében 2000. február 29. napján hozott ítélete, melynek tényállása szerint a kérelmező, Bernardo Fuentes Bobo a spanyol állami televízió, a TVE alkalmazásában állt 1992-ig, amikor az általa készített műsort megszüntették, s – bár más feladatot nem kapott – kötelezték, hogy a teljes munkaidőt a munkahelyén töltsse. A televízió alkalmazottai által a TVE ellen szervezett 1993. októberi tüntetést követően a kérelmező és munkatársai az igazgatóság intézkedéseit bíráló cikket írtak a *Diario 16* című újságba. Ezt követően a munkáltató levélben tájékoztatta a kérelmezőt, hogy nem kell munkára jelentkeznie mindaddig, amíg állandó feladattal nem bízzák meg. Később a kérelmező által az alkalmazottak között terjesztett dokumentum miatt fegyelmi eljárást indított ellene a munkáltató, melynek eredményeként a kérelmezőt felfüggesztették állásából, mely időszak alatt fizetésre sem volt jogosult. Egyik kollégája szintén hasonló büntetést kapott. A kérelmező bírósághoz fordult, azonban az elsőfokú bíróság elutasította a keresetét, míg a kollégája kérelmének helyt adtak. A kérelmező fellebbezése folytán eljárás másodfokú bíróság érvénytelenítette a fegyelmi büntetést. Eközben Fuentes Bobo úr két rádióműsorban is nyilatkozott büntetéséről és a TVE irányításáról és durván támadó megjegyzéseket tett a TVE vezetőiről. Emiatt újabb fegyelmi eljárást kezdeményeztek ellene, mely az elbocsátásával zárult. A kérelmező ismételen bírósághoz fordult, s az elsőfokú bíróság megállapította, hogy a fegyelmi eljárás szabályainak megsértése miatt törvénytelen volt az elbocsátás. A másodfokú bíróság ezzel ellentétesen döntött, s a Legfelsőbb Bíróság is elutasította a kérelmező felülvizsgálati kérelmét. A kérelmező hiába fordult az alkotmánybírósághoz is, a testület nem állapította meg a véleménynyilvánítás szabadságának sérelmét. A Bíróság kifejtette, hogy az *Egyezmény 10. cikke alkalmazható azokban az esetekben is, amikor a munkáltató és a munkavállaló között fennálló jogviszonyt a magánjog szabályozza*, hiszen a részes államoknak „pozitív” kötelezettségeik is vannak a véleménynyilvánítás szabadságának védelme tekintetében. A Bíróság kifejtette, hogy bár a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozására törvényes cél, nevezetesen mások jó hírneve vagy jogai védelme érdekében került sor, azonban az semmiképp nem állítható, hogy ezt „kényszerítő társadalmi szükséglet” indokolta volna. A Bíróság szerint nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a fegyelmi határozat alapjául szolgáló megjegyzéseket egy munkaügyi jogvitával összefüggésben tette a kérelmező, illetve a közéleti személyiségek fogyatékoságaira vonatkozó észrevételei az általánosság szintjén maradtak. A durva, támadó kifejezéseket pedig szinte „kiprovokálták” a rádióműsor meghívott vendégei. A Bíróság arra is utalt, hogy sem a TVE, sem a kifogásolt megjegyzések által érintett személyek nem nyújtottak be keresetet a kérelmezővel szemben. Az Egyezmény 10. cikkének megsértése miatt a Bíróság vagyoni és nem vagyoni kártérítés megfizetésére kötelezte a spanyol államot.

Szintén a Matúz ügghöz hasonló tényállás képezte az alapját a *Wojtas-Kaleta v. Lengyelország* (20436/02.) ügyben 2009. július 16. napján hozott ítéletnek is. A kérelmező a lengyel köztelevízióban dolgozott újságíróként, s egyúttal a lengyel közszolgálati televízióban dolgozók érdek-képviselői szervezetének elnöki tisztségét is betöltötte. Miután rosszallásának adott hangot (egy nyílt levélben, illetve a sajtó útján) azzal kapcsolatban, hogy két klasszikus zenei programot is levettek a műsorról, fegyelmi büntetésben részesítette a munkáltatója. A lengyel bíróságok elutasították a kérelmező keresetét a munkáltató iránti lojalitási kötelezettség megsértésére hivatkozással. A Bíróság szerint szükségtelen különbséget tenni aközött, hogy a kérelmező egy köztelevízió alkalmazottja, szakszervezeti tag, illetve újságíró szerepkörben gyakorolta szabad véleménynyilvánításhoz fűződő jogát. A titoktartási kötelezettséggel kapcsolatos szabályok nem alkalmazhatóak azonos módon az újságírók vonatkozásában, kiknek természetszerű kötelezettsége az információk és eszmék közlése, terjesztése. Mivel a kérelmezőnek a nemzeti

De iurisprudencia et iure publico

művészet és kultúra fejlesztése, támogatása volt a speciális feladata, joggal vitatta az ilyen jellegű műsorok lekerülését a képernyőről. A nemzeti bíróságok nem vizsgálták, hogy a kérelmező a nyilvános közléseivel túllépte-e a véleménynyilvánítás szabadságának korlátait. A Bíróság érvelése szerint a kérelmező állításai valós tényeken alapultak, azokat nem cáfolták meg, a kérelmezővel szemben nem indítottak keresetet. A Bíróság végkövetkeztetése szerint, amennyiben a közérdekkel kapcsolatos szabad véleménynyilvánításhoz fűződő jog konkurál a magánszemély munkáltatója irányába fennálló kötelezettségeivel, felelősségével, a véleménynyilvánítás szabadságába történő beavatkozás nem igazolható „kényszerítő társadalmi szükséglettel”.

A *Marchenko v. Ukrajna* (4063/04.) ügyben a kérelmező tanárként dolgozott és az iskolai érdek-képviselői szervezet vezetői tisztségét is ellátta. A kérelmező azt állította, hogy az iskola igazgatója elsikkasztotta az iskolának nyújtott segílyt, az iskola gépjárművét és televízióját, videóját saját céljaira használta, illetve az iskola falazatához szükséges téglát is az igazgató magántulajdonába került beépítésre. Az illetékes hatóság azonban a fenti állításokat nem találta bizonyítottnak. A kérelmező két büntető feljelentést is tett az igazgatóval szemben, de mindkettőt elutasították a bizonyítékok hiánya miatt. A kérelmező által vezetett iskolai szakszervezet ezután tüntetést szervezett helyi polgármesteri hivatal előtt, melyen az igazgató szakmai alkalmatlanságát és hivatali visszaéléseit hirdető transzparenszek lengedeztek. Az igazgató a tüntetést követően magánvádas eljárást kezdeményezett a kérelmezővel szemben, melynek eredményeképpen a bíróság egy év felfüggesztett szabadságvesztéssel és pénzbüntetéssel sújtotta rágalmozás büntetése miatt, sőt az igazgató részére kártérítés megfizetésére is kötelezték. A Bíróság megállapította, hogy a magánszférában tevékenykedő munkavállaló törvénytelen magatartásokkal kapcsolatos jelzése, figyelemfelhívása mindenképpen védelmet érdemel. A Bíróság szerint a munkavállaló köteles tiszteletben tartani mások jó hírnevét, beleértve az ártatlanság védelméhez fűződő jogot is, illetve a munkáltatója irányába fennálló kötelezettségeit. Ezen utóbbi kötelezettség megszegésével járó információk közlésére a nyilvánosság irányába csak akkor kerülhet sor, ha a munkavállaló a felettesével, illetve más kompetens személlyel vagy szervvel már tudatta ezeket az információkat, de a közlés eredménytelen maradt. Amennyiben a kérelmező állításai az illetékes, vizsgálatot végző hatóság és az ügyészség részére küldött leveleken alapultak, nem állapítható meg vonatkozásában rosszhiszeműség, így a véleménynyilvánítás szabadságába történt beavatkozás szükségtelen. Amennyiben azonban a kérelmező állításai nincsenek tényszerűen alátámasztva, akkor valóban becsületsértés miatt kell felelnie, mert megsértette az igazgató ártatlanság védelméhez fűződő jogát. A Bíróság szerint jelen esetben a kérelmező, illetve támogatói nem vették igénybe valamennyi jogi eszközt az iskolával kapcsolatos jogtalanságok kivizsgálását illetően, azaz – bár tehették volna – nem léptek fel a jog eszközeivel az eredménytelen vizsgálat és a feljelentés elutasítása kapcsán. S bár a nemzeti hatóságok helyesen minősítették bűncselekménynek a kérelmező magatartását, azonban a kiszabott büntetés eltúlzott a közérdeklődésre számot tartó eset tükrében szemlélve.

Elvi jelentőségű a Bíróság *Guja v. Moldova* (14277/04.) ügyben hozott ítélete, melyben felállított szempontrendszer visszaköszön a Matúz ügyben hozott ítéletben is. Az ügy alapját képező tényállás szerint a moldáv elnök 2003. év folyamán tartott beszédében nagyszabású korrupció elleni küzdelmet hirdetett országában, melyben nyomatékosan felhívta a rendészeti tisztségviselőket a hatóságok, hivatalnokok részéről érkező törvénytelen befolyásolások negligálására és jelzésére. Néhány nappal később a kérelmező, aki a sajtóosztály vezetője volt a legfőbb ügyész hivatalában, két levelet bontott fel, melyek nem voltak „bizalmas” minősítéssel jelölve. Az egyiket a házelnök helyettese írta a legfőbb ügyésznek, melyhez négy rendőrtől származó levelet is csatolt. A levelekben a rendőrök a legfőbb ügyész közbenjárását kérték, miután letartóztatottak bántalmazása és jogellenes fogvatartása miatt büntetőeljárás indult velük szemben. A házelnök helyettese a levelében bírálta a legfőbb ügyész hivatalát és azt javasolta a rendőröknek, mondják azt, hogy ők voltak az egyik legjobb csapat a minisztériumban. A levél a házelnök azon kérésével zárult, hogy a legfőbb ügyész személyesen járjon el az ügyben és

De iurisprudencia et iure publico

szigorúan a jogszabályoknak megfelelő megoldást találjon. A második levél a miniszter-helyettesétől érkezett a legfőbb ügyész helyetteséhez, melyben azt jelezte, hogy az egyik rendőrt korábban elítélték fogvatartottak bántalmazása miatt, de később amnesztiában részesült. Ezt követően az újság cikket jelentetett meg az elnök korrupció-ellenes intézkedéscsomagja és a Moldova-szerre megfigyelhető hatalommal való visszaélés között feszülő ellentétéről. Példaként említette a házelnök törekvéseit a négy rendőrrel kapcsolatban, s a két levél másolatát is megjelentették. A kérelmező bevallotta, hogy ő továbbította az újság felé a leveleket, abból a célból, hogy – az elnök által meghirdetett küzdelem jegyében – kedvező képet fessen a legfőbb ügyész hivataláról, s a levelek egyébként sem voltak „bizalmas” minősítésűek. Ezt követően elbocsátották a munkatársaival való konzultáció hiánya és titkos dokumentumok nyilvánosságra hozatala miatt. A Bíróság mindenekelőtt leszögezte, hogy a „házon belüli információk” nyilvánosságra hozatala esetén a munkavállaló, a közhivatalnok akkor élvez védelmet, ha ő volt az egyetlen, vagy egy kis csoport tagja, aki a jogtalan magatartásokat észlelte. A Bíróság ebben az ügyben is megismételte a Marchenko ügyben kidolgozott lépcsős elméletét, azaz az ilyen információkat először a felettséssel, majd más autentikus szervvel vagy személlyel kell közölni, s amennyiben ez az út járhatatlan, akkor lehet a nyilvánosság felé fordulni. A Bíróság nem fogadta el a moldáv állam azon érvelését, hogy a házelnök volt az egyedüli kompetens személy, aki a rendőrök levelét továbbíthatta volna és nem lehet kizárni a legfőbb ügyészi hivatal befolyásolására tett kísérletet. A nyilvánosságra hozott levelek olyan, minden demokráciában alapvető fontosságú információkat tartalmaztak, mint például a hatalmi ágak elválasztása elvének működése, magas rangú politikus helytelen magatartása, vagy a kormány hozzáállása a rendőri brutalitáshoz, melyek publicitásához kiemelkedő társadalmi érdek fűződik. Az pedig nem volt vitatott, hogy a nyilvánosságra hozott adatok hitelesek voltak. A közintézményekbe vetett bizalom fenntartása szempontjából alapvető információk kerültek nyilvánosságra. A kérelmező a nyilvánosságra hozatal kapcsán jóhiszeműen járt el, személyes előny, személyes sértettség, vagy más rejtett szándék nem vezérelte. Ezt követően a Bíróság az alkalmazott joghátrányt vizsgálta, s megállapította, hogy a legsúlyosabb szankcióval (elbocsátás) sújtották a kérelmezőt. Ráadásul az elbocsátásában megnyilvánuló kétes üzenet tovább gyűrűzött volna valamennyi közhivatalnok, munkavállaló irányába, visszatartó hatást fejtett volna ki a hasonló jogsértések nyilvánosságra hozatala kapcsán. A kérelmező szabad véleménynyilvánításhoz fűződő jogába történő beavatkozás tehát „szükségtelen volt egy demokratikus társadalomban”.

Szintén a munkaviszony és a véleménynyilvánítás szabadsága kontextusában vizsgáldott a Bíróság a *Kudeshkina v. Oroszország* (29492/05.) ügyben is, melynek alapját képező tényállásban a kérelmező egy moszkvai bírónő volt. A kérelmezőt 2003. évben egy magas rangú rendőrségi tisztségviselő büntető ügyében jelölték ki az eljárásra. A moszkvai bíróság elnöke a per folyamán a peres eljárással kapcsolatban instrukciókkal próbálta ellátni a kérelmezőt. Mivel nem teljesen egyezően látták az ügy megítélését, a bíróság elnöke más bíróra szignálta át az ügyet, mindenfajta indokolás nélkül. Az orosz kormány álláspontja szerint erre az aktusra az eljárás elhúzódása miatt került sor. A kérelmező ezt követően fegyelmi büntetést indítványozott a bírósági elnökkel szemben törvénytelen befolyásolás miatt. A vizsgálat azzal zárult, hogy a bíróság elnöke ismételt az ügy átszignálásáról döntött tekintettel arra, hogy a kérelmező nem megfelelő módon tartotta meg a tárgyalásokat, illetve a kérelmező által tárgyalt ügy kapcsán az „illetékes hatóságok bizalmas jelentései” („confidential reports by relevant agencies”) is ezt támasztják alá. A bíróság elnöke ellen tehát nem indult meg a fegyelmi eljárás. Néhány hónappal később Kudeshkina képviselőjelöltként indult az orosz általános választásokon, s kampánya során több interjút is adott rádiós és televíziós újságíróknak. Ezekben az interjúkban a programja részét képező igazságügyi reform kapcsán élesen bírálta az orosz igazságszolgáltatási rendszer működését. Többek között kétségre vonta az orosz bíróságok függetlenségét, s ennek kapcsán aggodalmát fejezte ki. A kampány ellenére – vagy pont ezért – nem választották meg a „duma” képviselőjévé, így visszatért korábbi munkahelyére, az általa a kampánya során keresetlen szavakkal illetett

De iurisprudencia et iure publico

igazságszolgáltatási rendszerbe. A moszkvai bírósági tanács elnöke ezt követően törekedett arra, hogy a kérelmezőt a bírói hivatással összeegyeztethetetlen magatartása miatt (az igazságszolgáltatással kapcsolatos kampánytéma) elmozdítsa hivatalából. Aztán 2004. májusában érdemi meghallgatás nélkül az illetékes hatóság felmentette hivatalából a kérelmezőt, indoklasként előadva, hogy Kudeshkina valótlán állításokat terjesztett a bírósági rendszerről, mely állítások a képzelet szüleményei, s eltorzított tényeken alapulnak. Az indoklás részét képezte az is, hogy a kérelmező a büntetőügygel kapcsolatban az ítélet jogerőre emelkedését megelőzően hozott nyilvánosságra az eljárással kapcsolatos tényeket, adatokat. A Bíróság ebben az ügyben is megerősítette, hogy az Egyezmény 10. cikke a munkaviszonyokban is alkalmazandó, azaz a szabad véleménynyilvánításhoz fűződő jog a munkavállalókat is megilleti, s amennyiben közérdekű jellegű, munkaviszonnyal kapcsolatos információt hoznak nyilvánosságra, akkor a *közérdek tükrében kell vizsgálni a munkaviszonyból eredő kötelezettségeket, különös tekintettel a titoktartási kötelezettségre*. A kérelmező adott büntetőügyben tett tényállításait el kell különíteni az interjúkban szereplő személyes véleményének kifejtésétől. A Bíróság szerint a kérelmező és a bíróság elnöke között lezajlott magánbeszélgetés tartalmát lehetetlen megállapítani, azonban az ügy átszignálása egy másik bíróra közvetetten igazolja a bíróság elnöke részéről megvalósuló törvénytelen befolyásolási kísérletet. A Bíróság szerint az a körülmény, hogy a kérelmező nyilvánosan kritizált bizonyos hatóságokat és azt állította, hogy a bírák befolyásolása általános jelenség az orosz igazságszolgáltatási rendszerben olyan kiemelkedően fontos közérdeket érint, amelynek nyilvános megvitatása nélkülözhetetlen egy demokratikus társadalomban. Ráadásul ezek az állítások nem is feltétlenül nélkülözik a ténybeli alapot. A Bíróság azt is megállapította, hogy a kérelmezővel szemben alkalmazott felmentés aránytalanul súlyos jogkövetkezmény volt, s alkalmas arra, hogy visszatartsa a bírákat a bírósági rendszer hatékonyságával kapcsolatos társadalmi vitákban való részvételtől.

Előbbi ügygel kapcsolatban feltétlenül meg kell említeni a magyar Alkotmánybíróság 21/2014. (VII. 15.) számú határozatát, mely a Kúria Mellett Működő Másodfokú Szolgálati Bíróság és az elsőfokú szolgálati bíróság határozatait megsemmisítette. Az ügy alapját képező tényállás szerint egy megyei bírósági bíró egy internetes hírportálon három írást tett közzé, melyben – saját peres ügye kapcsán – kritizálta az eljáró bírók ítélkezési tevékenységét, illetve általánosságban kritizálta a bírói kart. Álláspontját kifejtette egy országos napilapban, illetve a Magyar Televízió és a Magyar Rádió műsoraiban is. A szolgálati bíróságok a legsúlyosabb fegyelmi büntetést, a bírói tisztségből való felmentést indítványozták. Sajnos az Alkotmánybíróság nem a véleménynyilvánítás szabadsága, hanem a pártatlan és tisztességes eljáráshoz való jog alapján hozta meg döntését. Érdekes lett volna a bírák kapcsán is vizsgálni a szabad véleménynyilvánításhoz fűződő alapvető jog korlátait.

A Bíróság a *Heinisch v. Németország* (28274/08.) ügyben hozott ítéletének tényállása szerint a nővérként dolgozó kérelmező a kollégáival folyamatosan jelezte a munkáltatónak, hogy a személyzet túlterhelt, illetve nem kielégítő az ellátások dokumentációja. Az egészségbiztosítási alap egészségügyi felülvizsgálata is hiányosságokat jelzett a munkáltatónál. A kérelmező jogi képviselője levelet írt a munkáltatónak, melyben szembesítette a munkavállalók aggályaival és érdeklődött, milyen lépéseket kíván tenni a büntetőjogi felelősség elkerülése érdekében. Miután a munkáltató nem méltatta válaszra a levelet, a kérelmező csalás miatt feljelentést tett, melyben leírta, hogy munkáltatója hirdetéseiben szándékosan állítja hamisan, hogy magas színvonalú ellátásokat nyújt, folyamatosan elfedi a felmerült problémákat és kényszeríti a munkavállalókat hamis jelentések készítésére. Az ügyészség nem folytatta le az ezzel kapcsolatos vizsgálatokat. Még ugyanebben a hónapban a kérelmezőnek felmondtak, betegség miatti ismétlődő hiányzásaira tekintettel. Ezt követően a szakszervezet és a kérelmező barátai egy röpiratot terjesztettek, mely szerint a kérelmező elbocsátására politikai indíttatásból került sor, s megemlézték a büntető feljelentést is. A német bíróságok elutasították a kérelmező keresetét arra hivatkozással, hogy a büntető feljelentés kellően komoly ok a munkaviszony megszüntetéséhez. A Bíróság ebben az

De iurisprudencia et iure publico

ügyben már alkalmazta a *Guja v. Moldova* ügyben lefektetett kritériumokat, ugyanis jelen esetben is a közszféra dolgozójáról volt szó, akinek munkaviszonyára a magánjogi szabályokat kellett alkalmazni; és itt is szembe került egymással a munkavállaló munkáltatói jogellenes magatartásokkal kapcsolatos szignalizációs joga és a munkáltató jó hírnévhez és jogos gazdasági, kereskedelmi érdekeihez fűződő joga. A Bíróság szerint a nyilvánosságra hozott információ a közérdekkel volt kapcsolatos, ezért megfelelt az első Guja-kritériumnak. A második kritérium esetében azt kellett vizsgálni, hogy a munkavállalónak volt-e más lehetősége, mint az információk nyilvánosságra hozatala. A Bíróság szerint a büntető feljelentés előtt a kérelmező többször is jelezte a munkáltatójának, hogy túlerhelt és a munkáltató büntetőjogi felelőssége is felmerülhet ezzel kapcsolatban. Az igaz, hogy a csalás minősített esete kifejezés csak a büntető feljelentésben szerepelt először, a kérelmező azonban már korábban a munkáltatója tudomására hozta az ezzel kapcsolatos ténybeli körülményeket és nyilvánvalóvá vált számára, hogy a „belső jelzéseknek” nem lesz eredménye. A harmadik Guja-kritérium esetében azt kellett vizsgálni, hogy a nyilvánosságra hozott információ hiteles-e. Ezzel kapcsolatban a Bíróság megállapította, hogy annak ténybeli alapjai megvoltak, hiszen az egészségbiztosítási alap vizsgálata is feltárta ezeket a hiányosságokat. Az a körülmény, hogy az ügyészség nem folytatta le a vizsgálatot, nem szükségképpen jelenti azt, hogy a büntető feljelentésnek nem volt ténybeli alapja. A negyedik kritérium kapcsán a Bíróság leszögezte, hogy a kérelmező nyilvánvalóan jóhiszeműen cselekedett. Bár a büntető feljelentés nem mellőzte a túlzó és általánosító megállapításokat, kétségtelen, hogy a ténybeli háttere hiteles volt és nem jelentett a munkavállaló részéről indokolatlan támadást a munkáltatója irányába. A Bíróság megállapította azt is, hogy a kérelmező nem rohant egyből a médiához, nem kezdte azonnal terjeszteni a röplapokat, helyette inkább az ügyvédjétől kért tanácsokat a büntető feljelentés kapcsán. A munkáltatónak okozott kár kritériumával kapcsolatban a Bíróság leszögezte, hogy egy állami cég idősgondozással kapcsolatos ellátásának hibái, hiányosságai olyan kiemelkedő közérdeket jelenítenek meg, melyek felülírják a munkáltató jó hírnevéhez és gazdasági érdekeihez fűződő jogát. Végül, az alkalmazott jogkövetkezmény súlyát illetően a Bíróság kimondta, hogy a kérelmezővel szemben a legsúlyosabb munkajogi intézkedést alkalmazta a munkáltató. Nem csak a kérelmező életpályájára hatott hátrányosan ez az intézkedés, hanem alkalmas volt arra is, hogy súlyos közvetett hatást gyakoroljon a munkáltató többi alkalmazottjára, illetve a nővér-szolgálat dolgozóira általában, ugyanis gátló tényezőként hat egy olyan területen, ahol a betegek nem tudják hatékonyan érvényesíteni jogaikat és ahol a nővérszolgálat az első, aki tudomást szerezhet ezekről a visszásságokról. A Bíróság a Guja-kritériumok mentén tehát helyt adott a kérelmező panaszának és kártérítés megfizetésére kötelezte a német államot.

V. Az Európai Bíróság Connolly ügyben hozott ítélete

Az Európai Bíróság a 2001. március 6. napján kelt C-274/99 P és 274/99 P. számú ügyekben (Connolly ügy) foglalkozott a munkaviszony és a véleménynyilvánítás szabadsága összefüggéseivel.

A tényállás szerint Connolly úr az Európai Bizottság pénzügyekért felelős igazgatóságának egyik egységét vezette. Három hónapos szabadsága alatt 1995. év folyamán megírta és kiadta a „*The rotten heart of Europe. The dirty war for Europe's money*” című könyvét. Szabadságát követően fegyelmi eljárást indítottak vele szemben a Közösség tisztviselőinek személyzeti szabályzatából eredő kötelezettségek megszegése miatt. Felrótták neki, hogy a könyvet előzetes hozzájárulás nélkül adta ki, illetve azt, hogy a könyv tartalma hátrányosan befolyásolja a gazdasági és pénzügyi unió megvalósítását, amelyet neki támogatnia kellene munkájával. Ezen kívül a könyv káros hatással van a Bizottság tekintélyére és hírnevére. A fegyelmi tanács állásfoglalását követően Connolly urat elbocsátották a szolgálatból. Connolly úr keresetét az Elsőfokú Bíróság elutasította,

De iurisprudencia et iure publico

s a kérelmező fellebbezése folytán eljáró Európai Bíróság pedig helybenhagyta az elsőfokú ítéletet.

Ítéletében a Bíróság kifejtette, hogy az alapjogok – így a véleménynyilvánítás szabadsága is – azokhoz az általános jogelvekhez tartoznak, amelyek védelme a Bíróság feladata. E körben a Bíróság a tagállamok alkotmányos hagyományait és a nemzetközi szerződéseket (így például az emberi jogok európai egyezményét is) szem előtt tartja. A Közösség tisztviselőinek és alkalmazottainak is joga van a szabad véleménynyilvánításhoz, még olyan területeken is, melyeket a közösségi szervek tevékenysége átfog. A Bíróság hivatkozik az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatára a véleménynyilvánítás szabadságának korláta kapcsán, mely korlátokat – melyek még egy demokratikus társadalomban is szükségesnek mutatkoznak – szűken kell értelmezni. A Bíróság azonban utalt arra is, hogy a demokratikus társadalomban elfogadott, ha a tisztviselők pozíciójukból fakadóan olyan, elsősorban bizalmi viszonyt szolgáló kötelezettségeknek vannak alávetve, amely viszonyoknak a Közösség szervei és e szervek tisztviselői között kell fennállni. E bizalmi viszony nélkül szinte lehetetlen, hogy a szervezet a feladatait tisztviselői együttműködése révén végrehajtsa. A közösségi szervek jogainak védelme követeli meg azt, hogy a Közösség tevékenységére vonatkozó szövegek közléséhez jóváhagyás szükséges. A közösségi szervek közérdekű feladatok ellátásáért felelősek, így jogaik védelme indokolhatja a véleménynyilvánításhoz való jog korlátozását.

Ugyanakkor a Bíróság hangsúlyozta, hogy a közléshez szükséges hozzájárulás csak kivételes esetben tagadható meg, amennyiben a nyilvánosságra hozatal a Közösség érdekeit súlyosan sértheti. A Bíróság emlékeztetett arra, hogy a közösségi bírónak a véleménynyilvánításhoz való egyéni jog és a közösségi szerv méltányolható érdeke között megfelelő egyensúlyt kell találnia, így biztosítva, hogy a közszolgálat felelősségteljesen és kötelezettségeit betartva működjék.

A Bíróság tehát arra az álláspontra jutott, hogy Connolly úr megsértette a közte és munkaadója között fennálló bizalmi viszonyt azáltal, hogy a személyzeti szabályzat előírt, a közléshez szükséges előzetes hozzájárulás nélkül nyilvánosságra hozott egy kritikus szemléletű, sőt a Bizottság néhány tagját sértő és a közösségi politika alapvető vezérelveit kétségbe vonó szöveget, mely elvek végrehajtása épp Connolly úr lojalitását követelte meg.

VI. A Matúz ügy

VI.1. Az ügy alapját képező tényállás és a magyar bíróságok döntései

Matúz Gábor felperes 2001. február 15. napjától állt munkaviszonyban a Magyar Televízió Zrt. alperesnél szerkesztő-műsorvezető munkakörben. Munkaszerződésének 10. pontja szerint „a munkavállaló köteles megőrizni minden olyan adatot, tény, illetve egyéb ismeretet, amely a munkaköre betöltésével összefüggésben jutott a tudomására, és amelynek közlése a munkáltatóra, vagy bármely más személyre hátrányos következményekkel járhat. A munkavállaló tudomásul veszi, hogy az e pontban foglalt kötelezettségeinek megszegése a munkaviszonyának rendkívüli felmondással történő megszüntetését vonja maga után¹⁹”. A munkaszerződés kitért arra is, hogy a munkavállaló a publikációhoz és a nyilvános nyilatkozathoz köteles beszerezni a munkáltató hozzájárulását, amennyiben ezekben a munkáltató bármilyen formában említésre kerül. Ebben az időszakban a felperes a Közzolgálati Műsorkészítők Szakszervezetének elnöke is volt. A felperes szerkesztőként és műsorvezetőként az Éjjeli menedék című időszakos kulturális műsor felelőse volt, mely a kulturális élet szereplőivel készített interjúkat tartalmazott. Az új kulturális igazgató kinevezését követően a felperes jelezte a televíziótársaság vezetőjének, hogy az új igazgató irányításával az Éjjeli menedék című műsor tartalmát cenzúrázzák. Erre a panaszára nem kapott

¹⁹ Legfelsőbb Bíróság Mfv.I.10.629/2009/6. számú rész-közbenső ítéletének indokolása

választ. Ezt követően 2003. június 6. napján az Éjjeli menedék főszerkesztője (a II. r. felperes) levelet írt a Magyar Televízió Zrt. vezetésének, melyben – többek között – állította, hogy az új kulturális igazgató a műsorral kapcsolatban cenzúrát vezetett be, mely az általa javasolt változtatásokon és törléseken alapult. 2003. június 19. napján egy napilap online felületén megjelent egy cikk, mely tartalmazta a főszerkesztő levelét, mint a Magyar Elektronikus Újságírók Szövetsége állásfoglalását, mely felhívta a vezetést a televíziótársaságnál tapasztalható cenzúra beszüntetésére. Ezután 2004. évben a felperes megjelentetett egy könyvet, „Az antifasiszta és a hungarista – Titkok a Magyar Televízióból” címmel. Mindegyik fejezet 2003-ban rögzített interjúk szemelvényeit tartalmazta, melyek nem kerültek adásba az új kulturális igazgató döntése alapján. A szemelvények mellett a felperes számos házon belüli levelet is megjelentetett, melyek a kulturális igazgató és a főszerkesztő között keletkeztek a műsorral kapcsolatos javasolt változtatások vonatkozásában. Ezen kívül mindegyik fejezet egy rövid bevezetőt, összefoglalót is tartalmazott az eseményekről, melyek a felperes személyes véleményét tükrözték. A könyv - előszava szerint – a köztelevíziónál bevezetett cenzúra bizonyítékait tartalmazza.

A könyv megjelenését követően az alperes 2004. november 11. napján kelt intézkedésével a felperes munkaviszonyát rendkívüli felmondással megszüntette arra hivatkozással, hogy a kiadvány megjelentetésével a felperes megszegte a munkaszerződés 10. pontjában foglalt kötelezettségét. A munkáltató konkrétan a kulturális igazgató és a főszerkesztő közti levelezés más számára történő hozzáférhetővé tételét jelölte meg a rendkívüli felmondás indokaként.

A Fővárosi Munkaügyi Bíróság 32.M.5679/2004/34. számú rész-közbenső ítéletével a felperes keresetét elutasította. Indokolásában kifejtette, hogy a felperes szakszervezeti tisztségviselőként is köteles volt a régi Mt. 103. § (1) bekezdés b) pontjában és a munkaszerződés 10. pontjában foglaltakat betartani. A munkavégzéssel kapcsolatos információkat a munkáltató engedélyével hozhatta volna nyilvánosságra.

A felperes fellebbezése folytán eljáró Fővárosi Bíróság 49.Mf.634.964/2008/2. számú ítéletében helybenhagyta az elsőfokú bíróság döntését Matúz Gábor felperes vonatkozásában. A másodfokú bíróság lényegében megismételte az elsőfokú döntés indokait, kiemelve azt a körülményt, hogy a jogvita eldöntése szempontjából nincs jelentősége annak, hogy a felperes miként jutott hozzá a könyvben közzétett adatokhoz. A főszerkesztő és a kulturális igazgató belső levelezése a felperes szerkesztői-műsorvezetői munkakörével összefüggésben álló információk voltak. A másodfokú bíróság nem értett egyet azzal a felperesi érveléssel, hogy a belső adatok közzététele nem minősül jogellenesnek, mert ezzel az alperesnél megvalósuló, a köztelevíziózásban a jogszabályok által tiltott és alkotmányellenes cenzúrázásra hívta fel a figyelmet. A Fővárosi Bíróság szerint nem képezi a munkaügyi per tárgyát annak eldöntése, hogy az alperesnél ténylegesen történt-e cenzúrázás, a vizsgálat kizárólag a rendkívüli felmondásban rögzített kötelezettségszegés megvalósulására terjed ki. A másodfokú bíróság szerint ennek ténye pedig megállapítható, mert „a könyv megjelenésének az alperesre nézve hátrányos következménye abban áll, hogy az olvasóban azon negatív vélemény alakulhatott ki, miszerint az alperesnél nem érvényesül a szólás-és véleményszabadság²⁰”.

A felperes felülvizsgálati kérelmében sérelmezte, hogy a bíróságok nem vizsgálták, hogy a munkáltatónál jelentkezett-e hátrány. A jogellenes cenzúra felfedése szerinte az alperes törvényes jogos érdekét nem sérthette, a cenzúrázást illetően a bíróságok egyébként sem folytattak le bizonyítást. Véleménye szerint a cenzúrázással „összefüggésben közzétett adat közérdekű adat, melynek nyilvánosságra hozatalához a magyar társadalomnak alkotmányos joga fűződik²¹”. A munkáltató pedig nem korlátozhatja a felperes szabad véleménynyilvánításhoz fűződő jogát.

A Legfelsőbb Bíróság Mfv.I.10.629/2009/6. számú rész-közbenső ítéletében hatályában fenntartotta az első-és másodfokú bíróság Matúz Gábor felperesre vonatkozó ítéleti

²⁰ Legfelsőbb Bíróság Mfv.I.10.629/2009/6. számú rész-közbenső ítéletének indokolása

²¹ Legfelsőbb Bíróság Mfv.I.10.629/2009/6. számú rész-közbenső ítéletének indokolása

rendelkezéseit. Indokolásában rámutatott arra, hogy a rendkívüli felmondások jogszerűsége körében a bíróságoknak azt kellett vizsgálniuk, hogy a munkaszerződés 10. pontja milyen kötelezettségeket ró a felperesre, ezeket a felperes megszegte-e és e kötelezettségszegés súlya megalapozza-e a rendkívüli felmondást. A bíróságoknak tehát nem feladata annak megállapítása, hogy az alperesnél megállapítható-e a cenzúrázás ténye. A munkaszerződés 10. pontjában szereplő kikötés az Alkotmány alapján nem kifogásolható, nem jelenti a véleménynyilvánításhoz fűződő jog korlátozását. Utalt az Alkotmánybíróság 30/1992. (V. 26.) AB határozatában foglaltakra, mely alapján a véleménynyilvánítás joga a bizalmas információ közlésének megakadályozása céljából korlátozható. Az EBH. 1050. alapján a munkavállaló a munkaviszonyával összefüggésben tudomására jutott adatokra, tényekre vonatkozó véleménynyilvánítási jogát a munkaviszony alatt az együttműködési és titoktartási kötelezettsége teljesítése mellett gyakorolhatja. A Legfelsőbb Bíróság szerint a szakszervezeti tisztség betöltése sem mentesíti a munkavállalót a törvényes és munkaszerződésbe foglalt kötelezettségei alól. Mivel a felperes az adásba nem került személyek nyilatkozatait és a belső levelezést a munkáltató engedélye nélkül hozta nyilvánosságra, ezzel megvalósította a munkaszerződés 10. pontjába foglalt kötelezettsége megszegését. A közzététel célja pedig az alperes azon hátrányos megítélését eredményező tény alátámasztása volt, miszerint az alperesnél cenzúrázás történik. Önmagában annak, hogy a közölt adatok miatt az érintettek nem indítottak pert, a kötelezettségszegés megállapíthatóságára nézve nincs kihatása. Mivel a felperes a munkaszerződés 10. pontjában foglaltakat magára nézve kötelezőnek fogadta el, hozzájárult véleménynyilvánítása korlátozásához, így nem hivatkozhat véleménynyilvánítása elfojtásában jelentkező munkáltatói rendeltetésellenes joggyakorlásra.

VI.2. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete

A Bíróság először is megállapította, hogy a kérelmezőnek a könyv publikálása miatti elbocsátása a televíziótársaságtól a kérelmező szakmai képességeinek vizsgálata nélkül történt, így tehát a panaszolt intézkedés lényegében kapcsolódik a szabad véleménynyilvánításhoz fűződő alapvető joghoz²². Ezt követően leszögezte, hogy az Egyezmény 10. cikkében megfogalmazott védelem nem csak a közjogi jogviszonyban, hanem a magán-munkajogi jogviszonyban foglalkoztatottakra is kiterjed²³. A Bíróság ezt követően részletesen megvizsgálta, hogy a munkáltató intézkedése, azaz a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása megfelelt-e az Egyezmény 10. cikke 2. pontjában meghatározott feltételeknek.

A Bíróság kiemelten foglalkozott a „demokratikus társadalomban szükséges intézkedés” kategóriájának értelmezésével. Ennek kapcsán megállapította, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága az egyik legfontosabb alapja a demokratikus társadalom megvalósulásának, így az Egyezmény 10. cikk 2. pontjában foglalt korlátozó feltételeket szűken kell értelmezni. A „demokratikus társadalomban szükséges” kategóriát az Egyezményben részes államok tágabb körben használják, mint a Bíróság gyakorlata.

A Bíróság megállapította, hogy jelen ügy sok hasonlóságot mutat a *Fuentes Bobo v. Spanyolország*, illetve a *Wojtas-Kaletka v. Lengyelország* esetekkel, mely ügyekben szintén a köztelevízió munkatársai kritizálták nyilvánosan munkáltatójukat. A Matúz ügy központi kérdése is az volt, hol lehet meghúzni az újságíró, szerkesztő lojalitásának határát egy közérdeklődésre számot tartó, munkáltatót előnytelen színben feltüntető közléssel kapcsolatban²⁴. A Bíróság visszautalt a *Marchenko v. Ukrajna* ügyben hozott döntésére is, s megerősítette, hogy a munkahelyen megvalósult jogsértő magatartásokat, méltánytalan helyzeteket először a közvetlen

²² Matúz kontra Magyarország ügyben hozott ítélet 25. pontja

²³ Matúz kontra Magyarország ügyben hozott ítélet 26. pontja

²⁴ Matúz kontra Magyarország ügyben hozott ítélet 32. pontja

felettséssel, majd a munkáltatói jogkör gyakorlójával, végül – az előbbiek eredménytelensége esetén – a nyilvánossággal kell közölni.

Visszautalt a Guja v. Moldova ügyben felállított kritériumrendszerre is, mely a szabad véleménynyilvánításhoz fűződő jog és a titoktartási kötelezettség kollíziójának feloldása kapcsán alkalmazható módszer. Az első Guja-kritérium a közérdek szerepe a nyilvánosságra hozott információban. A Bíróság ezzel kapcsolatban azt állapította meg, hogy a köztelevíziónál megvalósuló belső cenzúra olyan közérdek, hogy – bár a könyv konkrét személyekről tartalmaz megállapításokat – nyilvánosságra hozatala alapvető társadalmi igényt elégít ki. A második Guja-kritérium a közölt információ hitelessége, melynek kapcsán a Bíróság úgy foglalt állást, hogy a könyvben szereplő személyek nem indítottak eljárásokat a nyilvánosságra hozott információk valótlanosságával kapcsolatban, így azok hitelesnek tekinthetők. A harmadik Guja-kritérium a bekövetkezett kárral kapcsolatos. A Bíróság szerint a köztelevíziónál megvalósult cenzúra nyilvánosságra hozása olyan társadalmi érdek, mely felülírja a munkáltató jogos gazdasági érdekéhez, jó hírnévhez fűződő jogait. Ezen kívül a magyar bíróságok is csak a munkáltató potenciális kárára utaltak, mely a munkáltatót a könyv nyilvánosságra hozásával érthette volna (de nem érte). A negyedik Guja-kritérium a munkavállaló cselekményének indítéka, mellyel kapcsolatban a Bíróság leszögezte, hogy a kérelmezőt személyes, anyagi előnyök elérése, személyes ellentét nem motiválta a nyilvánosságra hozatal kapcsán, jóhiszeműen, a közvélemény tájékoztatása érdekében cselekedett. Az ötödik Guja-kritérium az információ nyilvánosságra hozatala mint végső eszköz. Ennek kapcsán a Bíróság utalt arra, hogy a kérelmező hiába tett panaszt a televíziótársaság vezetőjénél, a főszerkesztő hiába írt leveleket a kulturális igazgatónak és a vezetésnek, ezekre a munkáltató nem reagált. A kérelmezőnek így nem maradt más lehetősége, mint a munkahelyi jogsérelem közvélemény elé tárása a jövőbeni iniuriák elkerülése és a társadalom mozgósítása érdekében. Az utolsó Guja-kritérium a munkáltató által alkalmazott szankciók súlyára vonatkozik, melynek kapcsán a Bíróság leszögezte, hogy a rendkívüli felmondással, azonnali hatállyal megszüntetett munkaviszony rendkívül erős jogkövetkezmény volt a munkáltató részéről. Az ítélet indokolásában szerepel az a körülmény is, hogy a kérelmező könyvének megjelenése előtt a cenzúrával kapcsolatos híradás már szerepelt egy napilap online verziójában, így a titoktartási kötelezettség megsértése miatt a munkáltatónak már nem kellett volna fellépnie ilyen erélyesen. A Bíróság kifejtette azt is, hogy az újságírók társadalomban betöltött szerepe, azaz a társadalmi viták támogatása, ösztönzése miatt az őket terhelő, munkáltatójuk irányába fennálló titoktartási kötelezettséget nem lehet azonos mércével mérni, mint egy másfajta munkakört betöltő munkavállalónál.

A Bíróság kifogásolta döntésében a magyar bíróságok eljárását a véleménynyilvánításhoz fűződő alapvető jog kapcsán. A hazai jogalkalmazó szervek ugyanis nem fordítottak figyelmet a kérelmező azon érvelésére, hogy a közérdek kapcsán gyakorolta a véleménynyilvánításhoz fűződő jogát, illetve arra korlátozták vizsgálódásukat, hogy megállapítsák a szerződéses kötelezettség megszegését. A Legfelsőbb Bíróság ítélete egyértelműen kimondta, hogy az ügy tárgya kifejezetten a munkaügyi vitára korlátozódik és nem foglalkozott a kérelmező alapvető jogaival. Így nem vizsgálták, hogy a kérelmező könyvének tárgya és a nyilvánosságra hozatal tartalma a véleménynyilvánításhoz fűződő jog munkaviszonyban korlátozott gyakorlásának határát túllépte-e.

Fentiekre tekintettel a Bíróság megállapította, hogy a kérelmező véleménynyilvánításhoz fűződő jogának korlátozása nem indokolható az Egyezmény 10. cikke 2. pontjában foglalt egyik feltétellel sem, így a Bíróság vagyoni és nem vagyoni kártérítést ítélt meg a kérelmező részére.

VII. A véleménynyilvánítás szabadsága a magyar munkajogban: régen és most

Az 1992. évi XXII. törvény (rég Mt.) nem tartalmazta kifejezetten a munkavállaló véleménynyilvánítási szabadságát érintő rendelkezéseket. A jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítésének alapvető szabályai című részében, a 3. § (5) bekezdésében rendelkezett azonban arról, hogy a munkavállaló a munkaviszony fennállása alatt – kivéve, ha erre jogszabály feljogosítja – nem tanúsíthat olyan magatartást, amellyel munkáltatója jogos gazdasági érdekeit veszélyeztetné. E szabály a munkáltatót és a munkavállalót a munkaviszonyban kölcsönösen terhelő együttműködési kötelezettségből fakad. A munkaviszonyban a jóhiszeműség és tisztesség követelményeinek megfelelő, kölcsönösen együttműködve történő eljárás általános szabályát a 3. § (1) bekezdése tartalmazta. Ezen általános rendelkezés titoktartásra vonatkozó konkretizálását jelentette a 103. § (3) bekezdés, mely szerint a munkavállaló köteles a munkája során tudomására jutott üzleti titkot, valamint a munkáltatóra, illetve a tevékenységére vonatkozó alapvető fontosságú információkat megőrizni. Ezen túlmenően sem közölhet illetéktelen személlyel olyan adatot, amely munkaköre betöltésével összefüggésben jutott a tudomására, és amelynek közlése a munkáltatóra, vagy más személyre hátrányos következménnyel járna (e szabály már az 1967. évi II. törvényben is szerepelt).

A bírósági gyakorlat több esetben is foglalkozott a munkáltató jogos gazdasági érdeke és a munkavállaló szabad véleménynyilvánításhoz fűződő joga között felmerült kollízióval – mely eseti döntések az új Mt. előkészítése során a kodifikátorok látószögébe is bekerültek.

A Matúz ügy alapját képező legfelsőbb bírósági döntésben is hivatkoztak az EBH2004. 1050. számú elvi bírósági határozatra. Az elsőfokú ítéleti tényállás szerint a felperes az alperes havonta megjelenő lapjánál főszerkesztőként dolgozott. A munkaviszonyát az alperes a 2001. február 15-én kelt rendes felmondással azzal az indoklással szüntette meg, hogy „a felperes az általa szerkesztett szakszervezeti lapban az alperes érdekeivel ellentétes, és azt súlyosan sértő és veszélyeztető publikációt jelentetett meg. A felperes a lapban saját neve alatt egy olyan cikket jelentetett meg, amelyben részben burkolt, részben nyílt vádak fogalmazott meg a lapot működtető szakszervezettel és annak vezetőivel szemben. A negatív kritikák egy részét sajátjaként, más részét név nélkül mások véleményeként fogalmazta meg, a szakszervezetet „csődhelyzetben vergődő” szervezetként mutatta be²⁵”. Az elsőfokú bíróság megállapítása szerint „a felperes alaptalanul hivatkozott egymagában a sajtószabadságra, mivel az alperes munkavállalójaként az volt tőle elvárható, hogy a munkáltatójával szemben ilyen hangnemű és mértékű kritikát ne alkalmazzon, illetve a cikket egyeztesse a szakszervezet elnökével, amit a munkaszerződése kötelezően előírt²⁶”. Erre tekintettel az elsőfokú bíróság a felperes keresetét elutasította. A másodfokú bíróság azonban megváltoztatta az elsőfokú ítéletet és megállapította, hogy az alperes rendes felmondása jogellenes. A másodfokú bíróság megállapítása szerint „a felperes a felmondásban kifogásoltakat nem valósította meg, mivel a perbeli cikk célja a szakszervezeti tagságot felrázó, érdekérvényesítésre ösztönző magatartás volt. A szakszervezet elnökének munkájával, a szervezet anyagi helyzetével kapcsolatos kritikák megfogalmazása ezért önmagában nem minősül jogellenes magatartásnak, még a cikk éles hangvétele ellenére sem²⁷”. „A tanúként meghallgatott szakszervezeti elnök elismerte, hogy a szakszervezet egy időben valóban likviditási gondokkal küzdött, az erről való tájékoztatás ezért a tagok alapvető érdeke volt. A másodfokú bíróság szerint a munkaügyi jogvitában a felmondásban szereplő tényekről, nem pedig az alperesnél érvényesülő szólás-, illetve sajtószabadság kérdésében kellett állást foglalni²⁸”. A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy „a felperes a perbeli - saját nyilatkozata szerint is kritikát tartalmazó - cikket a munkáltatói jogkört gyakorló és felelős szerkesztő

²⁵ EBH2004. 1050. számú eseti döntés

²⁶ EBH2004. 1050. számú eseti döntés

²⁷ EBH2004. 1050. számú eseti döntés

²⁸ EBH2004. 1050. számú eseti döntés

megkerülésével közölte közvetlenül az ágazati kollektív szerződéskötéssel kapcsolatos tárgyalások előtt²⁹”. „A rendes felmondás indoka tartalmának helyes értelmezése szerint az alperes - amint erre a perben mindvégig hivatkozott - nemcsak a szakszervezeti érdekek sérelmét, hanem az alperes mint munkáltató helytelen megítélését eredményező felperesi magatartást is felróta³⁰”. A Legfelsőbb Bíróság szerint „a másodfokú bíróság figyelmen kívül hagyta a munkavállalói kötelezettséget arra, hogy a munkavállaló a munkáltatója jogos gazdasági érdekeit nem veszélyeztetheti, illetve sértheti, és munkáját úgy kell végeznie - munkatársaival együttműködve -, hogy az a munkáltató helytelen megítélését ne idézze elő. A felperes az Mt. 3. §-ának az ügyben irányadó (3) bekezdésében és a 103. § (1) bekezdés c) pontjában megjelölt tilalmakat megszegte, amikor a munkáltató (szakszervezet) működésével, vezetésével, a tagsággal, a szervezet anyagi helyzetével kapcsolatban éles hangnemű kritikát a nyilvánosság elé tárt az általa szerkesztett, és a szakszervezeti tagság körében terjesztett lapban, amelyet az alperes szakszervezet saját anyagi eszközeiből azért tartott fenn, hogy tevékenységét megfelelően bemutassa, propagálja. A felperes - függetlenül a kritika valóságtartalmától - a szabad véleménynyilvánítás jogával élve, de a munkavállalói kötelezettségét figyelmen kívül hagyva munkáltatója helytelen megítélésére alkalmas módon járt el. A munkáltatójával szemben tanúsított ilyen magatartása miatt az alperestől a további foglalkoztatás nem volt elvárható, a rendes felmondás indoka valós és okszerű volt³¹”. A Legfelsőbb Bíróság leszögezte, hogy a felperest „megilleti a véleménynyilvánítás alkotmányos joga, munkáltatóját kritikával illetheti, az a körülmény azonban, hogy véleményének szabadon hangot adhat, nem jelenti azt, hogy ezt a jogát az esetleg meglévő hiányosságoknak a sajtó nyilvánossága felhasználásával történő közzétételével a munkáltatója gazdasági és szervezeti érdekeivel ellentétesen, azt sértő, illetve veszélyeztető módon gyakorolhatja³²”.

A másodfokú bíróság az EBH2004. 1056. számú elvi bírósági határozat kapcsán is megpróbált a felperes véleménynyilvánításhoz fűződő alapvető jogával operálni. Az ügy alapját képező tényállás szerint „a felperes palackvizsgálóként tagja volt a propán-bután gázpalackok időszakos biztonságtechnikai ellenőrzésére jogosult „B” típusú ellenőrző testületnek (Testület), amely a Területi Műszaki Biztonsági Felügyelet (TMBF), mint hatóság engedélye alapján jött létre. Az alperes korábban saját hatáskörben önállóan végezte a palackvizsgálatot, a hatóság ezt az engedélyt azonban visszavonta. Az alperes fellebbezése után a TMBF a Testület létrehozását engedélyezte, oly módon, hogy az alperes auditált szakemberei (mint a felperes) a TMBF felügyelőjének felügyelete, ellenőrzése mellett láthatták el a palackvizsgálatot. Az alperes a rendkívüli felmondását azzal indokolta, hogy a felperes 2001. november 22-én a TMBF felügyelőjének sérelmezte a harmadik szakember hiányát, az előző napi nyomáspróbán szerinte megengedhetetlennek talált palacktérfogat növekedést, a nagy nyomáson próbáztatott palackok leselejtezésének hiányát, majd a felügyelő szemére vetette, hogy önálló vizsgálatra való jogosítvány nélkül végzett vizsgálatot. Mindezekről a munkáltatóját a felperes nem tájékoztatta³³”. Az alperes szerint a felperes megszegte a palackvizsgálati munkakörre vonatkozó lényeges kötelezettségét, együttműködési kötelezettségét, és veszélyeztette az alperes gazdasági érdekeit, mert a „B” típusú szervezet működése a TMBF engedélye visszavonásáig tarthat. A visszavonás jelentős díjnövekedéssel járna az alperes hátrányára. Az elsőfokú bíróság elutasította a felperes keresetét arra hivatkozással, hogy a „felperes felelőtlen kijelentései, „vádaskodásai” komolyan veszélyeztették az alperes jogos gazdasági érdekeit³⁴”. A másodfokú bíróság azonban megváltoztatta az elsőfokú ítéletet és megállapította, hogy a rendkívüli felmondás jogellenes.

²⁹ EBH2004. 1050. számú eseti döntés

³⁰ EBH2004. 1050. számú eseti döntés

³¹ EBH2004. 1050. számú eseti döntés

³² EBH2004. 1050. számú eseti döntés

³³ EBH2004. 1056. számú eseti döntés

³⁴ EBH2004. 1056. számú eseti döntés

Álláspontja szerint a „felperes hibázott, amikor a szolgálati út szabályait megszegve a felügyelővel vitába bonyolódott. Ez a munkáltató érdekei ellen hatott, a jogos gazdasági érdekei veszélyeztetése azonban nem volt megállapítható, mivel csupán feltételezés volt a szakmai testület munkájának felfüggesztése, továbbá az engedély esetleges visszavonása esetén az alperes fellebbezhetett volna. A felperes hosszú munkaviszonyára, addigi kifogástalan munkájára is tekintettel a kötelezettségszegését nem ítélte olyan jelentősnek és lényegesnek, ami a rendkívüli felmondást megalapozta volna³⁵”. A Legfelsőbb Bíróság ezúttal is az elsőfokú bíróság döntésével értett egyet. Álláspontja szerint „a perben az okszerűség körében azt kellett vizsgálni, hogy a felperes kijelentéseit és magatartását a felügyelő érthette-e úgy, ami veszélyeztette az alperes fontos és gazdasági szempontból előnyös, a hatóság által engedélyezett, és a felügyelő által ellenőrzött tevékenységét³⁶”. A felügyelő tanúkenti meghallgatása alkalmával előadta, hogy „amennyiben a felperes felfüggesztésére nem került volna sor, kérte volna a „B” típusú testület azonnal felfüggesztését, mert a felperessel lehetetlen volt együtt dolgozni. A Testület vezetőjének nyilatkozata szerint a felügyelő őt arról tájékoztatta, hogy a felperes a szakmai kompetenciáját megkérdőjelezte, és minősíthetetlen hangon beszélt vele³⁷”. Ilyen körülmények között az alperes megalapozottan hivatkozott rendkívüli felmondásában - tartalmát tekintve - a felperes lényeges munkaköri kötelezettségei - az együttműködési kötelezettség és a munkáltató jogos gazdasági érdekei veszélyeztetése tilalma - súlyos gondatlansággal való megszegésére. „A felperes a munkáltató részére a hatóság által engedélyezett fontos gazdasági tevékenységet veszélyeztette azzal, hogy kifogásait nem a felettesével, hanem sértő hangnemben a tevékenység felügyeletére és ellenőrzésére jogosult hatósági felügyelővel közölte, megkérdőjelezve annak szakmai kompetenciáját, és súlyos szabálytalanságokat állított, melyek a perben nem bizonyosodtak be. A munkáltató gazdasági érdekei veszélyeztetésével indokolt rendkívüli felmondás arra tekintet nélkül megalapozott lehet, hogy a konkrét érdeksérelem következne be. A felperes súlyosan gondatlan magatartásával veszélyeztette az alperes megszerzett engedélyét a gáziparbiztonságtechnikai ellenőrzése elvégzésére. A munkáltató jogos gazdasági érdekei veszélyeztetésének az Mt. 3. § (5) bekezdésében meghatározott tilalma a munkavállaló lényeges kötelezettsége, ezért ennek megsértése esetén a kötelezettségszegés súlyát a munkavállaló hosszú munkaviszonya, korábbi munkavégzése nem érinti³⁸”.

Az EBH2011. 2334. számú elvi bírósági határozat alapján képező tényállás szerint az alperes a felperesnek 1995. október 17-étől szabályozástechnikai vezető műszerész munkakörben fennálló munkaviszonyát 2009. március 25-én kelt rendes felmondással megszüntette. A felmondás indoka a következő volt. A felperes az alperes munkavállalójaként és egyúttal helyi lakosként is részt vett egy helyi önkormányzatnál tartott közmeghallgatáson, melynek témája az alperes veszélyes és nem veszélyes hulladékok szénnel és biomasszával való együtt égetéssel történő kísérleti energetikai hasznosítási engedélyének megvitatása volt. A felperes felszólalt a közmeghallgatáson és az általa hallott közlő elbocsátásokról, valamint erre tekintettel a kísérleti hulladékégetés feleslegességéről beszélt. „A közmeghallgatást követően alperes döntése szerint a hulladék kísérleti égetését befejezték, az engedély iránti kérelmet visszavonták. Az alperes a felperes közmeghallgatáson tett nyilatkozatát, mint az alperes gazdasági társaság érdekeit sértő, a munkavállalói minőséggel összeférhetetlen magatartást értékelte, és erre tekintettel adta ki a rendes felmondást³⁹”. Az elsőfokú bíróság helyt adott a felperes keresetének és megállapította, hogy „a közmeghallgatáson az állampolgárok a szólás- és véleménynyilvánítási jogukat rendkívül széles körben gyakorolhatják. Amennyiben valótlan állításokat nem tesznek, jogilag védett titokkal kapcsolatos titoksértést, illetve bűncselekményt nem követnek el, akkor nyilatkozatukért

³⁵ EBH2004. 1056. számú eseti döntés

³⁶ EBH2004. 1056. számú eseti döntés

³⁷ EBH2004. 1056. számú eseti döntés

³⁸ EBH2004. 1056. számú eseti döntés

³⁹ EBH2011. 2334. számú eseti döntés

munkajogi felelősséggel nem tartoznak⁴⁰”. Mivel a felperes közvetlenül is érdekelt volt a beruházásban, joga és jogos érdeke is volt a közmeghallgatáson felszólalni. „Ezért ezen felszólálás akkor sem képezhetné a munkáltatói felmondás jogszerű indokát, hogyha kizárólag ez vezetett volna olyan közhangulathoz, amely ellehetetlenítette az alperes által tervezett beruházást. A szólás- és véleménynyilvánítás szabadságát önmagában a cég gazdasági érdeke nem korlátozhatja. Ugyanakkor alperes nem bizonyította, hogy a felperes által elmondottak miatt alakult ki olyan hangulat, amelyre tekintettel az alperes elállt a beruházástól⁴¹”. „A meghallgatáson az alperes vezető munkavállalói is jelen voltak, lehetőségük lett volna arra, hogy a felperesi felvetésekre ott helyben reagáljanak, vagyis a közhangulatot az alperesi érdekek mögé állítsák. A projekt leállítása alperesi döntés volt, tehát az nem volt szükségszerű következménye sem a közmeghallgatáson kialakult hangulatnak, sem a felperesi nyilatkozatnak⁴²”. A másodfokú bíróság helybenhagyta az elsőfokú ítéletet, kiemelve, hogy a felperes nem sértette meg a kollektív szerződés vonatkozó rendelkezését, ugyanis az kifejezetten a társaság nevében és a médiának tett nyilatkozattételt szabályozza. Az alperes felülvizsgálati kérelmében előadta, hogy a felperes a helyi televízió kamerái előtt beszélt és egyenesen az alperes bezárására tett javaslatot. A véleménynyilvánítás szabadságát a jó hírnévhez való jog korlátozhatja. Utalt arra is, hogy a felperes állampolgári jogai nem írhatják felül munkavállalói kötelezettségeit. A Legfelsőbb Bíróság nem értett egyet az alperes felülvizsgálati kérelmében foglaltakkal, s megállapította, hogy az alperes gazdasági érdekeit, jó hírnevét sértő magatartás tanúsítása körében helytállóan értékelte a másodfokú bíróság, hogy „az alperes vezetői a közmeghallgatáson nem reagáltak felperes felvetéseire, és meg sem kísérelték korrigálni a felperes alperesre sértőnek vélt kijelentéseit⁴³”. „Helytálló a bíróságok által levont azon következtetés is, miszerint a felperes felszólalásakor az alperes jó hírnevét nem sértette. A megelőzően elhangzott nyilatkozatokat az általa feltételezett értelemben összegezte, hangsúlyozva annak korrigálhatóságát. Valótan az alperes felülvizsgálati érvelése, miszerint egy életképtelen, halálra ítélt társaság képét festette volna le: a munkahelyteremtéssel és megtartással összefüggésben az elhangzott információkat, tényeket az általa értelmezett összefüggésben összegezte. Nem agitált a munkáltató gazdasági érdekeivel ellentétesen, és nem helyezkedett azzal szembe, hanem az elhangzott adatokat összegezve az alperes által tervezett beruházás és a már meglévő munkahelyek sorsáról vetett fel kérdéseket⁴⁴”. Az alperes nem tudta bizonyítani, hogy a felperes felszólalása hozzájárult-e az alperesi beruházás elleni lakossági tiltakozáshoz. „Nem tekinthető az együttműködési kötelezettség megsértésének, ha a munkavállaló a véleménynyilvánítás jogával élve a közmeghallgatás témájához kapcsolódóan az előtte elhangzott adatokat (munkavállalói létszám, munkahelyteremtés, állami támogatás) összegzi, azt munkavállalói oldalról megvilágítja⁴⁵”.

A fenti jogesetek hozzájárultak a 2012. évi I. törvény (Mt.) 8. §-ában szereplő rendelkezések tartalmának kialakításához. A tanulmány szempontjából az (1), (3) és (4) bekezdés bír relevanciával. Az (1) bekezdés megismétli a régi Mt. 3. § (5) bekezdésébe foglalt – korábban már idézett – szabályt. A (3) bekezdés szerint a munkavállaló véleménynyilvánításhoz való jogát a munkáltató jó hírnevét, jogos gazdasági és szervezeti érdekeit súlyosan sértő vagy veszélyeztető módon nem gyakorolhatja. A (4) bekezdés szinte teljesen megegyezik a régi Mt. 103. § (5) bekezdésével azzal az eltéréssel, hogy az Mt.-ben nem szerepel a munkáltatóra, illetve a tevékenységére vonatkozó alapvető fontosságú információk megőrzésére vonatkozó kötelezettség, melyet tulajdonképpen így is magában foglalt az Mt. 8. § (4) bekezdése.

⁴⁰ EBH2011. 2334. számú eseti döntés

⁴¹ EBH2011. 2334. számú eseti döntés

⁴² EBH2011. 2334. számú eseti döntés

⁴³ EBH2011. 2334. számú eseti döntés

⁴⁴ EBH2011. 2334. számú eseti döntés

⁴⁵ EBH2011. 2334. számú eseti döntés

Az új Mt. Kommentárja (Wolters Kluwer Jogtár) szerint a törvény – a korábbi szabályozáshoz hasonlóan – védelemben részesíti a munkáltató jogos gazdasági érdekeit. A munkáltató jogos gazdasági érdekeinek védelme az együttműködési kötelezettség – tartózkodási kötelezettséget feltételező – különös megjelenési formája. A munkavállaló általában köteles a munkaviszony fennállása alatt tartózkodni az olyan magatartás tanúsításától, amellyel munkáltatója jogos gazdasági érdekeit veszélyeztetné. A munkáltató jogos gazdasági érdekét képezi mindaz, ami a munkáltató által folytatott jogszerű gazdasági tevékenységgel összefügg. Ebből következik ugyanakkor az is, hogy a törvény nem részesíti védelemben a jogellenes működést, illetve a jogszerűnek nem tekinthető munkáltatói érdekeket. Mivel nem szükséges konkrét és tényleges érdeksérelem vagy károkozás, a munkavállaló már a jogos gazdasági érdek veszélyeztetése esetén is megszegi a kötelezettségét, feltéve, hogy a munkavállaló magatartása alkalmas a munkáltató jogos gazdasági érdekének veszélyeztetésére. Ennek megfelelően jogellenesen jár el a munkavállaló akkor is, ha csak megkísérli az üzleti titok nyilvánosságra hozatalát vagy olyan vállalkozásba kezd, amely személyes közreműködése révén potenciálisan versenytársa lehet a munkáltatójának. Ugyancsak ez a helyzet abban az esetben is, ha az általa nyilvánosságra hozott téves állítások nem okoznak konkrét károkat, csupán annak veszélyét idézik elő. A jogos gazdasági érdek veszélyeztetése adott esetben az azonnali hatályú felmondást is megalapozhatja, ám ezen túlmenően más igény érvényesítésére is sor kerülhet (így például kárfelelősség érvényesítése egyes személyhez fűződő jogok – üzleti titok, jó hírnévhez való jog – megsértése esetén). Az Mt. a munkáltató jogos gazdasági érdekének védelme körében rögzíti a munkavállaló véleménynyilvánításhoz való jogának korlátait is. Értelemszerűen a véleménynyilvánításhoz való jog korlátozása is csak az Mt. 9. § (2) bekezdésében lefektetett szükségességi-arányossági teszt alapján korlátozható (a korlátozás a munkaviszony rendeltetésével közvetlenül összefüggő okból feltétlenül szükséges és a cél elérésével arányos). E körben utalunk a jogos munkáltatói szervezeti érdekek megjelenésére, amelynek értelmezése kétséget kizáróan a bírói gyakorlatra vár. Amint arra a törvényjavaslatához fűzött miniszteri indoklás is rámutat, a munkavállaló véleménynyilvánítási szabadsága nem korlátozható akkor, ha a vélemény nem függ össze a munkaviszonnyal. Az Mt. továbbra is előírja a munkavállaló ex lege titoktartási kötelezettségét, és azt – csakúgy, mint a korábbi szabályozás –, nem korlátozza csupán az üzleti titkok megtartásának körére. A munkavállaló ugyanis nemcsak az üzleti titoknak minősülő információkat köteles megőrizni, hanem az olyan adatokat is, amelyek egyébként a munkaköre betöltésével összefüggésben jutottak a tudomására, és amelyek illetéktelen személyekkel való közlése a munkáltatóra vagy más személyre potenciálisan hátrányos következménnyel járna.

A Munka törvénykönyvének magyarázata kiemeli, hogy „az új rendelkezés alapján is megengedettnek tűnik ugyanakkor az a gyakorlat, amely főleg a vezető vagy bizalmi jellegű munkakört betöltő munkavállalók tekintetében a véleménynyilvánítást bizonyos és okszerű mértékben korlátozza”. Elfogadható az a törekvés is, „amely az adott munkáltató képviselőjében meghatározott személyeket jogosít csak fel információ, vélemény közlésére, ezáltal más munkavállalók véleménynyilvánítását szükségképpen korlátozza⁴⁶”. „Mindez tehát azt jelenti, hogy a véleménynyilvánítás bizonyos körben történő korlátozása a munkáltató jogos gazdasági érdekének védelmét jelentheti⁴⁷”. A gyakorlatban egyre több kérdést vetnek fel a világhálón megjelenő munkavállalói vélemények, melynek kapcsán kiforrott hazai gyakorlatról nem beszélhetünk. A külföldi tapasztalatok alapján „általában megengedett az ún. kollektív vagy közösségi véleménynyilvánítás, amely ugyan sértheti a munkáltató érdekét, de egy általános, más munkavállalók érdekeit is kifejező sérelmet hoz nyilvánosságra⁴⁸”.

⁴⁶ Kozma Anna – Lőrincz György – Pál Lajos – Pethő Róbert: *A Munka törvénykönyvének magyarázata*. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014. 44. oldal

⁴⁷ Kozma – Lőrincz – Pál – Pethő: i.m. 44. oldal

⁴⁸ Kozma – Lőrincz – Pál – Pethő: i.m. 44. oldal

A Kommentár a munka törvénykönyvéhez című kiadvány szerint „a munkavállaló főszabályként nem hivatkozhat tárgyalat alapjogának korlátozására, ha már eleve tudott a teljesítés során felmerülhető konfliktusok lehetőségéről. Hasonló helyzet áll fenn abban az esetben is, ha alapjogának gyakorlása a munkáltató ügymenetének gyökeres megváltoztatását eredményezné⁴⁹”. „Abban az esetben tehát, ha a munkavállalónak tudomása van arról, hogy a meggyőződés szabadsága a munkáltató tevékenysége által korlátozott és ezt ő vállalja a munkaszerződés megkötése által, tisztában kell azzal is lennie, hogy a meggyőződés szabadságához kapcsolódó, azzal összefüggő véleménynyilvánítás szabadsága is korlátozott. Ez a korlátozás azonban nem parttalan, annyiban korlátozott csupán, hogy ezt a jogát a munkáltató jó hírnevét, jogos gazdasági és szervezeti érdekeit súlyosan sértő vagy veszélyeztető módon nem gyakorolhatja⁵⁰”. „Abban az esetben viszont, ha a munkavállaló véleménynyilvánításának nincs köze a munkáltatóhoz – az Mt. 9. § (2) bekezdésére tekintettel –, ez az alapjoga nem korlátozható⁵¹”.

VIII. A Matúz ügy hatása a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos munkajogi jogalkalmazási gyakorlatra: mit hoz a jövő

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának konzekvens gyakorlata szükségessé teszi annak az eretneknek tűnő kérdésnek a felvetését, miszerint a munkaügyi bíróságok egy munkaviszony jogellenes megszüntetésével kapcsolatos perben vizsgálhatják-e a munkavállaló szabad véleménynyilvánításhoz fűződő jogának érvényesülését a munkáltató jogos gazdasági és szervezeti érdekei ellenében. Az Mt. 8. § (3) bekezdése és a Matúz ügyben hozott ítélet Legfelsőbb Bíróságot ostromozó indokolása mindenképpen a kérdés igennel való megválaszolása irányába visz bennünket. Az új Mt. előírja, hogy a munkavállaló a véleménynyilvánítás szabadságához fűződő jogát milyen korlátok között gyakorolhatja, illetve a Bíróság ítélete szerint a munkaügyi bíróságok nem tekinthetnek el a munkavállalók alapvető jogainak (így a véleménynyilvánításhoz fűződő jog) vizsgálatától adott esetben egy munkaviszony jogellenes megszüntetésével kapcsolatos perben sem.

Az Mt. 8. § (3) bekezdése szerint a munkáltató bizonyos érdekeit súlyosan sértő, vagy súlyosan veszélyeztető joggyakorlás megengedhetetlen. A munkavállaló véleménynyilvánítása kapcsán tehát vizsgálni kell, hogy a közlés súlyos sérelmet okozott-e a munkáltató megítélését, illetve gazdasági teljesítőképességét illetően, illetve olyan helyzet állt-e elő, amely közvetlenül alkalmas ilyen következmények előidézésére. Az EBH2004. 1050. számú elvi bírósági határozat kapcsán is vizsgálatot érdemelt volna a fentiek tükrében, hogy a felperes által a munkáltatót érintően, szakszervezeti lapban megjelent negatív kritika mennyiben és milyen mértékben sértette, illetve veszélyeztetette súlyosan az alperes jó hírnevét, jogos gazdasági, szervezeti érdekeit. Ráadásul a felperes által írtak megfeleltek a valóságnak.

Az Mt. 8. § (3) bekezdésében szereplő „jó hírnév” kategória tartalommal való megtöltéséhez segítségül hívható a Polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 2:45. § (2) bekezdésébe foglalt rendelkezés és az ehhez kapcsolódó jogirodalmi álláspont, illetve bírósági gyakorlat. A Ptk. vonatkozó bekezdése szerint a jóhírnév megsértését jelenti különösen, ha valaki más személyre vonatkozó és e személyt sértő, valótlan tényt állít vagy híresztel, vagy valós tényt hamis színben tüntet fel. Amennyiben a jó hírnév fogalmát definiálni szeretnénk, akkor azt mondhatjuk, hogy „a személy jóhírneve az érintetttről és tevékenységéről a társadalomban kialakult képet, vélekedést fejezi ki⁵²”. Valós tények állításával a munkáltató jó

⁴⁹ Berke Gyula – Kiss György: *Kommentár a munka törvénykönyvéhez*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2014. 52-53. oldal

⁵⁰ Berke – Kiss: i.m. 53. oldal

⁵¹ Berke – Kiss: i.m. 53. oldal

⁵² *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014. Szerkesztő: dr. Osztovs András I. kötet 282. oldal

hírnevét tehát nem lehet megsérteni, bár ezzel kapcsolatban nem lehet elkerülni a titoktartási szerződési kikötéssel való összevetést. A munkáltató jó hírnevét súlyosan sértő, vagy veszélyeztető, titoktartási kötelezettséget megszegő valós tény állítása értékelhető csak olyannak, mely a munkavállaló szabad véleménynyilvánításhoz fűződő jogának 8. § (3) bekezdésbe ütköző gyakorlását jelenti. Nem véletlen, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága több ítéletében is foglalkozott azzal, hogy a nyilvánosságra hozott információ hiteles volt-e, a közléssel érintett személyek tettek-e jogi lépéseket a jó hírnevük vagy becsületük védelme érdekében, sőt az egyik Guja-kritériumot is ennek a szempontnak a vizsgálata jelenti. Összességében tehát a Ptk.-ban szereplő jó hírnév megsértését jelentő magatartásokon kívül a valós tények közlése csak akkor sérti vagy veszélyezteti súlyosan a munkáltató jó hírnevét, amennyiben ezen információ bizalmas kezeléséhez fűződő munkáltató érdek erősebb, mint a valós tény nyilvánosságra hozatalához fűződő közérdek.

Részletesebb, valószínűleg a bírói gyakorlatra háruló elemzést igényel a gazdasági és szervezeti érdek jogossága tartalmának megítélése. A kommentár is utal arra, hogy a törvény nem részesíti védelemben a munkáltató jogellenes működését, illetve a jogszerűtlen munkáltatói érdekeket. A Matúz ügy kapcsán is élesen felvethető a kérdés, hogy a közvélemény pártatlan tájékoztatását feladatként ellátó köztelevízió kapcsán mennyire tekinthető jogszerű működésnek a belső cenzúra, a vezetőségnek nem tetsző gondolatok, eszmék, nézetek hatalmi eszközökkel történő elnyomása. A jogos gazdasági érdek a munkáltató gazdálkodására és működésére vonatkozó rendelkezések keretein belül a minél eredményesebb gazdasági működés elérésére vonatkozó munkáltatói célkitűzések összessége. A jogos szervezeti érdek pedig a munkáltató szervezetére és humán erőforrás-gazdálkodására vonatkozó szabályok keretein belül a minél eredményesebb gazdasági tevékenység eléréséhez fűződő mindennapos működés hatékonyságára vonatkozó célkitűzések összessége. Mind a jogos gazdasági érdek, mind a jogos szervezeti érdek kapcsán tehát kiemелendő, hogy ezek kizárólag a jogi szabályozási környezet betartása esetén rendelkeznek olyan értéktartalommal, melyet a jog védelemben részesít. Amennyiben tehát a nyilvánosságra hozott „belső” információ nem akadályozza a munkáltató mindennapos működését és nem veszélyezteti gazdasági eredményességét, úgy a munkáltató nem hivatkozhat a titoktartási klauzula megsértésére. A bíróságoknak tehát nem csak a titoktartási kötelezettség megsértését kell vizsgálniuk, hanem a nyilvánosságra hozott adatot a jogos gazdasági és szervezeti érdek kontextusába helyezve is értékelniük kell.

A legnagyobb problémát azonban mindenképpen az jelenti, hogy a munkaszerződésbe foglalt titoktartási klauzula ellenére „kiszivárogtatott” munkavállalói vélemények kapcsán mennyiben lehet hivatkozni a közérdekre. Véleményem szerint az Emberi Jogok Európai Bírósága által kidolgozott és esetjogában következetesen érvényesülő Guja-kritériumok a magyar bíróságok számára is értelmezési „mankót” jelenthetnek a véleménynyilvánítási szabadság és a titoktartási kötelezettség kollíziójának feloldása kapcsán. A Guja-kritériumok az alábbi szempontrendszer figyelembevételét jelentik:

- a) a nyilvánosságra hozott információ, adat mennyire közérdekű,
- b) a nyilvánosságra hozott információ, adat hiteles-e,
- c) a nyilvánosságra hozott információ, adat kapcsán a munkáltatót érte-e kár,
- d) a nyilvánosságra hozatal indítéka, célja,
- e) a nyilvánosságra hozatal, mint „ultima ratio” és
- f) a munkáltató által alkalmazott jogkövetkezmény súlya.

Az a) pontba foglalt kritérium kapcsán azt kell vizsgálnia a bíróságnak, hogy a nyilvánosságra hozott információ olyan horderejű-e, amely felülírja a munkáltató jó hírnevének, jogos gazdasági és szervezeti érdekeinek védelméhez fűződő jogot. A társadalmat széles körben érintő, a közvélemény befolyásolására alkalmas, országos jelentőségű adatok nyilvánosságra hozatalához fűződő érdek mindenképpen ilyen jelentőséggel bír. A köztelevízióban megvalósuló cenzúra, az iskolának nyújtott állami dotáció „elsikkasztása” (Marchenko v. Ukrajna ügy), vagy akár a bírósági

szervezetrendszeren belül megvalósuló, a bírói függetlenséget sértően konkrét ügyre vonatkozó vezetői utasítások (Kudeshkina v. Oroszország ügy) olyan horderejű információk, melyek nyilvánosságra hozatalához alapvető közösségi érdek fűződik. Egy kisebb munkáltatón belül a munkaközi szünet 2-3 perccel történő megrövidítéséhez már nyilvánvalóan nem tapad ilyen közérdek.

A b) pontba foglalt kritérium kapcsán azt kell vizsgálni, hogy a munkáltató a nyilvánosságra hozott információ vonatkozásában megtette-e a tényállítások valótlanásával kapcsolatos jogi lépéseket. Amennyiben a felmondáson kívül másfajta intézkedést nem tett jó hírneve védelme érdekében a Guja-kritérium alapján hitelesnek kell tekinteni a nyilvánosságra hozott információt. Itt visszautalok a korábban, a jó hírnév kategóriájának értékelése kapcsán írtakra.

A c) pontba foglalt kritérium a munkáltatót a nyilvánosságra hozattal összefüggésben ért kárral kapcsolatos. Ez a kritérium összecseng az Mt.-ben szereplő súlyos sérelem, illetve veszélyeztetés terminológiájával. Amennyiben a munkáltatót a nyilvánosságra hozattal közvetlen összefüggésben nem érte anyagi, illetve erkölcsi kár – ugyanis a Matúz ügyben írt angol „damage” kifejezés nem csak a vagyoni károkra vonatkoztatható –, a munkavállalóval szemben alkalmazott hátrány jogszerűtlen lenne. A köztelevíziót például a cenzúra közvélemény elé tárásával nem érte kár, a magyar bíróságok is csak potenciális kárt említettek. A társadalom nagy részének ingerküszöbét valószínűleg nem érné el olyan mértékben a cenzúra nyilvánosságra hozatala, mely a köztelevízió nézettségét érdemben befolyásolná – sem akkor, sem most. A gazdasági eredményességgel és a mindennapos működéssel kapcsolatos súlyos anomáliák esetében beszélhetünk tehát munkáltatót ért kárról e Guja-kritérium kapcsán.

A d) pontba foglalt kritérium a munkavállaló személyes indítékainak vizsgálatát írja elő, azaz azt, hogy a nyilvánosságra hozatalra anyagi előnyök, személyes ellentétek, vagy más földhöz ragadt indokok alapján került-e sor, illetve a munkavállalót a közvélemény tájékoztatása, a társadalom jó cél érdekében történő mozgósítása, vagy más nemes érdek vezérelte. E szempont szerinti bizonyítás nem kis terhet róna azonban a bíróságokra.

Az e) pontban foglalt kritérium már jobban megragadható. Ebben az esetben azt kell megvizsgálnia a bíróságnak, hogy a munkavállaló az információ nyilvánosságra hozatala előtt megpróbálta-e „házon belül” megoldani a konfliktus kezelését, azaz jelezte-e közvetlen felettesének, vagy a munkáltatói jogkör gyakorlójának a munkahelyen belüli jogsértő magatartás fennállását. Amennyiben bejárta a „szolgálati utat”, azonban jelzése eredménytelen maradt, úgy nem maradt más esélye, mint a közérdeklődésre számot tartó adat, információ nyilvánosságra hozatala (lásd Marchenko v. Ukrajna ügy, Matúz v. Magyarország ügy). Az EBH2004. 1050. számú elvi bírósági határozat alapjául szolgáló tényállásban például a felperes a munkáltatói jogkör gyakorlójának megkerülésével hozta nyilvánosságra az információt, előtte nem kísérelt meg egyeztetést lefolytatni a munkáltatóval – egy ilyen helyzetben a munkavállaló nem tudná abszolválni ezt a Guja-kritériumot. Az azonnali nyilvánosságra hozatal mindenképpen felvetné a munkavállaló rosszindulatú, munkáltatója minél jelentősebb mértékben és szélesebb körben való „lejárataának” motívumát, mely esetre nem vonatkozik a Guja-kritériumban meghatározott védelem.

Az f) pontba foglalt kritérium a munkáltató által alkalmazott jogkövetkezményt értékeli, azaz azt, hogyan „jutalmazta” a munkáltató a nyilvánosságra hozatalt. Végeredményben ennek a kritériumnak a vizsgálata azt is jelentheti, hiába gyakorolta a munkavállaló a véleménynyilvánításhoz fűződő jogát a munkáltató jó hírnevét, jogos gazdasági és szervezeti érdekeit sértő módon, a munkáltató által alkalmazott intézkedés nem állt arányban a munkavállaló által elkövetett kötelezettségzegéssel. Amennyiben a munkavállaló egy közmeghallgatáson, vagy bármilyen társadalmi vitán objektíven kifejti véleményét munkáltatója gazdasági helyzetét illetően (lásd EBH2011. 2334.), aránytalan lenne azonnali hatályú felmondással sújtani – ebben az esetben ezt a Legfelsőbb Bíróság is hasonlóan ítélte meg.

A Guja-kritériumok tartalmának fenti ismertetésével nem az volt a szándékom, hogy a magyar bíróságoknak csak és kizárólag ezen szempontok mentén kell vizsgálnia a véleménynyilvánítás szabadságával összefüggő munkaügyi jogeseteket, ezen elvek azonban támpontot jelenthetnek a szólásszabadság és a munkáltató jogos érdekei közötti kollízió feloldása kapcsán. Egy dolgot nem tehet meg a bíróság az új Mt. alapján: a véleménynyilvánítás szabadsága érdemi vizsgálatának mellőzését (ahogy erre az Emberi Jogok Európai Bírósága is felhívta a figyelmet a Matúz ügyben). Nem vitás, hogy e törvényi rendelkezéssel (Mt. 8. § (3) bekezdés) a munkaügyi bíró alkotmányjogi terepre téved, azonban nem tekinthet el a kérdés érdemi vizsgálatától. Az Alkotmánybíróság, az alapvető jogok biztosa, az Egyenlő Bánásmód Hatóság, az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Európai Unió Bírósága álláspontjainak ismertetésével támpontot kívántam nyújtani a véleménynyilvánítás szabadsága, mint alapvető jog értelmezését, korlátozhatóságát illetően. A munkaügyi bíróságoknak tartalommal kell megtölteniük a munkáltató jogos gazdasági és szervezeti érdekei, valamint a súlyos sérelem és súlyos veszélyeztetés terminológiákat is.

A munkáltató és munkavállaló által aláírt titoktartási klauzulát nem lehet axiómának tekinteni az adott ügyben, vizsgálni kell, hogy valóban a munkáltató jogos érdekeit szolgálja-e, illetve mennyiben korlátozza jogellenesen a munkavállaló szabad véleménynyilvánításhoz fűződő alapvető jogát. A demokratikus, véleményeket szabadon ütköztető társadalom kialakulása szempontjából ugyanis rendkívül méltánytalan lenne, ha egy munkavállalót szerződéssel köteleznének olyan adatok „nem közlésére”, melyek adott esetben széles körű társadalmi, a jogállamiság nem megfelelő működésével kapcsolatos problémákra világítanak rá, és a közvélemény érdeklődésére számot tartanak.